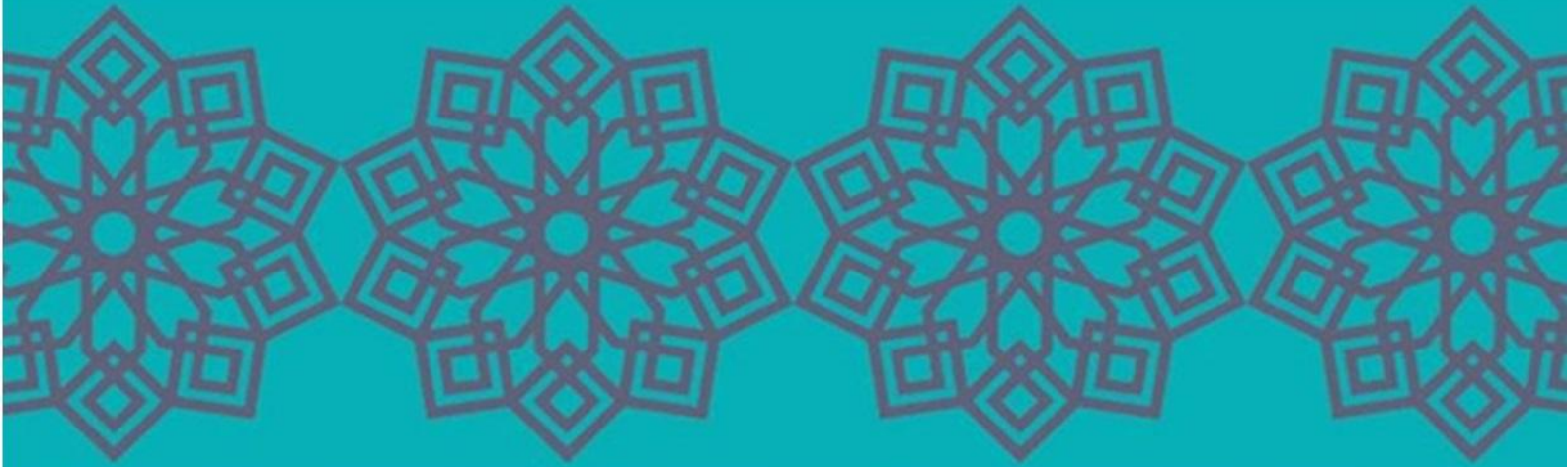


PESA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi



Vol. 11 No. 1

ISSN: 2528-9950

PESA International Journal of Social Studies ***(PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi)***

June/ Haziran 2025

Volume / Cilt: 11

Issue / Sayı: 1

e-ISSN: 2149-8385

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad>

Yayıncı / Publisher

PESA: Center for Political, Economic and Social Resarch
Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi / Türkiye
İmtiyaz Sahibi / Published by
Prof. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU
fyoglu@sakarya.edu.tr

Haziran 2025 Sayı Editörleri **Editors of the June Issue, 2025**

Editör/Editor-in-Chief

Doç. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK
Sakarya Üniversitesi
mgunerigok@sakarya.edu.tr

Editör Yardımcısı /Editorial Assistant

Arş. Gör. Fatih AKYÜZ
Muş Alparslan Üniversitesi
f.akyuz@alparslan.edu.tr

Alan Editörleri/Field Editors

Sosyoloji / Sociology
Doç. Dr. Mehmet Fatih GÜLOĞLU
fatihguloglu@kilis.edu.tr

Edebiyat / Literature
Doç. Dr. Muhammed HÜKÜM
muhamedhukum@sakarya.edu.tr

Tarih / History
Doç. Dr. Nevzat KELEŞ
keles8023@gmail.com

Etik / Ethic
Dr. Öğr. Üyesi Yakup ORUÇ
yakuporuc@sakarya.edu.tr

İşletme / Bussiness
Doç. Dr. Emrah AYDEMİR
emrahaydemir@sakarya.edu.tr

İngilizce / English
Dr. Öğr. Üyesi Nuran KIZMAZ ÖZTÜRK
nurankizmaz@bayburt.edu.tr

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Akademia Scientific Indexing Services (SIS), DRJI, CiteFactor, SOBIAD, ASOS, Eurasian Scientific Jornal Index (ESJI), OJOP ve İSAM tarafından taranmaktadır.

Bu derginin her türlü yayım ve telif hakkı Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi'ne aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine göre, fotokopi, dijital ve benzeri yöntemlerle herhangi bir bölümü veya tamamı Dergi Sahibinin veya Yayın Kurulu Başkanının izni olmadan basılamaz ve çoğaltılamaz. Bilimsel etik kurallarına uygun olmayan alıntı yapılamaz. Dergide yayımlanan makalelerin fikri sorumluluğu yazarlara aittir.

Address: Arabacı Alanı Mahallesi Mustafa Ocak Sokak No:9 D:2 Serdivan-Sakarya/Türkiye

Phone: 5530533086

E-mail: pesaarastirma@gmail.com

PESA International Journal of Social Studies

(PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Suvat PARİN, Yüzüncü Yıl Ü / Univ., Türkiye

Doç. Dr. Mehmet Ali AYDEMİR, Aksaray Ü / Univ., Türkiye

Doç. Dr. Hicret K. TOPRAK, Ankara Sosyal Bilimler Ü / Univ., / Türkiye

Doç. Dr. Faruk TEMEL, Erciyes Ü / Univ., Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Meryem KARATAŞ, Sakarya Ü / Univ., Türkiye

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ali BÜYÜKASLAN, İstanbul Medipol Üniversitesi / Türkiye

Prof. Dr. Necmettin ALKAN, Sakarya Üniversitesi / Türkiye

Prof. Dr. Mustafa ALİCAN, Muş Alparslan Üniversitesi / Türkiye

Prof. Dr. Emin Yaşar DEMİRCİ, Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Türkiye

Prof. Dr. Abdullah İNCE, Sakarya Üniversitesi/ Türkiye

Prof. Dr. Reşat AÇIKGÖZ, Selçuk Üniversitesi / Türkiye

Doç. Dr. Bahattin ÇATMA, İnönü Üniversitesi / Türkiye

Doç. Dr. Ahmet Ayhan KOYUNCU, Afyon Kocatepe Üniversitesi / Türkiye

Doç. Dr. Mustafa BAKIRCI, Giresun Üniversitesi / Türkiye

PESA International Journal of Social Studies
(PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi)
Referees of the Issue of June 2025 / 2025 Haziran Sayısı Hakemleri

Prof. Dr. şevket kten, Harran Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim Yücedağ, Mardin Artuklu Üniversitesi

Doç. Dr. Sultan Selen Kula, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Aykuthan Ulusoy, Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Doç. Dr. Abdurrahman zkan, Batman Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Merve Türkan Bilgir, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nuh Akçakaya, Selçuk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hale Nur Uyanık, Trabzon Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Erdil, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Arş. Gör. Ömer Acar, Afyon Kocatepe niversitesi

Öğr. Gör. Seyit Ali Eren, İstanbul Üniversitesi

İçindekiler / Contents

Advisory Board	Yayın Kurulu	II
Editorial Board	Danışma Kurulu	II
Referees of the Issue	Sayı Hakemleri	III

İçindekiler / Contents

IV

1. Yol Açtığı Problemler Bağlamında Alkol Tüketimi ve Bağımlılık: Samsun İli Üniversite Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma
Alcohol Consumption and Addiction in the Context of the Problems It Causes: A Quantitative Research on University Students in Samsun Province
Ahmet Gökçen & Buse Çalış & Betül Şeyma Akgün1
2. Afetin Psiko-Sosyal ve Ekonomik Etkileri: Şanlıurfa Süleymaniye Bölgesi Örneği
The Psycho-Social and Economic Impacts of Disaster: The Case of Şanlıurfa Süleymaniye Region
Hatice Şahin.....18
3. Çevrim İçi Benlik Sunumu Ölçeği: Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması
The Online Self-Presentation Scale: Adaptation, Validity And Reliability Study
Muhammed Mücahid Dalkılıç.....36
4. Mardin Artuklu Üniversitesi Türkçe ve Arapça Sosyoloji Bölümü Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları: Karşılaştırmalı Bir Araştırma
A Comparative Study on the Gender Perceptions of Students in the Turkish and Arabic Sociology Departments at Mardin Artuklu University
Adnan Çetin & Leyla Kaplan.....51
5. Düzeltme Makalesi /// Correction/Erratum Article
Göç ve İletişim: Dijital Bağımlılığın Sosyal Bağlar Üzerindeki Etkisi
Migration and Communication: The Impact of Digital Dependency on Social Bonds
Esra Demirci74
6. Türk'e Tapmak: Seküler Din ve İki Savaş Arası Kemalizm, Onur Atalay, İletişim Yayınları, İstanbul 2024, 360 S., Isbn 978-975-05-2465-3
Ekin Gün.....76



PESA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

PESA ULUSLARARASI SOSYAL
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

June 2025, Vol:11, Issue:1
e-ISSN: 2149-8385

Haziran 2025, Cilt:11, Sayı:1
ISSN: 2528-9950

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad>



Yol Açtığı Problemler Bağlamında Alkol Tüketimi ve Bağımlılık: Samsun İli Üniversite Öğrencileri Üzerine Nicel Bir Araştırma

Alcohol Consumption and Addiction in the Context of the Problems It Causes: A Quantitative Research on University Students in Samsun Province

Ahmet GÖKÇEN

Doç. Dr., Samsun Üniversitesi İTBF Sosyoloji Bölümü, ahmetgokcen_47@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8150-1880

Buse ÇALIŞ

Mezun öğrenci, Samsun Üniversitesi İTBF Sosyoloji Bölümü, busecalis2001@gmail.com, ORCID: 0009-0009-1515-1120

Betül Şeyma AKGÜN

Mezun öğrenci, Samsun Üniversitesi İTBF Sosyoloji Bölümü, seymao1407@gmail.com, ORCID: 0009-0000-7875-7556

MAKALE BİLGİSİ

Öz

Makale Geçmişi:

Geliş: 25 Ocak 2025

Kabul: 26 Haziran 2025

Anahtar Kelimeler:

Alkol Tüketimi, Alkol Bağımlılığı,
Üniversite, Samsun, Nicel Araştırma

© 2025 PESA Tüm hakları saklıdır

Tüm dünyada olduğu gibi genelde Türkiye’de özelde Samsun’da üniversite öğrencileri arasında alkol tüketiminin giderek arttığı gözlemlenmekte ve birçok bireyde bu durum alkol bağımlılığına dönüşmektedir. Çeşitli sosyo-ekonomik nedenlere dayandırılan bu durumun yol açtığı çeşitli sağlık problemlerinin ötesinde suça ve şiddete yönelme, toplumsal ilişkileri zedeleme gibi birçok olumsuz sosyal sonuçlar doğurduğu bilinmektedir. Bu araştırmanın amacı Samsun ilinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin alkol tüketim nedenlerini, tüketim ve bağımlılık boyutlarını ve olumsuz sonuçlarını saptamaktır. Araştırmada konuya ve evrene bağlı olarak temsiliyeti arttırmak adına nicel yöntem kullanılmıştır. Birden çok bağımsız değişkenin varlığını ve etkisini saptayabilmek ve bu geniş kitleye ulaşabilmek için anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Samsun ilinde öğrenim gören ve alkol tüketen üniversite öğrencileri, örneklemini ise Samsun ilinde öğrenim gören ve alkol tüketen 500 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Alkol tüketen üniversite öğrencilerine ilişkin sayısal veriye ulaşılamadığı için kartopu örneklem ile belirlenecek olan araştırmanın örneklemini, kentin üniversite öğrencilerinin yoğunlaştığı mekanlarından seçilen ve alkol tüketen üniversite öğrencileri oluşturmuştur. Araştırma kapsamında Betül Akyel ve arkadaşlarının Türkiye’de geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu çalışmasında (2018) tespit ettiği ve Tim Stockwell ve arkadaşları (1983) tarafından geliştirilen Alkol Bağımlılığı Şiddeti Ölçeği’nin Türkçe uyarlaması çerçevesinde hazırlanan anketlerden elde edilen veriler, SPSS 22 programına işlenmiş ve betimsel olarak analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda alkol tüketim sıklığının ve bağımlılığının; sağlığın kaybını, yalnızlaşmayı, düzensiz yaşamı ve şiddete ve suça eğilimi artırdığı görülmüştür.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received: 25 January 2025

Accepted: 26 June 2025

Keywords:

Alcohol Consumption, Alcohol Dependence, University, Samsun, Quantitative Research

© 2025 PESA All rights reserved

It is observed that alcohol consumption is increasing among university students in Turkey in general and Samsun in particular, and this situation turns into alcohol addiction in many individuals. It is known that this situation, which is based on various socio-economic reasons, has many negative social consequences such as turning to crime and violence and damaging social relations beyond health problems. The aim of this study is to determine the reasons for alcohol consumption, consumption and addiction dimensions and negative consequences of alcohol consumption among university students studying in Samsun province. In the study, quantitative method was used in order to increase representativeness depending on the subject and the population. The survey technique was used to determine the existence and effect of multiple independent variables and to reach this large population. The population of the study consists of university students studying in Samsun and consuming alcohol, and the sample consists of 500 university students studying in Samsun and consuming alcohol. Since numerical data on university students who consume alcohol were not available, the sample of the study, which will be determined by snowball sampling, consisted of university students who consume alcohol and were selected from the places where university students are concentrated in the city. Within the scope of the study, the data obtained from the questionnaires prepared within the framework of the Turkish adaptation of the Alcohol Addiction Severity Scale developed by Tim Stockwell et al. (1983), which Betül Akyel et al. determined in their study (2018) to be a valid and reliable measurement tool in Turkey, were processed into the SPSS 22 program and analyzed descriptively. As a result of the study, it was observed that the frequency of alcohol consumption and addiction increased the loss of health, isolation, irregular life, and tendency to violence and crime.

1. GİRİŞ

Alkol bağımlılığın bireysel ve toplumsal düzlemde yol açtığı sorunlar çağımızın önemli problemleri arasında yer almaktadır. “Bağımlılık; kişinin zarar gördüğü halde madde kullanmaya devam etmesi, kullandığı maddeyi uzun süre bırakamaması, sürekli madde arayışı içinde olması, kullandığı madde dozunu giderek arttırması ile karakterize fiziksel, bilişsel ve davranışsal belirtilerle seyreden bir tablodur” (Dişsiz, 2015:91). Alkol bağımlılığı daha çok erken yaşta başlayan alkol tüketimine dayandırılmaktadır. (Akkaya, 2015: 48) Literatürde bu bağımlılığın sebepleri; kişilik problemleri, ergenlik süreçleri, özentî, aile ve akran grubu gibi yakın çevreden öğrenilen davranış, bireyin yaşadığı olumsuz durumlar ve buna bağlı olarak oluşan travmalar (Köroğlu, 2018), alkol tüketiminin yaşanan olumsuz durumlara ve üzüntülere çözüm olarak görülmesine yönelik algı, ikili veya toplumsal ilişkilerde yaşanan problemler olarak sıralanabilir. (Başkurt, 2012: 84; Gander ve Gardiner, 2001: 511; YEŞİLAY, 2021). Bazı çalışmalar (Artaç Özdal ve Kırıkkaleli, 2018) alkol kullanıcılarının ve bağımlıların suçla birlikte intihara yöneldiklerini de göstermiştir.

Alkol bağımlılığını ortaya çıkaran bir çok toplumsal neden zikredilebilir. Toplumsal kurumlar bağlamında düşünüldüğünde birincil olarak aile içi alkol tüketme davranışının varlığı bireyi bu davranışı normalleştirmeye götürebilir. Özellikle ailede bağımlı bireyin varlığı, çocuğun alkol bağımlılığına götürmede rol model etkisi yaratabilir. Benzer şekilde akraba ve akran grubundan müteşekkil yakın çevreden de benzer etkiler söz konusu olabilir. Özellikle kentin çeşitli dezavantajlı bölgelerinde (gecekondu mahalleleri, suç mekanları vs.) doğup büyüyen birey, çoğu zaman kendini alkol tüketilen mekan içerisinde bulabilir. Beşirli’ye (2007: 114-115) göre alkol tüketimi ile yerleşim yeri arasında önemli bir bağ vardır. Bununla birlikte mekan fark etmeksizin alkol bağımlılığı kültürün ürettiği bir durum da olabilir. Arıcı ve Yaman’ın çalışması (2021), belirli bölgelerde alkol kullanımının bölge kültürünün bir ürünü olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’de üniversite yaşamı da alkol kullanımıyla ilintilendirilmiştir. Üniversite ve alkol kullanımı/bağımlılığı ilişkisi pek çok makalede irdelenmiştir (Mangır, Aral ve Baran, 1992; Akkaya, 2015; Yılmaz, İbiş ve Aktuğ, 2020; Kılıç, Akbay ve Başer, 2020; Kızıltaş ve Tuncay, 2021). Alkol bağımlılığını çeşitli toplumsal krizler de tetikleyebilir.

Kişinin bu bağımlılıktan kurtarılması sadece sağlık kurumlarının değil aynı zamanda bütün toplumsal kurumların bir görevidir. Üniversitelere de bu anlamda önemli görevler düşmektedir. Bugün birçok üniversitede “Bağımlılıkla Mücadele Komisyonu”nun yanı sıra araştırma merkezlerinin ve ilgili bölümlerin yürüttükleri projeler ve öğrenci topluluklarının faaliyetleri bulunmaktadır. Yine Samsun ili merkez ilçesi olan Atakum’da Atakum Belediyesinin hazırlamış olduğu “2020-2024 Stratejik Planı”nda (Erişim 1) bağımlılıkla mücadeleye ilişkin herhangi bir bilgi, olgu ve plana yer verilmemiştir. Yürüttüğümüz araştırma, Samsun ilinde üniversite okuyan gençlerde alkol tüketiminin ve bağımlılığının sosyo-ekonomik nedenleri ve yol açtığı toplumsal problemler bağlamında ele alan özgün bir çalışmadır.

Araştırma, Samsun ili merkez ilçelerinde (İlkadım, Atakum, Canik) ikamet eden ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Samsun Üniversitesinde halihazırda okuyan öğrencileri kapsamaktadır. Araştırmamızın kapsamında, nitelikli veri elde etmek adına, Ondokuz Mayıs Üniversitesinin yer aldığı ve Samsun ilinin gelişmekte olan (Beyaz, 2004) ve diğer merkez ilçelere (İlkadım ve Canik) nispeten içkili mekanların ve alkol tüketen gençlerin yoğun gözlemlendiği bir merkez ilçe olan Atakum’la birlikte Samsun Üniversitesi’nin kampüsünün yer aldığı Canik ilçesine yoğunlaşılacaktır. Bununla birlikte üniversite öğrencilerine ulaşabilmek adına bu ilde bulunan üniversite kampüs ve binalarına ve öğrencilerin ikamet ettiği özel yurtlara ve devlet yurtlarına ve öğrencilerin vakit geçirdikleri mekanları içeren bir araştırma düzlemi seçilmiştir. Araştırmada sayısal olarak geniş bir nüfusa sahip evreni temsil etmesi adına nicel yöntem benimsenmiştir. Nicel yöntem içerisinde gençlerin rahat bir biçimde soruları cevaplandırması adına anket tekniği kullanılması uygun görülmüştür. Bu anket, daha önce uygulanmış ölçeklerden (Külig ve Engin, 2017) uyarlanarak hazırlanacaktır. Dolayısıyla çalışmanın evrenini Samsun ilinde okuyan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Alkol kullanan öğrencilere ilişkin sayısal veriye ulaşılamadığı için kartopu örneklem ile ulaşacağımız katılımcılar çalışmamızın örneklemine oluşturacaktır.

Araştırmanın problemleri şöyle belirlenmiştir:

Samsun ilinde öğrenim gören ve alkol tüketen üniversite öğrencilerinin,

- Yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre alkol tüketim oranları ne şekildedir?
- Alkol bağımlılık düzeyleri nelerdir?
- Alkol tüketiminin başlıca bireysel ve toplumsal sebepleri nelerdir?
- Alkol kullanmaya teşvik eden unsurlar nelerdir?
- Sosyo-ekonomik durumun alkole başlamasında ne gibi bir etkisi söz konusudur?
- Alkol bırakma talepleri söz konusu mu?
- Alkolü bırakmak için herhangi bir destek alıyor mu?
- Alkole bağlı olarak sağlık problemleri yaşıyor mu?
- Alkole bağlı olarak aile içi problemler yaşıyor mu?
- Alkole bağlı olarak ikili ilişkilerde problem yaşıyor mu?
- Alkole bağlı olarak toplumsal problemler yaşıyor mu?
- Alkole bağlı olarak suça ve şiddete yöneliyor mu?

Problemleri tespit etmek amacıyla anket tekniğiyle kapalı uçlu soru formu oluşturulacaktır. Bu çerçevede Betül Akyel ve arkadaşlarının Türkiye’de geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu çalışmasında (2018) tespit ettiği Tim Stockwell ve arkadaşları (1983) tarafından geliştirilen Alkol Bağımlılığı Şiddeti Ölçeği’nin Türkçe uyarlaması çerçevesinde hazırlanan ölçekten faydalanılacaktır.

Araştırmanın hipotezleri şunlardır:

- Alkol kullanımında yaş ve cinsiyet önemli bir faktördür.

- Alkol tüketimi ve bağımlılığında ailenin sosyo-ekonomik durumu önemli bir faktördür.
- Alkol kullanımında ailenin ve çevrenin etkisi belirleyicidir.
- Alkole bağlı olarak çeşitli sağlık problemleri oluşmaktadır.
- Alkole bağlı olarak yakın ilişkilerde ve toplumsal ilişkilerde problem yaşanmaktadır.
- Alkol tüketimi, yaşanan olumsuz durumlara ve problemlere bir çözüm olarak algılanmaktadır.
- Alkol bağımlılığı suça ve şiddete neden teşkil edebilmektedir.
- Gençler, alkol bağımlılığından kurtulmayı düşünmektedirler.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu projenin amacı Samsun ilinde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin alkol tüketim nedenlerini, tüketim ve bağımlılık boyutlarını ve olumsuz sonuçlarını saptamaktır. Araştırmada konuya ve evrene bağlı olarak temsiliyeti arttırmak adına nicel yöntem, birden çok bağımsız değişkenin varlığını ve etkisini saptayabilmek ve bu geniş kitleye ulaşabilmek için anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın evreni, Samsun ilinde öğrenim gören ve alkol tüketen üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Alkol tüketen üniversite öğrencilerine ilişkin sayısal veriye ulaşamadığı için kartopu örneklem ile belirlenecek olan araştırmanın örneklemi, kentin üniversite öğrencilerinin yoğunlaştığı mekanlarından seçilen ve alkol tüketen 500 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem alkol tüketen bireylerden oluşması, bizi kartopu örneklem tekniğine yöneltmiştir. “Kartopu örneklem yönteminde örneklem oluşturma süreci araştırmanın yapılacağı bireylerden birine ulaşarak başlamaktadır. Bu katılımcıyla yapılan görüşme sonunda o katılımcının önerdiği diğer bireylere, o bireylerle görüşme sonrası da onların önerdiği diğer bireylere ulaşılmaktadır. Böylece katılımcı sayısı artarak süreç devam etmektedir. Bu süreç bir süre sonra belli kişiler üzerine odaklanıp örneklem oluşturmaya sonlanmaktadır” (Koç Başaran, 2017: 492). Gönüllü katılımcılara ulaşma noktasında etkili olacağı düşünülmektedir. Araştırma kapsamında Betül Akyel ve arkadaşlarının Türkiye’de geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu belirttiği çalışmasında (2018) tespit ettiği Tim Stockwell ve arkadaşları (1983) tarafından geliştirilen Alkol Bağımlılığı Şiddeti Ölçeği’nin Türkçe uyarlaması çerçevesinde hazırlanan anketlerden elde edilen veriler SPSS 22 programında analiz edilmiş ve akabinde akademik danışman ve araştırmacılar tarafından yorumlanmıştır.

Araştırma konusuna ilişkin bilgi edinmek ve yapılan çalışmaları irdeleyebilmek adına araştırma süresinin ilk çeyreğinde literatür taraması ve okumalar gerçekleştirilmiştir. Buradan elde edilen veriler ve “Alkol Bağımlılığı Şiddeti Ölçeği”nden yararlanılarak anket soruları oluşturulmuş ve akabinde Samsun Üniversitesi Etik Kurulu’na araştırmanın yürütülmesi için başvurulmuştur. Araştırma süresinin ikinci çeyreğinde etik izni alındıktan sonra araştırmacılar, anket sorularını katılımcılarla yüz yüze görüşmek suretiyle uygulamışlardır. Araştırma süresinin üçüncü çeyreğinde ise anket verileri SPSS programına işlenmiş, tablolar oluşturulmuş ve önemli görülen tablolar ayıklanmıştır. Araştırmanın son çeyreğinde ise araştırmanın çıktıları yorumlanmış ve analiz edilmiştir.

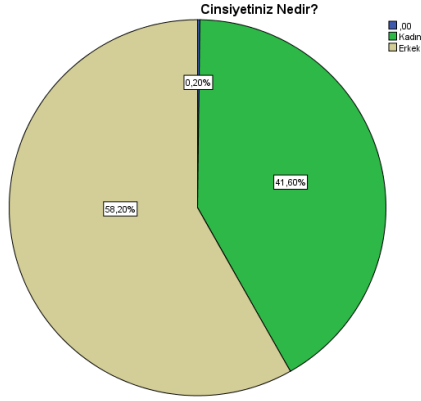
3. BULGULAR VE ANALİZ

Araştırmada katılımcılara yönlendirilen sorulara verilen cevaplar SPSS’e işlenmiş ve hem frekans hem de çapraz tablolar oluşturulmuştur. Araştırmadan elde edilen sonuçlar şu şekilde belirtilebilir:

3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ve Frekans Verileri

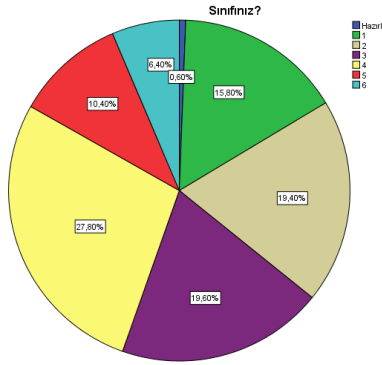
Katılımcılara yönelik çeşitli demografik özelliklerine, alkol tüketme sıklıklarına, çevresinin alkol tüketip tüketmediğine ve sigara tüketimine ilişkin sorular sorulmuş; sorulan sorulara verilen cevapların frekans dağılımları aşağıdaki şekillerde belirtilmiştir.

Şekil 1: Cinsiyet



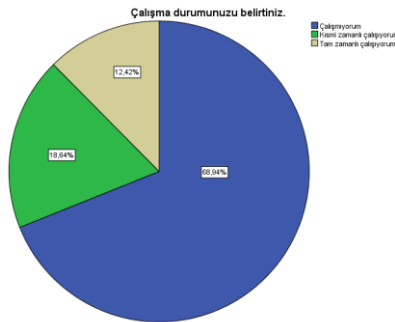
Katılımcıların %58,2'si erkek, %41,6'ı kadındır. 1 kişi ise cinsiyet belirtmemiştir.

Şekil 2: Sınıf



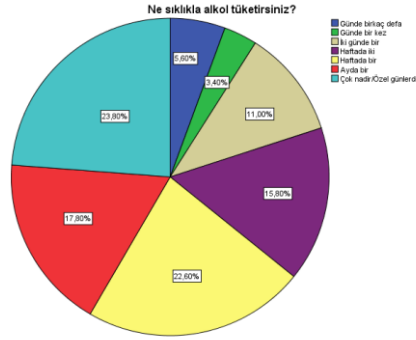
Katılımcıların %0,6'sı hazırlık sınıfında, %15,8'i birinci sınıfta, %19,4'ü ikinci sınıfta, %19,6'sı üçüncü sınıfta, %27,8'i dördüncü sınıfta, %10,4'ü beşinci sınıfta, %6,4'ü altıncı sınıfta okumaktadır. Böylece örneklemin oluşmasında sınıf dağılımı gözetilmiştir.

Şekil 3: Çalışma Durumu



Katılımcıların %68,94'ü herhangi bir işte çalışmamaktadır. %18,64'ü kısmi zamanlı, %12,42'si tam zamanlı olarak bir üniversite okumanın yanı sıra bir işte çalışmaktadırlar.

Şekil 4: Alkol Tüketme Sıklığı



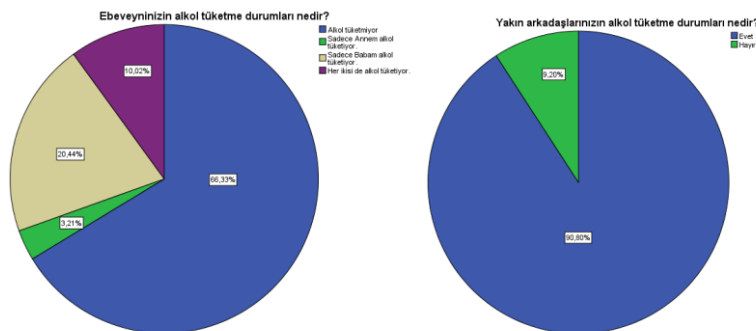
Katılımcıların %5,6'sı günde birkaç defa, %3,4'ü günde bir kez, %11'i iki günde bir, %15,8'i haftada iki, %22,6'sı haftada bir, %17,8'i ayda bir, %23,8'i çok nadir/özel günlerde alkol tüketmektedir. Grafikten hareketle katılımcıların üçte biri (%35,8) alkolü sık tüketmekte üçte ikisi (64,2) daha az sıklıkla tüketmektedir.

Şekil 5: Alkole Ayrılan Harcama



Katılımcıların %36,4'ü gelirlerinin %1-5 arasını, %21,6'sı gelirlerinin %6-10'unu, %20,4'ü gelirlerinin %10-15'ini, %9,2'si gelirlerinin %15-20'sini, %12,4'ü ise gelirlerinin %20'den fazlasını alkole ayırmaktadır. Grafiklerden hareketle katılımcıların yarısına yakını (%42) gelirlerinin %10'undan fazlasını alkole ayırmaktadır.

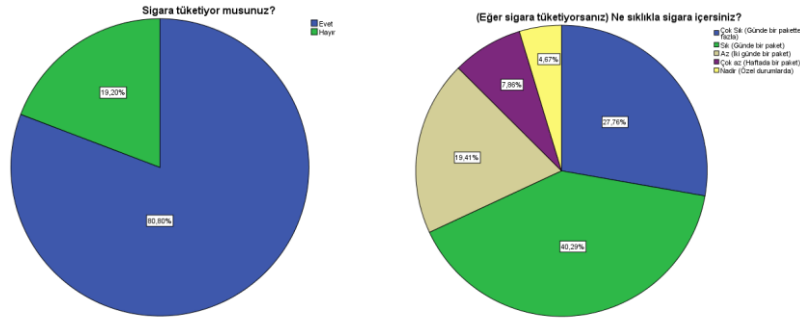
Şekil 6 ve 7 : Ebeveynin ve Yakın Çevrenin Alkol Tüketme Durumu



Katılımcıların ebeveynlerinin büyük bir kısmının (%66,33) alkol tüketmediği görülmektedir. Ebeveynlerin her ikisinin tüketme oranı %10,02 olarak görülmektedir. Katılımcıların %3,21'inin sadece annesi alkol tüketirken %20,44'ünün ise sadece babası alkol tüketmektedir. Dolayısıyla ailede alkol tüketimi oranının %33,67 olduğu görülmektedir. Katılımcıların yakın arkadaşlarının çoğu (%90,8) alkol tüketmekte, çok azı ise (%9,2) alkol tüketmemektedir.

Grafiklerden hareketle katılımcıların alkol tüketmesinde aileden çok yakın çevrenin etkisinin olduğu görülmektedir.

Şekil 8 ve 9: Sigara Kullanımı ve Tüketim Sıklığı

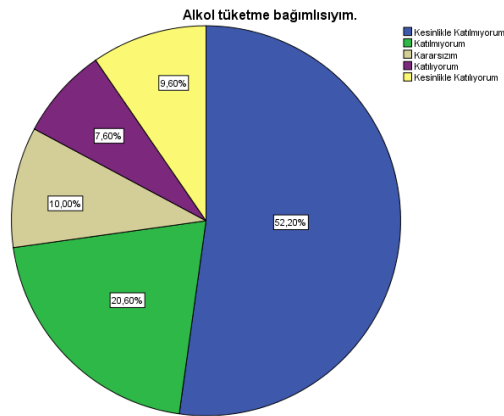


Katılımcıların, büyük ölçüde alkolle birlikte sigara tükettiği görülmektedir (%80,8). Bununla birlikte sigara içenlerin önemli bir kısmı da bu davranışı oldukça sık (%68,05) sergilemektedirler. Bu da bağımlılık davranışının başka maddeler için de sürdürüldüğünü göstermektedir.

3.2. Alkol Tüketimi ve Bağımlılığının Temelleri ve Etkileri

3.2.1. Alkol tüketiminin Nedenleri

Katılımcılara yönelik alkol tüketme algısına, alkolü tüketmedeki etkenlere ve alkolün diğer davranışlara etkisi üzerine ilişkin sorular sorulmuş; sorulan sorulara verilen cevapların frekans dağılımları ve çapraz tabloları aşağıda belirtilmiştir.



Şekil 10: Bağımlılık algısı

Katılımcıların %17,2'si kendini alkol bağımlısı olarak tanımlamaktadır. Şekil 4'te ise katılımcıların %35'8'inin alkolü sık tükettiği görülmüştü. Buradana hareketle alkolü sık tüketenlerin yarısı alkol bağımlısı olduğunun farkında değildir. Bununla birlikte katılımcıların %10'unun kararsız kalması da farkındalığın az olmasının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Tablo 1: Alkol tüketme sıklığının bağımlılık algısıyla ilişkisi

		Alkol tüketme bağımlısıyım.					Toplam
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Ne sıklıkla alkol tüketirsiniz?	Günde birkaç defa	11 2,2%	1 0,2%	3 0,6%	3 0,6%	10 2,0%	28 5,6%
	Günde bir kez	2 0,4%	4 0,8%	4 0,8%	4 0,8%	3 0,6%	17 3,4%
	İki günde bir	16 3,2%	12 2,4%	7 1,4%	10 2,0%	10 2,0%	55 11,0%
	Haftada iki	25 5,0%	19 3,8%	16 3,2%	10 2,0%	9 1,8%	79 15,8%
	Haftada bir	60 12,0%	29 5,8%	14 2,8%	4 0,8%	6 1,2%	113 22,6%
	Ayda bir	55 11,0%	23 4,6%	5 1,0%	3 0,6%	3 0,6%	89 17,8%
	Çok nadir/Özel günlerde	92 18,4%	15 3,0%	1 0,2%	4 0,8%	7 1,4%	119 23,8%
	Toplam	261 52,2%	103 20,6%	50 10,0%	38 7,6%	48 9,6%	500 100,0%

Alkolü sık tüketenlerin (%35,8), sadece üçte biri (%11,8) kendini alkol bağımlısı olarak görmektedir. Bu da alkol bağımlılığı farkındalığının düşük olduğunu göstermektedir.

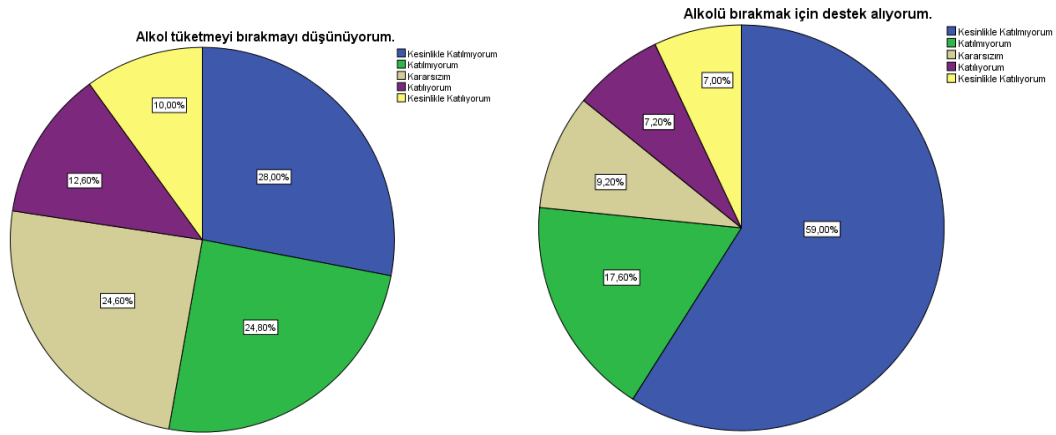
Tablo 2: Cinsiyete göre alkol bağımlılığı algısı

		Alkol tüketme bağımlısıyım.					Toplam
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Cinsiyet	Kadın	129 25,8%	31 6,2%	12 2,4%	17 3,4%	19 3,8%	208 41,6%
	Erkek	132 26,4%	71 14,2%	38 7,6%	21 4,2%	29 5,8%	291 58,2%
Toplam		261 52,2%	103 20,6%	50 10,0%	38 7,6%	48 9,6%	500 100,0%

p<0,05

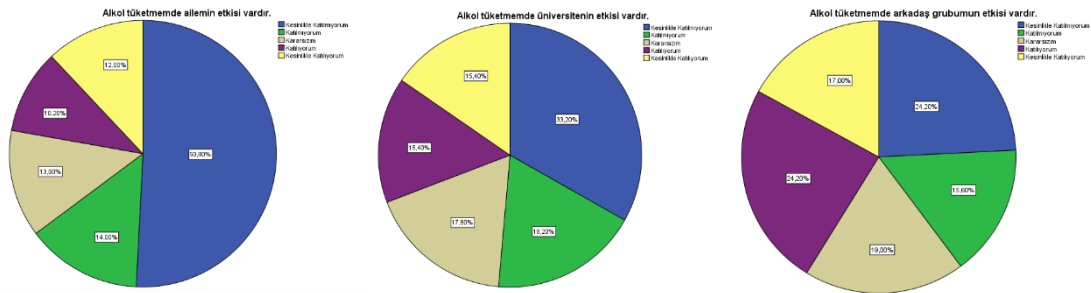
Erkekler arasında alkol bağımlılığına katıldığını belirtenlerin oranı (%10) kadınlara göre (%7,2) daha yüksektir. Kadınların çoğunluğu alkol bağımlılığı fikrine “Kesinlikle Katılmıyorum” cevabını verirken, erkeklerde bu oran biraz daha düşüktür.

Şekil 11 ve 12: Alkolü bırakma düşüncesi ve yönelimi



Katılımcıların yarısından fazlası (%52,80) alkolü bırakmayı düşünmediklerini, dörtte biri de (%24,6) bu konuda kararsız olduklarını belirttiler. Bu oran, alkolün ne derece etkili bir bağımlılık maddesi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte katılımcıların sadece %14,2'si alkolü bırakmak için destek aldıklarını belirtmişlerdir. Bu oran alkolü bırakmayı düşünen kişilere göre daha azdır.

Şekil 13,14 ve 15: Alkol Tüketimde Sosyal Çevre Etkisi



Katılımcılar, alkol tüketme noktasında arkadaş grubunun (%31,2) ve üniversitenin (%30,8) aileden (%22,2) daha etkili bir sosyal çevre olduğunu belirtmişlerdir. Bu da alkol tüketme davranışının sıklığı ve yaygınlığının alkol tüketimine yönlendiren önemli bir sosyal etki olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Cinsiyete göre ailenin alkol tüketimine tepkisi

		Ailem alkol tüketmemi istemez.					Toplam
Cinsiyet		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Kadın		39	41	31	49	48	208
		7,8%	8,2%	6,2%	9,8%	9,6%	41,6%
Erkek		57	31	53	42	108	291
		11,4%	6,2%	10,6%	8,4%	21,6%	58,2%
Toplam		96	72	84	92	156	500
		19,2%	14,4%	16,8%	18,4%	31,2%	100,0%

p<0,05

Erkekler, özellikle “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneğinde kadınlardan daha yüksek oranda cevap vererek, ailelerinin alkol tüketimlerine daha fazla karşı çıktığını belirtiyor. Bu, erkekler üzerindeki toplumsal veya ailevi beklentilerin daha güçlü olabileceğine işaret edebilir. Kadınlar arasında ise daha fazla sayıda kişi “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneklerini işaretlemiştir, bu da kadınların daha

bağımsız bir tutum sergilediklerini ya da aile baskısının erkeklere göre daha az olduğunu düşündüklerini gösterebilir.

Tablo 4: Ebeveynin alkol tüketim sıklığının alkol bağımlılığına etkisi

	Alkol tüketme bağımlısıyım.					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
(Eğer alkolGünde birkaç tüketiyorsa) defa	5 3,0%	5 3,0%	1 0,6%	3 1,8%	0 0,0%	14 8,3%
Ebeveyniniz neGünde bir kez sıklıkla alkol tüketmektedir?	5 3,0%	1 0,6%	0 0,0%	1 0,6%	3 1,8%	10 5,9%
İki günde bir	2 1,2%	0 0,0%	6 3,6%	0 0,0%	5 3,0%	13 7,7%
Haftada iki	5 3,0%	2 1,2%	5 3,0%	4 2,4%	4 2,4%	20 11,8%
Haftada bir	13 7,7%	6 3,6%	2 1,2%	2 1,2%	6 3,6%	29 17,2%
Ayda bir	21 12,4%	3 1,8%	1 0,6%	7 4,1%	3 1,8%	35 20,7%
Çok nadir/Özel günlerde	31 18,3%	9 5,3%	4 2,4%	1 0,6%	3 1,8%	48 28,4%
Toplam	82 48,5%	26 15,4%	19 11,2%	18 10,7%	24 14,2%	169 100,0%

p<0,05

Tablodan hareketle, ebeveynlerin alkol tüketim sıklığının, katılımcıların alkol bağımlılığı hissi üzerinde etkili bir faktör olduğu görünmektedir. Ebeveynleri alkol tüketmeyen veya çok nadir tüketen katılımcılar, alkol bağımlısı oldukları önermesine daha az katıldıklarını ifade ederken, sık tüketen ebeveynlere sahip olan katılımcılar daha yüksek bağımlılık hissi bildirmişlerdir. Özellikle ebeveynin sık alkol tüketimi, katılımcıların kendi alkol bağımlılığı hisleriyle olumlu bir ilişki göstermektedir; bu durum, aile içindeki alkol tüketim alışkanlıklarının, bireylerin alkol bağımlılıklarına olan eğilimlerini etkileyebileceğini düşündürmektedir.

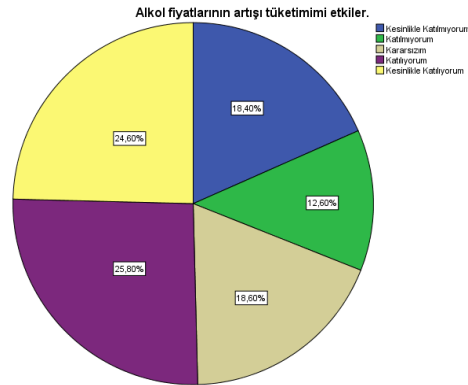
Tablo 5: İkamete göre alkol bağımlılığı algısı

	Alkol tüketme bağımlısıyım.					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
İkame Ailemle kalıyorum	89 17,8%	32 6,4%	4 0,8%	7 1,4%	9 1,8%	141 28,2%
Yakın akraba ile evde kalıyorum	7 1,4%	3 0,6%	2 0,4%	3 0,6%	2 0,4%	17 3,4%
Tek başıma evde kalıyorum	32 6,4%	16 3,2%	14 2,8%	10 2,0%	15 3,0%	87 17,4%
Arkadaş grubuyla evde kalıyorum.	39 7,8%	12 2,4%	7 1,4%	2 0,4%	6 1,2%	66 13,2%
Özel yurttaki kalıyorum	18 3,6%	2 0,4%	3 0,6%	2 0,4%	2 0,4%	27 5,4%
Devlet yurdunda kalıyorum.	76 15,2%	38 7,6%	20 4,0%	14 2,8%	14 2,8%	162 32,4%
Toplam	261 52,2%	103 20,6%	50 10,0%	38 7,6%	48 9,6%	500 100,0%

p<0,05

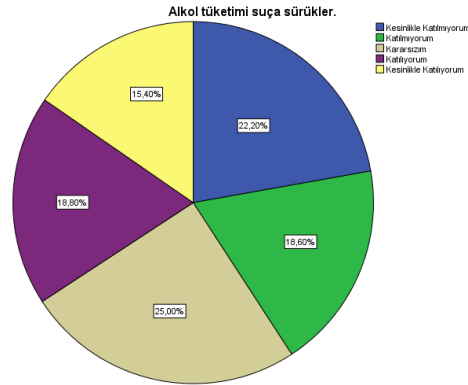
Aileyle ve devlet yurdunda kalanlar, büyük oranda "Kesinlikle Katılmıyorum" yanıtını vererek alkol bağımlılığını reddetmektedir. Bu durum, bu grupların alkol tüketiminden uzak durduklarını veya alkol tüketimine yönelik daha sınırlı imkanları olabileceğini düşündürülebilir. Tek başına yaşayanlar, alkol bağımlılığı ifadesine daha yüksek oranda "Katılıyorum" veya "Kesinlikle Katılıyorum" demiştir, bu da bağımsız yaşamın alkol tüketim alışkanlıkları üzerinde etkili olabileceğini düşündürülebilir. Dolayısıyla, tek başına yaşayanların alkol tüketiminde daha bağımsız olabildiklerini veya alkol erişiminin daha kolay olduğunu gösterebilir.

Şekil 16: Alkol fiyat artışının tüketime etkisi



Katılımcıların yarısından fazlası (%50,4), alkol fiyat artışının alkol tüketimini etkilediğini belirtmişlerdir. Katılımcıların, üniversite öğrencisi olduğu ve dolayısıyla düşük gelire sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu etkinin olası bir etki olduğu belirtilmelidir.

Şekil 17: Alkol Tüketme Davranışının Suç Davranışına Etkisi

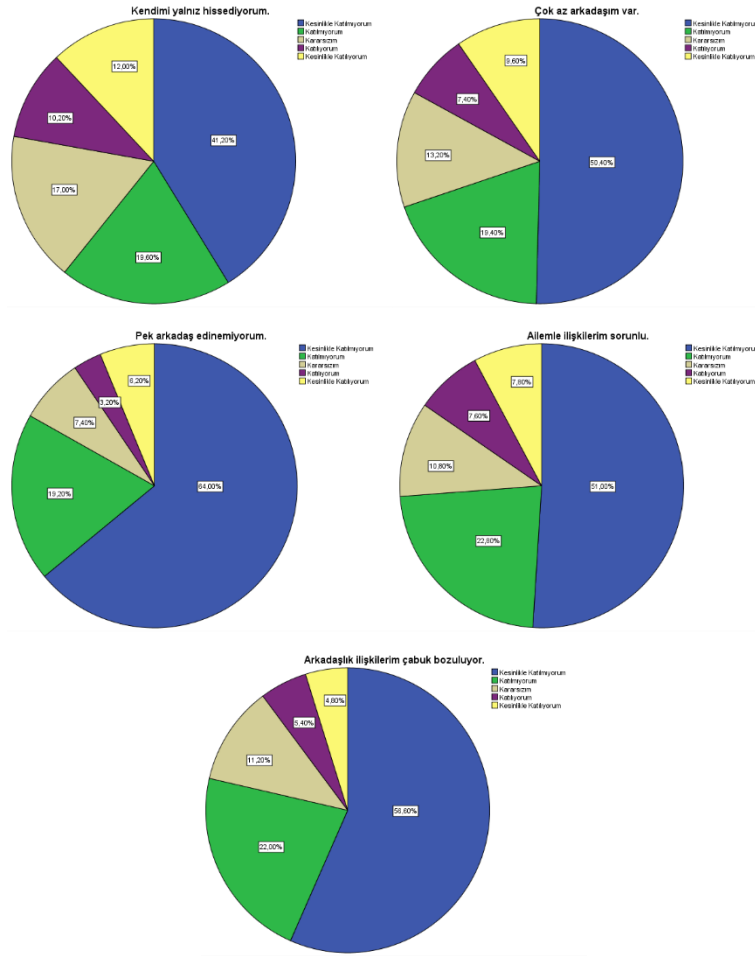


Katılımcıların üçte birinden fazlası (%34,2), alkol tüketmeye devam etmelerine rağmen alkol tüketiminin suça sürüklediği konusunda hemfikirlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (40,8) ise alkol tüketmenin suç davranışına etki etmediğini belirtmişlerdir.

3.2.2. Alkol Tüketiminin Etkileri

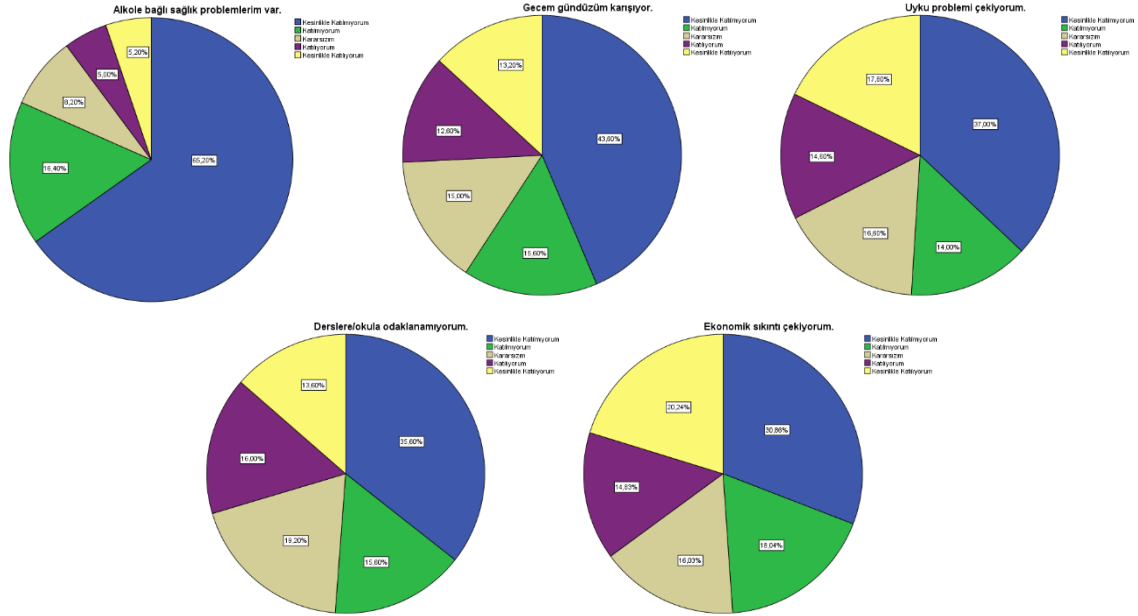
Katılımcılara yönelik alkol tüketme algısına, alkolü tüketmedeki etkenlere ve alkolün diğer davranışlara etkisi üzerine ilişkin sorular sorulmuş; sorulan sorulara verilen cevapların frekans dağılımları ve çapraz tabloları aşağıda belirtilmiştir.

Şekil 18,19,20,21 ve 22: Alkol tüketiminin sosyal ilişkilere etkisi



Katılımcıların dörtte birine yakını (%22,2) kendini yalnız hissettiklerini, %17'si çok az arkadaşının olduğunu ve %9,4'ünün arkadaş edinmekte sıkıntı çektiğini belirtmektedir. Oranlardan hareketle alkol tüketiminin kısmen de olsa yalnızlık hissini artırdığı ve arkadaş edinmeyi zorlaştırdığı söylenebilir. Yine katılımcıların %15,4'ü ailesiyle sorunlar yaşadığını, %10,2'si arkadaş ilişkilerinde sorun yaşadığını belirtmektedir. Bu oranlar da benzer şekilde kısmen de olsa alkol tüketiminin ilişkileri etkilediğini göstermektedir.

Şekil 23,24,25,26 ve 27: Alkol Tüketiminin Gündelik Hayata Etkisi



Katılımcıların %10,8'i alkole bağlı sağlık problemi çektiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların dörtte birinden fazlası gecesi ve gündüzünün karıştığını (%25,8) ve uyku problemi çektiklerini (%32,4) belirtmişlerdir. Buradan hareketle alkol tüketimin kısa ve uzun vadede önemli sağlık problemlerine yol açtığı/açacağı görülmektedir.

Katılımcıların üçte birine yakını (%29,6) ise derslere/okula odaklanamadığını, üçte birinden fazlası (%35,07) ise ekonomik sıkıntı çektiğini belirtmişlerdir. Buradan hareketle alkol tüketiminin gündelik hayatı doğrudan veya dolaylı bir biçimde etkilediği belirtilebilir.

Tablo 6: Alkol Tüketim sıklığının sağlığa etkisi

	Alkole bağlı sağlık problemlerim var.					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Ne sıklıklaGünde birkaç defa alkol tüketirsiniz?	14	5	4	1	4	28
	2,8%	1,0%	0,8%	0,2%	0,8%	5,6%
	8	3	2	3	1	17
	1,6%	0,6%	0,4%	0,6%	0,2%	3,4%
	31	8	6	5	5	55
	6,2%	1,6%	1,2%	1,0%	1,0%	11,0%
	48	11	10	6	4	79
	9,6%	2,2%	2,0%	1,2%	0,8%	15,8%
Haftada bir	63	29	11	4	6	113
	12,6%	5,8%	2,2%	0,8%	1,2%	22,6%
	70	13	2	3	1	89
Ayda bir	14,0%	2,6%	0,4%	0,6%	0,2%	17,8%
	92	13	6	3	5	119
Çok nadir/Özel günlerde	18,4%	2,6%	1,2%	0,6%	1,0%	23,8%
	326	82	41	25	26	500
Toplam	65,2%	16,4%	8,2%	5,0%	5,2%	100,0%

p<0,05

Seyrek alkol tüketenler (özellikle "Ayda bir" ve "Çok nadir/Özel günlerde" grupları), alkole bağlı sağlık sorunları yaşamadıklarını büyük ölçüde belirtmiştir.

Daha sık alkol tüketenler (örneğin, günde birkaç defa veya haftada bir tüketenler), sağlık sorunları yaşadıklarını belirtmiştir. Özellikle günde birkaç defa veya haftada bir alkol tüketenler arasında sağlık sorunlarını kesin olarak kabul edenlerin oranı diğer gruplara göre yüksektir. Bu, daha sık alkol tüketenlerin sağlık sorunları yaşama ihtimalinin arttığını göstermektedir.

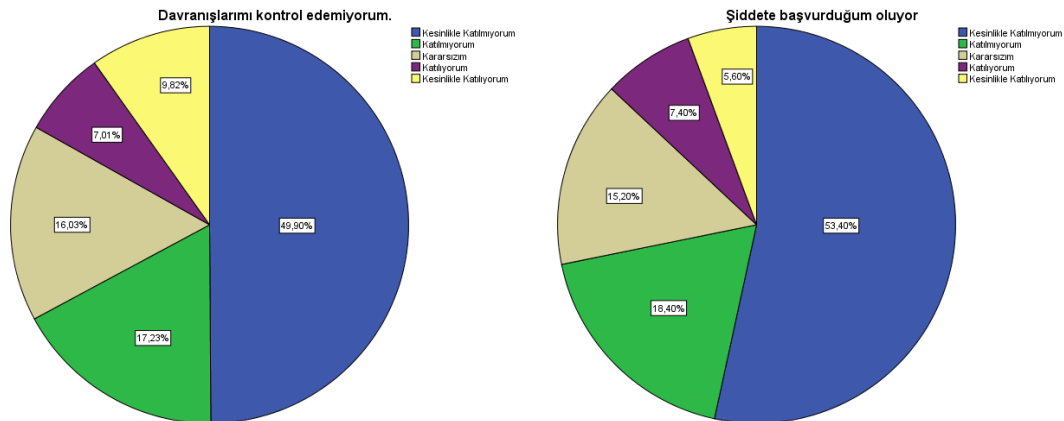
Tablo 7: Alkol tüketim sıklığının uyku problemlerine etkisi

		Uyku problemi çekiyorum.					Toplam
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Ne sıklıkla alkol tüketirsiniz?	Günde birkaç defa	6 1,2%	7 1,4%	7 1,4%	3 0,6%	5 1,0%	28 5,6%
	Günde bir kez	1 0,2%	3 0,6%	6 1,2%	2 0,4%	5 1,0%	17 3,4%
	İki günde bir	15 3,0%	7 1,4%	12 2,4%	8 1,6%	13 2,6%	55 11,0%
	Haftada iki	25 5,0%	10 2,0%	9 1,8%	13 2,6%	22 4,4%	79 15,8%
	Haftada bir	38 7,6%	18 3,6%	17 3,4%	19 3,8%	21 4,2%	113 22,6%
	Ayda bir	51 10,2%	5 1,0%	11 2,2%	16 3,2%	6 1,2%	89 17,8%
	Çok nadir/Özel günlerde	49 9,8%	20 4,0%	21 4,2%	12 2,4%	17 3,4%	119 23,8%
	Toplam	185 37,0%	70 14,0%	83 16,6%	73 14,6%	89 17,8%	500 100,0%

p<0,05

Seyrek alkol tüketenler (özellikle "Ayda bir" ve "Çok nadir/Özel günlerde" grupları), uyku problemlerini daha az yaşadıklarını veya bu konuda daha kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Daha sık alkol tüketenler (örneğin, haftada iki veya iki günde bir tüketenler), uyku problemi yaşadıklarını daha fazla belirtmiştir. Dolayısıyla tablo bizlere alkol tüketim sıklığının uyku problemleriyle ilişkili olabileceğini göstermektedir. Sonuç olarak, daha sık alkol tüketenler arasında uyku problemi yaşama eğiliminin daha yüksek olduğu gözlemlenebilir.

Şekil 28 ve 29: Alkol Tüketiminin Davranış Bozukluğuna Etkileri



Katılımcıların %16,83'ü davranışlarını kontrol etmekte zorlandığını %14'ü ise şiddete yöneldiğini belirtmişlerdir. Her ne kadar oranlar düşük olsa da alkol tüketenlerin beşte birine yakınının davranış bozukluğu yaşaması önemli bir oran olarak kabul edilebilir.

Tablo 8: Alkol Tüketim sıklığının şiddet davranışına etkisi

		Şiddete başvurduğum oluyor					Toplam
		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Alkol Tüketim Sıklığı	Günde birkaç defa	9 1,8%	5 1,0%	11 2,2%	1 0,2%	2 0,4%	28 5,6%
	Günde bir kez	5 1,0%	3 0,6%	6 1,2%	2 0,4%	1 0,2%	17 3,4%
	İki günde bir	20 4,0%	14 2,8%	11 2,2%	4 0,8%	6 1,2%	55 11,0%
	Haftada iki	41 8,2%	9 1,8%	16 3,2%	8 1,6%	5 1,0%	79 15,8%
	Haftada bir	56 11,2%	29 5,8%	14 2,8%	9 1,8%	5 1,0%	113 22,6%
	Ayda bir	60 12,0%	13 2,6%	7 1,4%	7 1,4%	2 0,4%	89 17,8%
	Çok nadir/Özel günlerde	76 15,2%	19 3,8%	11 2,2%	6 1,2%	7 1,4%	119 23,8%
	Toplam	267 53,4%	92 18,4%	76 15,2%	37 7,4%	28 5,6%	500 100,0%

p<0,05

Alkolü daha seyrek tüketenler (örneğin, ayda bir veya daha az) "Kesinlikle Katılmıyorum" cevabını daha fazla vermiştir, bu da seyrek alkol tüketiminin şiddet eğilimi ile daha az ilişkili olduğunu düşündürülebilir. Haftada iki alkol tüketenler arasında "Katılıyorum" diyenlerin oranı diğer gruplara göre biraz daha yüksektir. Bu grup, alkol tüketiminin şiddet eğilimi üzerinde etkili olabileceğini düşündürmektedir. Daha sık alkol tüketen gruplardan bazıları ise (%0,4 - %1,2 aralığında) şiddete başvurma eğilimini yüksek oranda ifade etmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışma, bireylerin alkol tüketim davranışlarını, bu davranışları etkileyen faktörleri ve alkol tüketiminin bireylerin sosyal ve fiziksel durumları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Elde edilen bulgular, alkol tüketiminin sadece bireysel tercihlerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda sosyal çevrenin, aile yapısının ve ekonomik faktörlerin de bu davranış üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Alkol tüketiminde yakın arkadaş grubunun ve üniversite ortamının etkisi belirgin bir biçimde ortaya çıkmış, bireylerin alkol tüketim sıklığıyla alkol bağımlılığı algısı arasındaki farklılıklar dikkat çekmiştir. Bu da bize alkol tüketme konusunda farkındalık eksikliği olduğunu göstermektedir. Ayrıca, alkol tüketiminin bireylerin psikolojik ve sosyal durumlarına etkisi belirgin biçimde gözlenmiş, bazı bireylerin alkol nedeniyle ekonomik sıkıntılar, akademik sorunlar ve uyku problemleri yaşadıkları tespit edilmiştir.

Alkol bağımlılığı konusunda farkındalığın düşük olduğu, bireylerin alkolü sık tüketmelerine rağmen kendilerini bağımlı olarak görmedikleri de çalışmanın dikkat çektiği bir diğer bulgudur. Bununla birlikte, alkolün sağlık üzerindeki olumsuz etkileri, uyku ve davranış sorunlarına yol açabileceği bulgular arasında yer almaktadır.

Elde edilen bulgular, alkol tüketim alışkanlıklarının bireylerin yaşam tarzı, sosyal ilişkileri ve psikolojik durumlarıyla yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Yakın arkadaş grubunun alkol tüketiminin, bireylerin alkolle ilişkisini önemli ölçüde etkilediği bulgusu, sosyal etkileşimlerin ve çevresel faktörlerin birey davranışlarındaki rolünü desteklemektedir. Bununla birlikte, ebeveynlerin alkol tüketimi ile bireylerin alkol bağımlılık algısı arasındaki ilişki de dikkate değer bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailelerinde sık alkol tüketimi gözlemlenen bireylerin, kendilerini alkol bağımlısı olarak algıladıkları

görülmüştür. Bu durum, alkol tüketiminin nesiller arası aktarımı ve örnek alınan davranış kalıplarıyla ilişkili olduğunu gösterebilir.

Alkolün bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlıkları üzerindeki etkileri de önemli bulgular arasındadır. Daha sık alkol tüketen bireylerin uyku problemi yaşama ve davranışlarını kontrol etmekte zorlanma oranlarının daha yüksek olması, alkolün bireylerin gündelik hayatına doğrudan ve dolaylı etkilerini göstermektedir. Ayrıca, alkolün ekonomik sıkıntılara neden olabileceği ve bireylerin akademik performanslarını olumsuz yönde etkileyebileceği de bu çalışmanın ortaya koyduğu bir diğer önemli çıktılarından biridir.

Bu bulgular ışığında, bireylerin alkol tüketimi konusunda bilinçlenmelerini sağlamak, alkol bağımlılığı farkındalığını arttırmak ve alkolün olası zararları konusunda bilgilendirme çalışmaları yapmak önem arz etmektedir. Üniversite öğrencilerine ve gençlere yönelik alkol tüketiminin sağlık ve sosyal etkilerini anlatan bilinçlendirme kampanyaları düzenlenmelidir. Alkol tüketimi ile bağımlılığın ayrımını yapabilecek, bireylerin sosyal ve psikolojik destek alabilecekleri danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır. Ailelerin alkol tüketimi konusunda bilinçlendirilmesi, özellikle ebeveynlerin alkol tüketimi ile ilgili farkındalıklarının artırılması sağlanmalıdır. Bireylerin alkol tüketimi dışında sosyalleşebilecekleri alternatif etkinlikler ve topluluklar oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, S. (2015). Muğla Üniversitesi Öğrencilerinin Alkol Kullanma Sıklığının Araştırılması. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4 (1), 44-52. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumussagbil/issue/23835/253919>
- Akyel, B., Aldemir, E., & Altıntoprak, A.E. (2018). Alkol Bağımlılığı Şiddeti Ölçeği: Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 29(3), 202-8.
- Arıcı, A., & Yaman, Ö. M. (2021). Gençlerde Alkol Kullanımı ve Kültürel Yapının Bağımlılığa Etkisi. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 5(2), 71-89. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2148736>
- Artaç Özdal, M., & Kırıkkaleli, Z. (2018). Alcohol, Crime and Suicide: Empirical Evidence From OECD Countries . *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* , Cilt: 16 Sayı: - Özel Sayı 1 , 255-263 . DOI: 10.11611/yead.448267
- Atakum Belediyesi (2020). "2020-2024 Stratejik Planı". https://www.atakum.bel.tr/upload/files/202001301752stratejik_plan.pdf
- Başkurt, İ. (2012). Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları (Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım). *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, 0 (8), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuilah/issue/972/10954>
- Beşirli, H. (2011). Gençlerin Alkol Tüketim Davranışları ve Bu Davranışlarını Etkileyen Faktörlerin Sosyolojik Analizi. *Istanbul Journal of Sociological Studies*(35), 85-118. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/100953>
- Beyaz, A. (2014). Samsun Kentinin yeni gelişim alanları: Atakum, Atakent ve Kurupelit. *Türk Coğrafya Dergisi*, 0 (42), 59-72. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tcd/issue/21239/227892>
- Dişsiz, M. (2015). Alkol Bağımlılığı ve Yaşam Kalitesi, *JAREN*, 1(2), 91-95.
- Gander, M. J., & Gardiner, H. W. (2001). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Çev. Ali Dönmez vd., Ankara: İmge Kitabevi.
- Kılıç, O., Akbay, C., & Başer, U. (2020). Alcohol Consumption Among University Students: The Case of Ondokuz Mayıs University. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, 35(2), 232-237. <https://doi.org/10.7161/omuanajas.689016>
- Kızıltaş, A., & Tuncay, T. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Alkol ve Madde Kullanma Risklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(3), 867-882. <https://doi.org/10.33417/tsh.866844>
- Koç Başaran, Y. (2017). Sosyal Bilimlerde Örneklem Kuramı, *ASOS Journal*, 5(47), 480-495.
- Koroğlu, K. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Sıkıntıya Dayanma ve Alkol Kullanımı Arasındaki İlişkide Başaııkmanın Rolü. Basılmamış Doktora Tezi. Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikolojisi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Küliğ, D., & Engin, E. (2018). Alkol Bağımlılığı Sorunu Olanların Çocuklarının Yaşamsal Rollerini Ölçeği'nin Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *Bağımlılık Dergisi*. 18(3): 80-89.
- Mangır, M., Aral, N., & Baran, G. (1992). Üniversite Öğrencilerinin Alkol Kullanımlarının İncelenmesi. *Gıda*, 17(5).
- Yeşilay. (2021). "Öncelikle Kendin İçin Alkolden Uzak Dur (Lise)". 9. Baskı, Ed. Alparslan Durmuş vd., İstanbul: Artpres Matbaacılık, https://tbn.org.tr/media/kitaplar/TBM_lise_alkol_icerik_web.pdf
- Yılmaz, G., İbiş, S., & Aktuğ, Z. B. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Sigara, Alkol ve Uyuşturucu Madde Kullanma Durumları. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 73-80.



PESA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

PESA ULUSLARARASI SOSYAL
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

June 2025, Vol:11, Issue:1
e-ISSN: 2149-8385

Haziran 2025, Cilt:11, Sayı:1
ISSN: 2528-9950

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad>



Afetin Psiko-Sosyal ve Ekonomik Etkileri: Şanlıurfa Süleymaniye Bölgesi Örneği

The Psycho-Social and Economic Impacts of Disaster: The Case of Şanlıurfa Süleymaniye Region

Hatice ŞAHİN

Doç. Dr., Harran Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, haticesahin@harran.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7123-6411

Zeynep POLAT

zeynepolat3965@gmail.com, ORCID: 0009-0007-4489-2644

MAKALE BİLGİSİ

Öz

Makale Geçmişi:

Geliş: 3 Mayıs 2025

Kabul: 26 Haziran 2025

Anahtar Kelimeler:

Şanlıurfa, Deprem, Sel, Afet, Çoklu Afet

© 2025 PESA Tüm hakları saklıdır

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler ile 15 Mart 2023 tarihinde Şanlıurfa'da yaşanan sel afetinin ardından, Şanlıurfa ili Süleymaniye Bölgesi'nde yaşayan bireylerin karşılaştığı çok katmanlı psiko-sosyal ve ekonomik sorunları anlamayı amaçlayan bu çalışma, afetlerin yalnızca fiziksel yıkım yaratmakla kalmayıp, bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde de kalıcı kırılmalar yarattığı varsayımından hareket etmiştir. Bu doğrultuda bu araştırma nitel yöntem ve fenomenolojik desen ile tasarlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Süleymaniye, Bağlarbaşı, Ahmet Yesevî, Direkli, Akabe, Devteyştî, Yavuzselim ve Akşemsettin mahallelerinde (Süleymaniye Bölgesi olarak bilinen mahalleler) ikamet eden, her iki afeti de doğrudan deneyimlemiş 20 katılımcı oluşturmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilen veriler, MAXQDA programı kullanılarak tematik analizle çözümlenmiştir. Bulgular, afetlerin etkilerinin özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve hastalar gibi kırılgan gruplar üzerinde daha yoğun yaşandığını ortaya koymuştur. Katılımcı ifadeleri, afet sonrası dönemde barınma, ısınma, hijyen, içme suyu, beslenme ve psikolojik destek gibi temel hizmetlere erişimde ciddi yetersizlikler yaşandığını göstermektedir. Ayrıca, devlet ve sivil toplum kuruluşlarının müdahalelerinin büyük ölçüde yetersiz kaldığı, sosyal yardımların eşitsiz dağıldığı ve uzun vadeli destek mekanizmalarının kurumsal düzeyde oluşturulmadığı anlaşılmıştır. Toplumsal dayanışma pratiklerinin ise ilk aşamada etkili olduğu, ancak sürdürülebilir çözümler üretme kapasitesinin sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Araştırma, afet sonrası sosyal hizmet temelli müdahale modellerinin geliştirilmesinin, toplumsal eşitsizlikleri azaltacak yapısal dönüşümlerin sağlanmasının ve afetlere karşı dirençli toplum inşasında yerel ihtiyaçlara duyarlı politikaların üretilmesinin zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received: 3 May 2025

Accepted: 26 June 2025

Following the earthquakes centered in Kahramanmaraş on February 6, 2023, and the flood disaster in Şanlıurfa on March 15, 2023, this study aims to explore the multilayered psycho-social and economic challenges faced by individuals living in the Süleymaniye region of Şanlıurfa. This research is grounded in the assumption that disasters not only result in physical destruction but also cause lasting disruptions to individuals' everyday life practices. Accordingly, the study adopts a qualitative methodology within a phenomenological research framework. The research sample

Keywords:

Şanlıurfa, Earthquake, Flood, Disaster, Compound Disaster

© 2025 PESA All rights reserved

comprised 20 participants who had directly experienced both disasters and resided in the neighborhoods of Süleymaniye, Bağlarbaşı, Ahmet Yesevi, Direkli, Akabe, Devteyşi, Yavuzselim, and Akşemsettin (referred to as the Süleymaniye Region). Data was collected through semi-structured interviews and analyzed thematically using the MAXQDA software. The findings indicate that the impacts of the disasters were disproportionately severe for vulnerable groups, including women, children, the elderly, and individuals with pre-existing health conditions. Participants' narratives highlight significant shortcomings in accessing basic services (such as shelter, heating, hygiene, drinking water, nutrition, and psychological support) during the post-disaster period. Moreover, the study indicates that interventions by the state and civil society organizations were largely inadequate, that social assistance was distributed unevenly, and that no institutional mechanisms were established to provide long-term support. Although community-based solidarity practices proved effective in the initial phase, their capacity to generate sustainable solutions remained limited. The present study concludes that the development of post-disaster, social service-oriented intervention models, the implementation of structural reforms to reduce social inequalities, and the formulation of policies tailored to local needs are essential for fostering disaster-resilient communities.

GİRİŞ

Doğal ya da insan faaliyetlerinden kaynaklanan, insan ve hayvan yaşamını tehdit eden, aynı zamanda toplumları sosyal, ekonomik ve psikolojik yönlerden derinden etkileyen olaylar literatürde "afet" olarak tanımlanmaktadır (Korkanç & Korkanç, 2006, s. 42). Bu tür olaylar, yalnızca fiziksel yıkımla sınırlı kalmayıp, bireylerin gündelik hayat pratiklerini kesintiye uğratarak, geniş çaplı toplumsal kırılmalara ve ekonomik çöküntülere de neden olmaktadır. Afetler, bireylerin temel ihtiyaçlara erişimini engellediği gibi, devletlerin ve toplumların altyapı, sağlık, eğitim ve barınma gibi temel hizmet sunum kapasitesini de sınamaktadır.

Afetler genel anlamda doğal ve insan kaynaklı olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Doğal afetler, doğanın kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan jeolojik (deprem, volkanik patlama), meteorolojik (sel, fırtına, kuraklık), hidrometeorolojik (kar fırtınaları, aşırı yağışlar) ve biyolojik (salgın hastalıklar) kökenli olaylar sonucu meydana gelirken; insan kaynaklı afetler ise sanayi kazaları, nükleer sızıntılar, çevresel tahribatlar, savaş ve terör gibi insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkmaktadır (Yaman & Düger, 2017, s. 5). Özellikle doğal afetler, toplumların tarihsel olarak karşılaştığı en yaygın ve en yıkıcı afetler arasında yer almaktadır. Jeolojik yapı itibarıyla deprem kuşakları üzerinde yer alan bölgelerde, depremler gibi ani gelişen afet türleri ciddi can ve mal kayıplarına yol açarken; meteorolojik afetler ise iklim değişikliğiyle birlikte sıklığı ve şiddeti artan seller, fırtınalar ve aşırı sıcaklık dalgaları ile kendini göstermektedir (Altun, 2018).

Doğal afetlerin etkileri yalnızca fiziksel değil; toplumsal dayanışma ağlarının zayıflaması, psikolojik travmaların artması (Özkan & Çetinkaya, 2021), göç hareketlerinin hızlanması ve yoksulluğun derinleşmesi gibi ikincil etkilerle daha da ağırlaşmaktadır (Gökalp Yılmaz & Şikar Turan, 2023). Dolayısıyla afet olgusunu yalnızca doğa olaylarının yıkıcı gücü olarak değil, aynı zamanda bu olayların toplum üzerindeki çok katmanlı etkileri bağlamında değerlendirmek gerekmektedir. Bu doğrultuda, afetlerin sosyal bilimlerden analiz; risk azaltma politikaları geliştirilmesi, toplumsal dayanıklılığın artırılması ve kırılgan grupların korunmasına yönelik önleyici stratejilerin oluşturulması bakımından büyük önem taşımaktadır.

DEPREM VE SELİN FELAKETE DÖNÜŞÜMÜ

Deprem, yer kabuğunda meydana gelen sıkışma ve genişleme kuvvetlerinin fay hatları boyunca bir gerilim yaratması ve bu gerilimin yerin derinliklerinde biriken enerji aracılığıyla ani bir biçimde açığa çıkmasıyla ortaya çıkan kırılmalar sürecidir (Atabey, 2000, s. 15). Bu doğa olayı, jeodinamik süreçlerin doğal bir sonucu olmakla birlikte, meydana geldiği anda büyük ölçekte fiziksel yıkım ve toplumsal çöküntü yaratma potansiyeline sahiptir. Deprem, yapısal anlamda önlenemeyen bir doğa olayı olarak

kabul edilmektedir (İşçi, 2008, s. 966). Ancak, bu doğa olayının bir felakete dönüşmesi, büyük ölçüde insan yerleşimlerinin niteliği, yapı stoğunun sağlamlığı, afet yönetim sistemlerinin işlevselliği ve toplumsal farkındalık düzeyi gibi insan kaynaklı faktörlere bağlıdır. Dolayısıyla, depremin kendisi doğrudan bir felaket olarak tanımlanmazken, neden olduğu yıkım ve insan yaşamına dair kayıplar, felaketin temel göstergesi hâline gelmektedir (İşçi, 2008).

Çağdaş teknolojik gelişmelere rağmen depremlerin tam olarak hangi zamanda ve hangi büyüklükte gerçekleşeceğini öngörmek mümkün olmamaktadır (İşçi, 2008, s. 960). Bu öngörülemezlik, depremleri afet yönetimi açısından son derece önemli hâle getirmekte; erken uyarı sistemleri, yapı güvenliği ve halkın bilinçlendirilmesi gibi önleyici stratejilerin önemini artırmaktadır. Depremlerin ortaya çıkışı önlenemese de depremin yol açtığı sorunlar azaltılabilir ya da ortadan kaldırılabilir. Etkili bir afet yönetimi anlayışı; risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarını kapsayan bütüncül bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.

Depremlerin yanı sıra, meteorolojik kökenli doğa olayları da büyük çapta felaketlere yol açabilmektedir. Bu bağlamda, sel afetleri özellikle dikkat çeken meteorolojik olaylar arasında yer almaktadır. Seller; iklim değişikliği, arazi kullanımındaki hatalar, kentleşmenin plansız şekilde yayılması, dere yataklarının yapılaşmaya açılması, orman ve mera alanlarının tahrip edilmesi gibi hem doğal hem de insan kaynaklı nedenlerle ortaya çıkmakta ve büyük can ve mal kayıplarına neden olabilmektedir. Özellikle akarsu havzalarında veya eğimli arazilerde kontrolsüz biçimde inşa edilen yerleşim alanları, sel riskini artırmakta ve meteorolojik olayların felakete dönüşme olasılığını yükseltmektedir (Korkanç & Korkanç, 2006, s. 42).

Jeolojik (deprem gibi) ya da meteorolojik (sel gibi) olaylar, doğa kaynaklı olmakla birlikte, insan eliyle felaket hâline gelmektedir. Bu noktada afetlerin verdiği zararların yalnızca doğa olaylarının şiddetiyle değil, aynı zamanda toplumsal hazırlık düzeyiyle doğrudan ilişkili olduğu unutulmamalıdır (Ceren, 2021, s. 290). Bu nedenle, afetlerin etkisini en aza indirmek için çevresel koruma, kent planlaması, yapı güvenliği ve toplumsal bilinç düzeyinin artırılması hayati önem taşımaktadır.

ŞANLIURFA'DA ÇOKLU AFET DENEYİMİ

Türkiye, küresel ölçekte en yüksek sismik aktiviteye sahip bölgelerden biri olan Alp-Himalaya Deprem Kuşağı üzerinde yer almaktadır. Bu kuşak, Avrupa'nın güneyinden başlayarak Asya'nın doğusuna kadar uzanan ve dünya üzerindeki büyük tektonik levha hareketlerinin kesiştiği bir hat üzerinde bulunmaktadır. Türkiye'nin bu kuşak üzerindeki konumu, ülkeyi tarihsel olarak sık sık yıkıcı depremlerle karşı karşıya bırakmaktadır (Özmen & Nurlu, 1999, s. 1). Özellikle Kuzey Anadolu Fay Hattı ve Doğu Anadolu Fay Hattı, Türkiye'deki en aktif ve tehlikeli sismik alanları arasında yer almakta olup, bu fay hatları üzerinde gerçekleşen depremler ciddi can ve mal kayıplarına neden olmaktadır (Yolcu & Bekler, 2020, s. 76).

Deprem kuşağında yer alan Türkiye'nin maruz kaldığı doğal afet riskleri yalnızca jeolojik kaynaklı değildir. Aynı zamanda iklimsel ve çevresel nedenlere bağlı olarak sel afetleri de ülkenin önemli bir tehdit unsuru olarak öne çıkmaktadır. 1950'li yıllardan bu yana tutulan resmi kayıtlara göre Türkiye, çok sayıda sel afetiyle karşı karşıya kalmış ve bu afetler birçok bölgede hem insan kayıplarına hem de altyapı ve tarım alanlarında büyük zararlara yol açmıştır (AFAD, 2018, s. 53). Bu çerçevede değerlendirildiğinde, Türkiye hem depremler hem de seller açısından çok boyutlu afet riski taşıyan bir ülke konumundadır. Özellikle bazı durumlarda, bu afetlerin zaman bakımından ardışık bir şekilde gerçekleşmesi, toplumsal kırılganlığı daha da derinleştirmekte ve afete müdahale kapasitesini zorlamaktadır.

Bu çoklu afet yaşantısına çarpıcı bir örnek olarak, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin güneydoğusunda meydana gelen depremler gösterilebilir. Söz konusu tarihte saat 04:17'de Kahramanmaraş ili Pazarcık ilçesi merkezli meydana gelen 7.7 büyüklüğündeki depremin ardından, aynı gün saat 13:24'te bu kez Elbistan merkezli 7.6 büyüklüğünde ikinci bir büyük deprem yaşanmıştır. Bu

iki yıkıcı deprem, başta Kahramanmaraş olmak üzere toplam 11 ili doğrudan etkilemiş; binlerce insanın hayatını kaybetmesine, on binlercesinin yaralanmasına ve milyonlarca insanın evsiz kalmasına yol açmıştır. Aynı zamanda bölge ekonomisi, altyapı ve kamu hizmetleri açısından da uzun vadeli etkiler yaratmıştır (AFAD, 2023).

Yüzyılın Felaket olarak adlandırılan (BM: Yüzyılın Felaketi! 2023) bu büyük yıkımın hemen ardından, 15 Mart 2023 tarihinde başta Adıyaman ve Şanlıurfa olmak üzere, depremden ciddi şekilde etkilenen bazı illerde bu kez şiddetli bir sel felaketi yaşanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2023). AFAD'ın ve İstanbul Cerrahpaşa Üniversitesi'nin hazırladığı raporlara göre (15 Mart 2023, 2023), Şanlıurfa'da yer alan Sırrın, Camsak ve Karakoyun derelerinin taşması, kentin birçok mahallesinde ciddi su baskınlarına neden olmuştur. Bu bağlamda özellikle Süleymaniye Bölgesi (Süleymaniye, Bağlarbaşı, Ahmet Yesevî, Direkli, Akabe, Devteyşti, Yavuzselim, Akşemsettin mahalleleri), selden en fazla etkilenen yerleşim alanları olarak raporlanmıştır. Bu afet yalnızca fiziksel yıkımla sınırlı kalmamış, aynı zamanda halk sağlığı, barınma, gıda güvenliği ve psiko-sosyal dayanıklılık açısından da ciddi sorunlara yol açmıştır (Şahin, 2024).

Bu bağlamda, 2023 yılı içerisinde Şanlıurfa'da arka arkaya yaşanan iki büyük afet (6 Şubat'ta meydana gelen depremler ve 15 Mart'ta gerçekleşen şiddetli sel felaketi) kent sakinlerini çok boyutlu bir krizle karşı karşıya bırakmıştır. Her iki afetin kısa süre içinde gerçekleşmiş olması, afet sonrası iyileşme sürecini ciddi biçimde sekteye uğratmış ve özellikle sosyal dayanışma mekanizmalarının yeterince devreye girememesiyle bireylerin baş etme kapasitelerini zayıflatmıştır.

Çoklu afetlerden en çok etkilenen bölgelerden biri olan Süleymaniye, Şanlıurfa kent merkezinde yer almakla birlikte, ekonomik olarak dezavantajlı, işsizlik oranlarının yüksek ve eğitim seviyesinin düşük olduğu bir yerleşim alanı olarak öne çıkmaktadır (Şanlıurfa İli Süleymaniye, 2014). Kentsel dönüşüm, altyapı yetersizliği ve sosyal hizmetlere sınırlı erişim gibi sorunların zaten mevcut olduğu bu bölgede, art arda yaşanan afetler, kırılganlığı daha da derinleştirmiştir. Hem fiziksel hem de psikolojik anlamda ciddi zarar gören mahalle halkı, geçim kaynaklarını kaybetmiş, barınma koşulları bozulmuş ve sosyal ilişkiler zayıflamıştır.

METODOLOJİ

Şanlıurfa'nın Süleymaniye Bölgesi'nde yaşayan bireylerin deneyimlerine odaklanan bu çalışma, afetlerin ardından ortaya çıkan psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunları derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Nitel bir araştırma yaklaşımıyla tasarlanan çalışmada, yerel halkın afetlere ilişkin algıları, karşılaştıkları zorluklar ve geliştirdikleri başa çıkma stratejileri bütüncül bir biçimde analiz edilmektedir. Aynı zamanda kırılgan grupların yaşadığı çok katmanlı mağduriyeti görünür kılarak, afet sonrası sosyal hizmet müdahalelerine yönelik öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir.

Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Kişilerin deprem ve sel anında yaşadığı deneyimler nelerdir?
- Afetlerin ardından ortaya çıkan psiko-sosyal ve ekonomik sorunlar nelerdir?
- Bireyler bu sorunlarla nasıl başa çıkmaktadırlar?
- Devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları bu süreçte ne tür destekler sunmuştur?
- Bugün hâlâ afetlere bağlı olarak devam eden psikolojik ve ekonomik sorunlar yaşanmakta mıdır?

Çalışma, özellikle her iki afeti peş peşe yaşamış ve halihazırda sosyoekonomik açıdan dezavantajlı durumda bulunan Süleymaniye Bölgesi'nde yaşayan bireylerin deneyimlerini anlamaya yönelik olarak tasarlanmıştır. Afetlerin bireysel anlam dünyalarında nasıl karşılık bulunduğunu çözümleyebilmek amacıyla fenomenolojik desen tercih edilmiştir. Araştırmada, deprem ve sel felaketlerini doğrudan yaşamış bireylerle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, katılımcılardan alınan izin doğrultusunda ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve MAXQDA programı kullanılarak tematik analiz tekniği ile çözümlenmiştir.

Verilerin gizliliği ve etik ilkeler doğrultusunda, bulgular değerlendirilirken katılımcılar anonimleştirilmiş özel kodlarla tanımlanmıştır. Örneğin, birinci katılımcı “K1” kodu ile belirtilmiş; katılımcıların cinsiyetleri ise kadınlar için “K”, erkekler için “E” harfleriyle gösterilmiştir.

Araştırmının örneklemini, Süleymaniye Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Süleymaniye, Bağlarbaşı, Ahmet Yesevî, Direkli, Akabe, Devteyşti, Yavuzselim ve Akşemsettin mahallelerinde yaşayan bireyler oluşturmaktadır. Görüşmelerle eş zamanlı olarak kodlama süreci başlatılmış ve veri doygunluğuna ulaşıncaya kadar görüşmeler sürdürölmüştür. Çalışma, Şanlıurfa’nın Süleymaniye Bölgesi’nde ikamet eden toplam 20 katılımcıyla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda veri doygunluğuna ulaşımlasıyla tamamlanmıştır. Katılımcıların yaşları 18 ile 67 arasında değişmekte olup, araştırma grubunu 11 kadın ve 9 erkek oluşturmaktadır. Görüşmeler, Şubat–Mart 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların seçiminde hem deprem hem de sel felaketini doğrudan deneyimlemiş olmaları temel ölçüt olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Hane Halkı Gelir Durumu	Eğitim Durumu	Meslek
1	43	Kadın	Evli	10.000 TL	Okur-Yazar Değil	Ev Hanımı
2	48	Kadın	Evli	20.000 TL	İlkokul	Ev Hanımı
3	22	Kadın	Bekar	20.000 TL	Okur-Yazar Değil	Ev Hanımı
4	55	Kadın	Evli	7.000 TL	Okur-Yazar Değil	Ev Hanımı
5	57	Erkek	Evli	5.000 TL	İlkokul	Boyacı
6	67	Erkek	Evli	4.560 TL	İlkokul	Çiftçi
7	21	Erkek	Bekar	60.000 TL	Ön lisans	İşsiz
8	23	Kadın	Bekar	30.000 TL	Lisans	İşçi
9	47	Kadın	Dul	5.000 TL	Okur-Yazar Değil	Ev Hanımı
10	36	Kadın	Evli	5.000 TL	İlkokul	Ev Hanımı
11	32	Erkek	Evli	8.000 TL	Okur-Yazar Değil	Şoför
12	52	Erkek	Evli	50.000 TL	İlkokul	Serbest Meslek
13	18	Kadın	Bekar	3.000 TL	Okur-Yazar Değil	Ev Hanımı
14	21	Erkek	Bekar	40.000 TL	Lisans	Öğrenci
15	22	Kadın	Bekar	25.000 TL	Lisans	Öğrenci
16	55	Erkek	Evli	20.000 TL	İlkokul	Kamu Çalışanı
17	19	Kadın	Bekar	15.000 TL	Lisans	Öğrenci
18	24	Erkek	Bekar	34.000 TL	Lisans	Öğrenci
19	24	Erkek	Bekar	25.000 TL	Lisans	Öğrenci
20	24	Kadın	Bekar	17.000 TL	Lisans	İşsiz

Tabloda yer alan bilgilere bakıldığında özellikle katılımcıların beyan ettikleri hane halkı gelirleri katılımcıların büyük çoğunluğunun asgari ücretin altında bir gelirle geçinmeye çalıştığı görülmektedir. 2024 yılı itibarıyla Türkiye’de net asgari ücret 20.002 TL olarak belirlenmişken (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2023), katılımcılardan yalnızca bir kısmının bu seviyede ya da üzerinde gelir beyan ettiği; önemli bir kısmının ise 10.000 TL’nin, hatta 5.000 TL’nin dahi altında aylık gelirle yaşamını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Özellikle 3.000 TL ile 8.000 TL aralığında geliri olan haneler hem afet öncesinde hem de sonrasında derin bir yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, afetlerin yıkıcı etkilerinin sadece fiziksel değil; aynı zamanda sosyoekonomik kırılganlıkları da derinleştiren çok boyutlu süreçler olduğunu göstermektedir.

Afet sonrası dönemde barınma, gıda, temizlik, sağlık ve psikolojik destek gibi temel ihtiyaçlara erişimin doğrudan gelir düzeyiyle bağlantılı olduğu düşünüldüğünde; düşük gelirli bireylerin çok daha ağır ve uzun süreli etkilerle karşı karşıya kaldığı ortaya çıkmaktadır. Araştırma bulguları, özellikle yoksul mahallelerde yaşayan bireylerin afet sonrası süreci yönetmede oldukça zorlandığını ve sosyal yardımlara bağımlı hâle geldiğini göstermektedir. Bu bağlamda, yoksullukla mücadele politikalarının afet yönetimi stratejileriyle birlikte ele alınması, sosyal eşitsizliklerin azaltılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Elde edilen bulguların, Türkiye’de gelecekte yaşanabilecek benzer afetlerin felakete dönüşmesinin engellenmesi, afet gerçekleştiğinde etkili müdahale ve iyileştirme politikalarının geliştirilmesi açısından yol gösterici nitelikte olması beklenmektedir. Bu bağlamda araştırma, özellikle kırılgan grupların korunmasına yönelik toplumsal dayanıklılığı artıracak sosyal hizmet temelli politikaların geliştirilmesi açısından da önem arz etmektedir.

DEPREM VE SELİN ARDINDAKİ HAYAT: ŞANLIURFA SÜLEYMANİYE’DE AFET SONRASI SÜREÇLERİN ANALİZİ

Deprem Anı ve Sonrası Yaşananlar

Depremler, bireylerin psikolojik, bilişsel ve fiziksel sınırlarını zorlayan, ani ve beklenmedik bir şekilde gerçekleşen doğa olaylarıdır. Deprem bu ani doğası, bireylerin refleksif tepkilerini ön plana çıkarırken, yaşanan deneyimler yalnızca fiziksel yıkımla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda derin psikolojik ve toplumsal etkiler de yaratmaktadır (Filiz vd., 2023).

Katılımcıların önemli bir bölümü, depremin ilk anlarında bedenlerinin tepki veremediğini, donakalma hali yaşadıklarını belirtmiştir. Bu durum, travmatik olaylar karşısında insan bedeninin geliştirdiği evrensel tepkilerden biri olarak değerlendirilebilir. Yoğun korku ve panik, bilişsel işlevlerin geçici olarak devre dışı kalmasına neden olmuş, bireylerin hayati kararlar alma ve hareket etme becerilerini sınırlamıştır. K2 (K, 48), bu durumu şu ifadelerle aktarmaktadır: “Ben korkudan aklımı yitirdim. Ne çocuğumu ne de eşimi çağırabildim... Oturmuşum, sadece 'La ilahe illallah' diyebildim.” Katılımcının yalnızca dua edebildiğini belirtmesi hem donakalma tepkisini hem de afetin kültürel bağlamda “ilahi bir sınav” olarak algılanmasını yansıtmaktadır (Yıldız, 2023, s. 28).

Deprem anında sergilenen davranışlar incelendiğinde, bazı katılımcıların düşünmeden dışarı kaçtıkları görülmektedir. Bu tepkiler, afet eğitimi kapsamında önerilen “çök-kapan-tutun” (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2022) davranışının aksine, panikle dışarı yönelme eğilimini ortaya koymaktadır:

“Deprem olduğunu anladığım gibi ben kendimi o panikle dışarıya atmaya baktım. Henüz deprem durmadan önce direkt dışarı koşmaya başladım.” (K17, K, 19)

“Hiçbir önlem almadan merdivenden dışarıya doğru kaçtık.” (K7, E, 21)

Öte yandan, bazı katılımcılar afet eğitimi çerçevesinde öğrendikleri davranış kalıplarını uygulamaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. K14 (E, 21), deprem anında “çök-kapan-tutun” yöntemini uyguladığını ve kardeşini de yanına alarak yatağın kenarına çöktüğünü belirtmiştir. Bu örnek, afet

eğitiminin bazı bireyler tarafından içselleştirildiğini ve pratikte uygulandığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Bazı anlatılarda ise çaresizlik duygusunun baskın olduğu görülmekte, bireyler evin yıkılmasını beklediklerini, yaşamla bağlarını sorguladıklarını ifade etmektedir. K19 (E, 24), bu ruh hâlini şu sözlerle aktarmaktadır:

“Deprem anında uyuyordum işte. Bir anda uyandım, yüksek bir sallantı... İlk defa böyle bir şey yaşadım. Sonra gittim, kapının yanında oturdum. Yani ben dedim: ‘Ev gitti.’ Evin yıkılmasını bekledim sadece. Sonra dedim: ‘Hadi yıkıl, kurtulalım.’ Öyle içimden geçirdim. Sonra hiç konuşmadım, bir ses çıkmadı. Annem, babam vardı. Onlar da bağıyordu. Annem diyordu: ‘Gel buraya!’ Babam çağırıyordu. Telaşlı, bağıriş bir şekilde herkes bir yerdeydi. Ben sadece sessizce oturmuştum bir köşede. Depremden sonra işte dışarı çıktık.”

Bu anlatı, yalnızca fiziksel tehlikeye değil, aynı zamanda kişinin ruhsal bütünlüğüne dair bir tehdit algısına işaret etmektedir. Travma karşısında ortaya çıkan sessizlik, izolasyon ve pasif bekleyiş, afete verilen psikolojik tepkilerin çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Katılımcının “Evin yıkılmasını bekledim sadece. Sonra dedim: ‘Hadi yıkıl, kurtulalım.’ Öyle içimden geçirdim.” şeklindeki ifadesi, afet anında yaşanan derin çaresizlik, teslimiyet ve psikolojik çözülme durumunun çarpıcı bir yansımasıdır. Bu söylem, bireyin felaket karşısında kontrolünü tamamen kaybettiği, fiziksel ve bilişsel tepkilerini askıya aldığı ve kaderci bir bekleyişe girdiği bir ruh hâlini temsil etmektedir. Afet psikolojisi literatüründe (Bonanno, 2004; Rodenhauser, 1987) bu tür ifadeler, bireyin hayatta kalma mücadelesinden vazgeçtiği ya da mücadelenin anlamsızlaştığı bir bilinç hâli olarak tanımlanan “öğrenilmiş çaresizlik” kavramı ile ilişkilendirilebilir. Bekleme hâli ve zihinsel olarak “yıkımı kabullenme”, yoğun stresin neden olduğu pasifleşme ve eylemsizlikle birlikte değerlendirilir. Bu durum, bireyin yaşadığı olayın büyüklüğü karşısında kendini tamamen güçsüz ve etkisiz hissettiği, tehlikeyi bertaraf etmeye yönelik herhangi bir fiziksel ya da bilişsel eylemde bulunamadığı bir psikolojik duruma işaret eder. Ayrıca, “yıkıl, kurtulalım” şeklindeki içsel söylem, felaketin getireceği ölüm veya başka türlü bir sonucun, mevcut belirsizlik ve korkuya kıyasla bir tür “rahatlama” arayışıyla özdeşleştiğini göstermektedir. Bu tür tepkiler, afetin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda varoluşsal düzeyde bir tehdit oluşturduğunu, bireyin hayatta kalma güdüsünü dahi askıya alabilecek düzeyde yıpratıcı olduğunu ortaya koyar.

Bazı hanelerde çocuklar ve hasta bireyler gibi korunmaya muhtaç kişilerin varlığı, bireylerin tepkilerini belirleyen önemli bir etkidir. Katılımcılar, öncelikle çocuklarını ve yaşlı aile bireylerini güvenli alanlara taşımaya çalıştıklarını; bu süreçte koruyucu bir refleks geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Bu durum, afet anında yalnızca bireysel değil, aynı zamanda ilişkisel bir sorumluluk bilincinin de devreye girdiğini göstermektedir.

Deprem sonrası toplumsal refleksler incelendiğinde, bireylerin yalnızca kendi güvenliklerini değil, aynı zamanda komşularının ve mahalle sakinlerinin güvenliğini gözetken kolektif bir bilinçle hareket ettikleri anlaşılmaktadır (Selçuk, 2024).

“Gece dışarı çıktık, sorun varsa valiliğe de bildirmek için bütün mahalleyi dolaştık.” (K16, K, 55)

“Komşuları çağırdık, ‘kalkın dışarı çıkın’ dedik.” (K11, E, 32)

Bu ifadeler, informal yollarla gerçekleşen toplumsal örgütlenmelerin, afet anında hızlı müdahale açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Topluluk bilinci ve kolektif sorumluluk duygusu, afet sonrası süreçte hem güvenliğin sağlanmasına hem de psikolojik dayanıklılığın inşasına katkı sunmuştur (Selçuk, 2024, s. 24).

Depremden ardından yaşanan süreçte, barınma ihtiyacı en temel sorunlardan biri olarak öne çıkmıştır. Katılımcılar, evlerinin hasar görmesi ya da artçı sarsıntılar nedeniyle evlerine dönemeyip camilerde, çadırlarda ya da açık alanlarda barınmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir:

“Bir hafta, on gün boyunca eve gelmedik. ... bir hafta bir spor sahasında kaldık.” (K2, K, 48)

“Çadırdı kaldık. Bir ay boyunca oğlumun evinde kaldık, kendi evimizde oturamıyorduk.” (K12, E, 52)

“Yolda yatıyorduk, kaldırımda dışarıda yatıyorduk, evimizin önünden hiç ayrılmadık.” (K3,K, 22)

Sel Anı ve Sonrasında Yaşananlar

Sel, ani ve yıkıcı etkileriyle bireylerin yaşamında derin fiziksel ve psikolojik izler bırakan afet türlerinden biridir. Şanlıurfa’da yaşanan sel felaketi ise, yalnızca kendine özgü etkileriyle değil, aynı zamanda öncesinde yaşanmış olan deprem felaketinin ardından gerçekleşmesiyle, toplumsal travmayı katmanlı hâle getirmiştir. Art arda gelen bu afetler, bireylerdeki korku, panik ve çaresizlik duygularını pekiştirmiş; fiziksel hasarın ötesinde, psikolojik olarak da derin sarsıntılara neden olmuştur.

Katılımcıların büyük bir bölümü, selin ani bir şekilde yükselmesiyle birlikte güvenli alanlara ulaşmak için çatılara ve yüksek katlara kaçmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Bu durum, bireylerin afet anında ne yapacaklarına dair bilgi eksikliği yaşadığını ve evlerin fiziksel olarak yeterince dayanıklı olmadığını ortaya koymaktadır. Evlerin kısa sürede tamamen suyla dolması, tahliye imkânlarını ortadan kaldırmış ve bireylerin damlarda mahsur kalmasına neden olmuştur. Bu durum, afet yönetimi sistemlerinde güvenli alanlara erişim kapasitesinin ne derece sınırlı kaldığını gözler önüne sermektedir.

K4 (K, 55), bu anı şöyle aktarmaktadır: “Sel suyu penceremize kadar geldi. Kapıyı açsaydık biz ölürdük, sifonlardan sular geliyordu. Biz damdan kaçtık.” Katılımcının anlatısı, selin beklenmedik ve kontrolsüz yükselişine karşı duyulan çaresizliği ve bireysel çabanın hayatta kalmadaki belirleyici rolünü gözler önüne sermektedir. Benzer şekilde, K2 (K, 48), yaşadıklarını şu şekilde ifade etmiştir: “Bir uyandık, ses geliyordu; bir baktım ki evler su dolmuş. Hemen çocukları çağırdık, dama kaçtık. Damda kaldık, o yağmurun altında ıslandık, o korkuyu yaşadık. Evler ağzına kadar suyla dolmuştu. Sonra duvarları kırdık ki sokağın öbür ucuna, yola çıkabilelim. Aşağı indik, yukarı çıktık; sürekli bir çaba içindeydik. Hiç unutamadım, bir daha yaşanmasın. Zaten ondan beridir kendime gelememişim.”

Katılımcı anlatısında betimlenen yoğun fiziksel çaba ve sürekli hareket hâli, sel felaketi sonrası yaşanan çaresizlik duygusunun dolaylı bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Afet anında bireylerin temel güvenlik algısı zedelenirken, içinde bulundukları fiziksel mekânlar da tehdit unsuru hâline gelir. Bu bağlamda, evin artık bir sığınak olmaktan çıkıp bir tehlike kaynağına dönüşmesi, bireyleri kaçış ve kurtuluş arayışına iter. Fiziksel sınırların aşılması (örneğin duvarların yıkılması) yalnızca somut bir kaçış girişimi değil, aynı zamanda bireyin kontrolünü kaybettiği bir ortamdan kurtulma çabasıdır. Sürekli aşağı inip yukarı çıkmak gibi yönsüz eylemler ise, felaketin yarattığı kaos ortamında bireyin belirsizlik ve çözüm üretememe hâlini temsil etmektedir. Birey hem fiziksel koşullarla hem de zihinsel yüklerle baş etmeye çalışırken, bu süreçte herhangi bir yönelim veya net çözüm yolu bulamamak, çaresizlik hissinin en görünür tezahürlerinden biridir. Bu anlatı, yalnızca bireysel hayatta kalma çabasını değil, aynı zamanda kolektif dayanışma pratiklerini de yansıtmaktadır. Komşu evlerin duvarlarının kırılarak geçiş yollarının açılması, sel karşısında doğrudan müdahaleye dair bir örnek teşkil etmektedir. Bu, afet anında kurumsal yapıların yetersiz kaldığı koşullarda bireylerin kendi inisiyatifleriyle çözüm üretme kapasitesini ortaya koymaktadır.

Benzer bir durumu, K3 (K, 22) devlet kurumlarının müdahale kapasitesinin zamanında ve etkili biçimde devreye girememesini eleştirirken, yerel halkın kendi imkânlarıyla hayatta kalma mücadelesi verdiğini şu sözlerle aktarmıştır: “Evimiz tek katlıydı. Sel bastığında diğer tarafa geçebilmek için bazı evleri, damları yıktık. Üç kat kadar yükseklikte yıkımlar yaptık ki geçebilelim. Bunu kendi çabamızla yaptık, devletin yardımıyla değil. Diğer mahalleye ulaşmak için tüm bu yıkımı biz gerçekleştirdik. Aslında devletin bunu sağlaması gerekirdi ama biz kendi başımıza yapmak zorunda kaldık.” Afet anında bireylerin ve toplulukların dayanışma temelinde oluşturdukları bu geçici çözümler, kurumsal yapıların eksikliklerini telafi etme çabasını açıkça ortaya koymaktadır. Ancak afetlerde hızlı, etkili ve kaliteli müdahale ile temel ihtiyaçların karşılanması, bireylerin travma sürecini yönetmeleri ve iyileşme

sürecine girmeleri açısından çok büyük bir öneme sahiptir ve kurumlara duyulan güveni doğrudan etkilemektedir (Yıldız, 2024, s. 510).

Sel felaketi anında komşuluk ilişkileri, kolektif hareket etme ve ortak güvenlik stratejileri, hayatta kalma açısından belirleyici roller üstlenmiştir. Bazı durumlarda bireyler, damdan dama geçerek selden kaçmaya çalışmış; bu süreçte fiziksel engelleri kendi çabalarıyla aşarak diğer mahallelere ulaşmayı başarmıştır. Bu tür anlatılar, selin yalnızca bir doğa olayı olmanın ötesinde, çok boyutlu bir kriz olarak deneyimlendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Felaketin sosyal, ekonomik ve psikolojik etkileri, bireylerin gündelik yaşamlarını köklü biçimde sarsan bir travmatik süreci işaret etmektedir. Afet sırasında ortaya çıkan psikolojik etkiler ise göz ardı edilemeyecek düzeydedir. Katılımcı ifadeleri, yoğun korku, panik, çaresizlik ve kalıcı travma izleriyle şekillenen ruhsal bir yükü açığa çıkarmaktadır. Özellikle çocukların ağlaması, yaşlı bireylerin çatılara taşınması ve sabaha kadar süren endişeli bekleyiş, selin yalnızca fiziksel bir yıkım değil, aynı zamanda derin bir psikolojik tahribat yarattığını da göstermektedir.

“Canlı yayın yaptık, öyle sesimizi duyurduk, yardım öyle geldi.” (K13, K, 18) ifadesi, afetzedelerin yardım çağrılarında sosyal medya gibi dijital platformlara yönelmek zorunda kaldıklarını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, K4 (K, 55) bu süreci şu sözlerle aktarmaktadır: “Ben bağırdım bağırdım mahalle toplandı. Bizi internete attılar, belediye görüp geldi.” Her iki anlatı da resmi yardım mekanizmalarının ilk aşamada yetersiz kaldığını ve bireylerin kendi imkânlarıyla görünürlük yaratmaya çalıştıklarını göstermektedir. Bu durum, kurtarma faaliyetlerinin koordinasyonundaki aksaklıkları ve yerel yönetimlerin müdahalede gecikmesini görünür kılmaktadır. Nitekim K8 (K, 23) tarafından dile getirilen “Saat 6 buçukta sel başladı, saat 4 buçuğa kadar damda bekledik. Bizi kimse kurtarmadı.” ifadesi, afet yönetimi süreçlerindeki kurumsal organizasyon eksikliğini çarpıcı biçimde yansıtmaktadır. Tüm bu anlatılar, sel gibi ani gelişen afetlerde bireylerin resmî kurumlardan çok kendi dayanışma ağlarına ve sosyal medya kanallarına yönelmek zorunda kaldığını; dolayısıyla afet müdahale sistemlerinin zamanında erişim ve etkinlik açısından ciddi eksiklikler taşıdığını göstermektedir.

Maddi zararlar, temel yaşam araçlarının kaybı, geçici barınma sorunları ve temel ihtiyaçlara erişimde yaşanan güçlükler, sel felaketi sonrasında bireylerin karşı karşıya kaldığı en temel sorunlar arasında yer almıştır. Bu durum, yalnızca anlık bir yıkımı değil, aynı zamanda uzun süreli bir mağduriyet sürecini de beraberinde getirmiştir. K8 (K, 23) sel sonrası yaşadıkları durumu şu sözlerle ifade etmektedir: “Yedi gün sonra eve geldik. Ne ekmek vardı ne su, hiçbir şey yoktu. Yerde yatıyorduk.” Bu ifade, afet sonrası yaşam koşullarının ne denli yetersiz olduğunu ve temel ihtiyaçlara erişimde yaşanan krizleri çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Gıda, su ve barınma gibi yaşamsal gereksinimlerin karşılanamaması, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik bir travmanın da derinleşmesine neden olmuştur.

Deprem ve Sel Felaketleri Sonrası Yaşanan Sorunlar

2023 yılı itibarıyla Şanlıurfa’da art arda yaşanan deprem ve sel felaketleri bireylerin gündelik yaşamlarında çok boyutlu ve kalıcı aksaklıklara yol açmıştır. Özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve hastalar gibi kırılgan gruplar, afetin etkilerini daha yoğun ve çok katmanlı bir şekilde deneyimlemiştir. Burada, afet sonrası dönemde ortaya çıkan temel sorun alanları katılımcı anlatılarına dayanarak incelenmekte ve afet yönetiminin sosyal boyutunu değerlendirmeye açmaktadır. Fiziksel yıkımın ötesinde, afet sonrası süreçte temel yaşamsal ihtiyaçlara erişimin kesintiye uğraması, bireylerin yaşamını doğrudan tehdit eden bir kriz halini almıştır. Süleymaniye örneğinde, içme suyu, barınma, beslenme ve hijyen gibi temel hizmetlerin sağlanmasında yaşanan ciddi aksaklıklar, afetin sosyal etkilerinin derinliğini gözler önüne sermektedir. Katılımcı ifadeleri, bu hizmetlere erişimdeki zorlukların yalnızca geçici bir sorun değil, aynı zamanda afet sonrası toplumsal iyileşmenin önünde duran temel engellerden biri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Temel İhtiyaçların Karşılansında Yaşanan Sorunlar

Afet sonrasında evine dönen bir katılımcının ifadesi, temel yaşam kaynaklarına erişimin kesintiye uğramasının bireysel düzeyde nasıl deneyimlendiğini somut biçimde ortaya koymaktadır. Katılımcı, “Eve geldiğimizde çoğu temizlenmişti ama içme suları kesilmişti, eşime su ulaştıramadım.” (K14, E, 21) şeklindeki sözleriyle, yalnızca fiziksel mekâna dönüşün değil, aynı zamanda yaşamın sürdürülebilirliğinin de ciddi biçimde sekteye uğradığını ifade etmektedir. Bu durum, afet sonrası dönemde temel hizmet altyapısındaki aksaklıkların gündelik yaşam üzerindeki etkilerini ve bireysel çaresizlik duygusunu gözler önüne sermektedir.

Benzer biçimde, başka bir katılımcı, afet sonrasında karşı karşıya kaldıkları çok yönlü temel ihtiyaç eksikliklerini şu şekilde dile getirmiştir: “Barınma, yiyecek, içecek, giyinme sorunları yaşadık.” (K7, E, 21). Bu ifade, afet sonrası müdahale süreçlerinde yalnızca barınma ya da kısa vadeli gıda yardımlarına odaklanmanın yetersizliğine işaret etmektedir. Suyu erişim, gıda güvenliği ve hijyen koşullarının sağlanması, afet sonrası toplumsal iyileşmenin en temel adımlarından biridir. Süleymaniye örneği, bu ihtiyaçların sistematik biçimde karşılanmadığı durumlarda hem bireysel hem de kamusal düzeyde kırılganlıkların derinleştiğini ve toplumsal yeniden yapılanmanın sekteye uğradığını açıkça ortaya koymaktadır.

Deprem ve sel gibi doğa kaynaklı afetler sonrasında karşılaşılan en temel sorunlardan biri de ısınma imkânlarının yetersizliğidir. Bu durum, özellikle afetin hemen ardından evlerini terk etmek zorunda kalan bireyler için yaşamsal bir sorun hâline gelmiştir. Şanlıurfa’da yaşanan felaketler sonrasında yapılan görüşmeler, barınmanın yalnızca bir çatı altına sığınmakla sınırlı olmadığını; aynı zamanda barınma alanlarında sıcaklık, hijyen ve mahremiyet gibi temel yaşam koşullarının sağlanmasının da hayati önem taşıdığını açıkça ortaya koymaktadır.

Katılımcılardan biri, afet sonrası dönemde karşılaştıkları barınma sorunlarını ve soğuk hava koşullarında geçici çözümlere yönelmek zorunda kalışlarını şu sözlerle dile getirmiştir: “Isınma konusunda çok sorun yaşadık. Araçta kaldık, sonra köye gittik.” (K12, E, 52). Benzer şekilde, sel felaketinin ardından ev eşyalarının zarar görmesi ve temel ısıtma sistemlerinin devre dışı kalmasıyla oluşan olumsuz koşullar, diğer katılımcıların ifadelerinde de açık biçimde yer bulmuştur. Bir katılımcı, “Selden sonra ev yıkandı, halılar yıkandı, sular çok soğuktu, doğalgaz yok, sürekli suyun içindeyiz.” (K8, K, 23) sözleriyle fiziksel ve çevresel zorlukları aktarırken, bir diğeri “soğuktu, yağmur yağıyordu, bir şemsiye bile bulamadık.” (K18, E, 24) diyerek afetin gündelik yaşam üzerindeki etkilerini somutlaştırmıştır. Bu anlatımlar, afet sonrası müdahale süreçlerinde yalnızca fiziksel barınağın sağlanmasının yeterli olmadığını; yaşam alanlarının hijyenik, güvenli, sıcak ve yaşanabilir koşullarda yeniden düzenlenmesinin zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Afet sonrası müdahalelerde barınma meselesi yalnızca konut sağlamaya indirgenmemelidir. Isınma, temizlik ve mahremiyet gibi temel insani ihtiyaçların karşılanması, afet sonrası iyileşme sürecinin ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Bu türden yetersizlikler, özellikle yaşlılar, çocuklar ve hastalar açısından ciddi sağlık riskleri yaratmakta; fiziksel ve ruhsal iyileşme süreçlerini sekteye uğratmaktadır. Süleymaniye örneği, afet yönetimi planlamalarının, geçici konut politikalarının yanı sıra temel yaşam koşullarını da kapsayacak şekilde bütüncül biçimde yapılandırılması gerektiğini güçlü biçimde ortaya koymaktadır.

Psikolojik Açıdan Yaşanan Sorunlar

Süleymaniye’de yaşanan durum, afetlerin özellikle çocuklar üzerinde bıraktığı derin psikolojik etkileri gözler önüne sermektedir (Bulut, 2009: 46; Yılmaz & Yavuz, 2024, s.s. 33-34). Şanlıurfa’da yaşanan deprem ve sel felaketlerinin ardından çocuklarda gelişen travmatik tepkiler, yalnızca afet anıyla sınırlı kalmamış; günlük yaşamın rutin unsurlarında dahi korku, kaygı ve tetiklenme biçiminde kendini göstermeye devam etmiştir. Katılımcı anlatılarında yer alan, “Çocuklarım hala bir araba geçince ‘deprem oluyor’ diyor, bir yağmur yağınca ağlıyorlar ‘sel oluyor’ diye” (K10, K, 36) gibi ifadeler,

çocukların afet deneyimini nasıl içselleştirdiklerini ve dış dünyaya karşı temel güven duygularının nasıl sarsıldığını çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır.

Bu durum, afet sonrası dönemde çocuklara yönelik özel psikososyal destek programlarının ne denli hayati olduğunu göstermektedir. Ancak katılımcıların da vurguladığı gibi, bu alandaki müdahaleler büyük ölçüde yetersiz kalmış; yalnızca gözlem ve veri toplama düzeyinde kalan yüzeysel temaslar, çocukların iyileşme süreçlerine anlamlı bir katkı sunamamıştır. “Sadece not alıp gittiler” (K8, K, 23) şeklindeki eleştirel ifade, afet yönetiminde çocuklara özel bakım ve destek mekanizmalarının kurumsal düzeyde yapılandırılmadığını, sahada uygulamaya geçirilmediğini göstermektedir.

Bu bağlamda, afet sonrası çocuklara yönelik müdahalelerin geçici ve anlık değil, uzun vadeli ve bütüncül bir yaklaşımla planlanması gerektiği görülmektedir. Seminerler, oyun temelli rehabilitasyon çalışmaları ve ebeveynlere yönelik rehberlik hizmetleri gibi çok yönlü desteklerin, çocukların yaşadığı travmanın etkilerini azaltmada önemli rol oynayacağı açıktır (Daşçı, 2024; Yılmaz & Yavuz, 2024: 35-36). Ayrıca, bu süreçlerin yalnızca uzman kişilerce değil; kültürel bağlamı ve yerel ihtiyaçları gözetebilen, toplum temelli aktörlerle iş birliği içinde yürütülmesi, destek mekanizmalarının gerçekçi ve sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Afetler, özellikle yaşlı bireyler ve kronik hastalığı bulunanlar gibi kırılgan gruplar açısından çok katmanlı ve derin etkiler yaratmakta; bu durum, afet yönetimi süreçlerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır (İpekçi, 2023, s. 147). Nitekim Süleymaniye örneği, bu kırılgan grupların karşılaştığı yapısal sorunları somut biçimde gözler önüne sermektedir. Katılımcı anlatımları, afet anında yaşlı bireylerin güvenli alanlara tahliyesinin ciddi zorluklar içerdiğini ortaya koymaktadır. Bir katılımcının ifadesi bu durumu çarpıcı biçimde yansıtmaktadır: “Biz çok zor yaşımızı dama çıkardık... Yüz yaşındaydı, kepçeyle indirdik, sonra ambulansla kızının evine göturdüler.” (K4, K, 55). Bu anlatım, yaşlıların tahliyesine yönelik organize ve erişilebilir bir sistemin eksikliğini; ailelerin ise bu boşluğu kendi olanaklarıyla gidermeye çalıştığını göstermektedir.

Benzer şekilde, kronik hastalığı bulunan bireylerin afet anında ve sonrasında karşılaştıkları güçlükler de dikkat çekicidir. Bir katılımcı, annesinin sağlık durumu nedeniyle tahliye önceliğini ona verdiklerini ve uzun süre uygun barınma koşullarına erişemediklerini şu sözlerle ifade etmiştir: “Annem hasta olduğu için önce onu çıkardık dışarı. 20 gün çadırlarda yaşadık, eve giremedik.” (K3, K, 22). Bu ifade, geçici barınma çözümlerinin kronik hastalıklarla yaşayan bireylerin özel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığını göstermektedir. Öte yandan, yalnız yaşayan ve aynı zamanda sağlık sorunlarıyla mücadele eden bireylerin durumu daha da zorlu hâle gelmektedir. Nitekim bir başka katılımcının ifadesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır: “Ben hastayım, tansiyonum var, şeker de oldu üzüntüden dolayı. Eşim yok, yalnızım, çok zorluk çekiyoruz.” (K10, K, 36). Bu tür anlatılar, afet yönetimi süreçlerinde yalnızca fiziksel güvenliğin değil, aynı zamanda ruh sağlığı hizmetlerinin, kronik hastalık yönetiminin ve sosyal destek mekanizmalarının da kapsayıcı bir biçimde planlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Katılımcı ifadeleri afet sonrası sağlık hizmetlerinin yalnızca acil müdahale boyutuyla sınırlı kalmasının yeterli olmadığını, özellikle yaşlılar ve hastalar açısından süreklilik arz eden ve çok yönlü bir sağlık politikası ihtiyacının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, afet yönetiminin sosyal hizmet temelli, yaşa ve sağlık durumuna duyarlı müdahale stratejileriyle yeniden yapılandırılması elzemdir.

Deprem ve sel gibi beklenmedik doğa olayları, bireylerde temel güven duygusunu sarsmakta; bu da ruhsal bütünlükte ciddi sorunlara neden olmaktadır. Katılımcı anlatıları, afet sonrası psikolojik travmanın ne denli süregelen hâle geldiğini ve bireylerin gündelik yaşam pratiklerini derinden etkilediğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Özellikle güvenlik duygusunun zedelenmesi, en temel insani işlevlerden biri olan uykuyu dahi sekteye uğratmaktadır. Nitekim bir katılımcı, geceleri uyuyamama ve felaketin tekrar yaşanacağına dair yoğun kaygılarını şu sözlerle dile getirmiştir: “Kafamı yastığa koyduğumda diyorum ki: Acaba yağmur yağarsa boğulur muyuz?” (K8, K, 23). Bu ifade, afet sonrası

gelişen sürekli tehdit algısının bireyin içsel güvenliğini nasıl sarstığını ve travmanın mekânsal sınırları aşarak zihinsel süreklilik kazandığını göstermektedir.

Benzer şekilde, başka bir katılımcının aktardıkları hem çocukların hem de yetişkinlerin yaşadığı kolektif korkunun aile içi ilişkiler ve gündelik yaşam ritimleri üzerinde nasıl belirleyici olduğunu gözler önüne sermektedir: “Korkudan odalarda birlikte yatıyorduk, çocuklar kıpırdamıyordu... Sabaha kadar hiç yatmadık.” (K7, K, 47). Bu ifade, özellikle çocukların afet karşısındaki psikolojik kırılganlık düzeyini ve aile bireylerinin birincil koruyucu işlevlerinin nasıl zorlandığını ortaya koymaktadır.

Tüm bu anlatılar, afet sonrası psikolojik destek gereksiniminin geçici ve yüzeysel müdahalelerle karşılanamayacak kadar derin ve katmanlı olduğunu göstermektedir. Psikososyal destek hizmetlerinin yalnızca teknik uzmanlıkla sınırlı kalmaması; aynı zamanda kültürel bağlama duyarlı, topluluk temelli ve yerel ihtiyaçlara göre şekillendirilmiş modellerle yapılandırılması büyük önem taşımaktadır. Süleymaniye örneğinde gözlemlendiği üzere, bireylerin yaşadığı travmaları bastırarak ya da yalnızca kendi çabalarıyla aşmaya çalışması, kalıcı ruhsal bozukluk riskini artırmakta ve iyileşme sürecini ciddi biçimde geciktirmektedir. Bu nedenle, afet sonrası ruh sağlığı hizmetlerinin sistematik, yaygın ve erişilebilir bir biçimde sunulması, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal dayanıklılığın inşası açısından da kritik bir gerekliliktir.

Ekonomik Açıdan Yaşanan Sorunlar

Afetlerin yarattığı en ağır sonuçlardan biri de ekonomik yıkımdır. Deprem ve sel gibi felaketler, yalnızca yapıların fiziksel bütünlüğünü değil, bireylerin geçim kaynaklarını, birikimlerini ve temel yaşam araçlarını da hedef alarak uzun vadeli ekonomik kırılganlıklara neden olmaktadır. Şanlıurfa’da yaşanan afetler sonrasında yapılan görüşmeler, hane halklarının yaşadığı ekonomik kayıpların yalnızca maddi bir zararı değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir süreci yansıttığını ortaya koymaktadır (Polat, 2023, s. 42).

Katılımcı ifadeleri, afetlerin yarattığı ekonomik yıkımın derinliğini ve çok katmanlı etkilerini çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Özellikle maddi kayıpların tüm yaşam alanlarını kapsayacak düzeyde olması, bireyleri yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik açıdan da kırılgan hâle getirmiştir. Bir katılımcının “Canımızdan başka hiçbir şey kalmadı, üzerimizdeki kıyafetler bile başkasının verdiyi.” (K3, K, 22) şeklindeki ifadesi, afetin bireylerin hayatında nasıl bir “sıfırlanma” etkisi yarattığını ve en temel ihtiyaçların bile ancak dış yardımlarla karşılanabildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, afet sonrasında sosyal yardıma bağımlı hâle gelmenin yaygınlaştığını ve bireysel özerkliğin nasıl zedelendiğini göstermektedir.

Devlet eliyle yapılan maddi yardımların ise yaşanan zararın boyutunu karşılamada yetersiz kaldığı katılımcı anlatımlarıyla somutlaşmaktadır. Bir katılımcının “50 bin verdi ama bu neyi karşılayabilir... bütün ev çöplük oldu.” (K2, K, 48) şeklindeki ifadesi, afet sonrası uygulanan tazmin ve yardım sistemlerinin ekonomik kayıplarla orantısızlığını ve bu sistemlerin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yardımların sembolik düzeyde kalması, mağdurların yeniden inşa sürecine katılımını ve motivasyonunu zayıflatmıştır.

Ekonomik yıkım yalnızca mal kaybıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda geçim kaynaklarının kesintiye uğramasıyla daha da derinleşmiştir. Özellikle günlük işlerde ya da kayıt dışı emekle geçimini sürdüren bireyler için afet, doğrudan gelir kaybı ve emek üretiminin durması anlamına gelmiştir. Bu durumun ruhsal etkileriyle birleşerek bireyin üretkenliğini felce uğrattığı bir katılımcının şu sözlerinde açıkça görülmektedir: “Artık iş yapmak istemiyoruz. Eskiden ev temizliğine giderdim, şimdi ölüm var diyorum, hiçbir şey yapmak içimden gelmiyor.” (K8, K, 23). Bu ifade, afetin yalnızca maddi değil, aynı zamanda psikolojik ve motivasyonel düzeyde de kalıcı tahribatlar yarattığını; ekonomik toparlanmanın yalnızca yapısal değil, aynı zamanda duygusal iyileşme süreçleriyle birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Tüm bu anlatılar, afet sonrası ekonomik iyileşme süreçlerinin yalnızca nakdi yardımlarla çözülemeyeceğini, daha köklü ve sosyal adalet temelli politikaların hayata geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, yerel istihdam politikalarının desteklenmesi, geçim kaynaklarının yeniden inşasına yönelik programların uygulanması ve ekonomik yardımların gerçek zararı telafi edecek düzeyde yeniden düzenlenmesi elzemdir.

Yaşanan Deprem ve Selin Süleymaniye’de Felakete Dönüşmesinin Temel Nedenleri

Süleymaniye’de yaşanan deprem ve sel felaketlerinin ardından ortaya çıkan tablo, kentteki yapı stoğunun büyük bölümünün afetlere karşı yeterli dayanıklılığa sahip olmadığını ve mekânsal planlamada ciddi zafiyetler bulunduğunu göstermektedir. Katılımcı anlatıları, bu yapısal sorunların yalnızca afet anında değil, sonrasında da süregelen bir güvenlik tehdidi hâlini aldığını ortaya koymaktadır.

Katılımcı anlatıları, afetlere karşı mevcut müdahale mekanizmalarının yetersizliğini ve bireylerin bu boşluğu kendi çabalarıyla doldurmak zorunda kaldığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Nitekim bir katılımcının, sel felaketi sırasında kendi yaşam alanlarını yıkarak güvenli bir geçiş yolu oluşturmaya çalıştıklarını şu sözlerle ifade etmesi bu durumu çarpıcı biçimde gözler önüne sermektedir: “Evimiz tek katlıydı, sel olduğu zaman biz bütün bu evleri yıktık... diğer mahalleye gitmek için kendimiz yaptık bunu.” (K3, K, 22). Bu anlatım, kent içinde güvenli geçiş ve tahliye yollarının bulunmadığını da göstermektedir. Afet anında bireylerin, herhangi bir kurumsal yönlendirme ya da destek olmaksızın kendi yaşamlarını korumak adına radikal müdahalelerde bulunmak zorunda kalmaları, afet yönetimi sistemlerinin işlevselliğini sorgulama gereğini doğurmaktadır.

Benzer şekilde, depremin ardından görünmeyen yapısal hasarların sel felaketiyle birlikte açığa çıkması, ardışık afetlerin birikimli etkisini ve bu etkilerin nasıl ölümcül bir risk üretme potansiyeline sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Bir katılımcının “Depremde görünmeyen çatlaklar selde çıkmaya başladı... Evimin altı kaydı, biz iki odada oturmaya korkuyoruz.” (K5, E, 57) şeklindeki ifadesi, yapı güvenliği açısından denetim ve onarım süreçlerinin ne denli yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Bu tür anlatılar, afet sonrası iyileştirme çalışmalarında yalnızca yüzeysel hasar tespitine değil, yapıların bütüncül olarak değerlendirilmesine ve güvenli yaşam alanlarının yeniden inşasına duyulan gereksinimi açıkça ortaya koymaktadır.

Fiziksel hasarın ötesinde, altyapı eksiklikleri de afetlerin yıkıcılığını artıran başlıca etmenlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle sel felaketlerinde, suyun tahliyesini sağlayacak altyapı unsurlarının eksik ya da işlevsiz olması, riskin boyutunu katbekat büyötmüştür. Nitekim bir katılımcı bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: “Burada hiçbir mazgal yok, yağmur yağdığında bütün su buraya geliyor... Sadece bir boru döşenmesi lazım ama yapılmıyor.” (K8, K, 23). Bu anlatım, afetlerin yalnızca doğrudan etkilerinden değil, önlenabilir altyapı yetersizliklerinden de kaynaklanan ikincil sonuçlar doğurduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kent yönetimlerinin afet öncesi dönemde risk azaltımına yönelik planlama ve uygulamalarda yetersiz kalması, en basit teknik müdahalelerin bile zamanında yapılmamasının ciddi can ve mal kayıplarına yol açabileceğini göstermektedir.

Genel olarak bu ifadeler, kentteki yapıların afetlere karşı mekânsal dirençliliğinin zayıf olduğunu, fiziksel güvenliğin ihmal edildiğini ve altyapının afet risklerine karşı yeterli düzeyde yapılandırılmadığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, afet sonrası yalnızca hasar tespiti ve geçici müdahale değil, uzun vadeli kentsel dönüşüm politikaları, yapı denetim sistemlerinin etkinleştirilmesi ve risk odaklı mekânsal planlama süreçlerinin hayata geçirilmesi hayati önem taşımaktadır.

Katılımcıların büyük bölümü, yaşadıkları konutların eski, bakımsız ve plansız biçimde inşa edilmiş yapılar olduğunu vurgulamaktadır. “Evler eskidir ondan kaynaklı... durmasaydı (yağmur) gene yani evler komple giderdi” (K2, K, 48) ifadesi, yapı stoğunun ne denli riskli olduğunu göstermektedir. Pek çok evin gecekondü biçiminde ve tek katlı olması hem deprem hem de sel karşısında ciddi bir yapısal zafiyet doğurmuştur. Bu durum, “eski evlerdir, yıkılma ihtimali çok oldu... bir daha yaşasak kimse sağ çıkmaz burada” (K20, K, 24) gibi dramatik anlatımlarla desteklenmektedir.

Afet riskini artıran bir diğer önemli unsur ise kentleşme politikalarının plansızlığıdır. İmar izninin dere yatağı gibi yüksek riskli alanlarda verilmiş olması, yapıların plansız biçimde ve sıkışık şekilde inşa edilmesi gibi uygulamalar, afetlerin etkisini doğrudan artırmaktadır (Azimli & Çilingir, 2020). “Evler çok eski, iç içe geçmiş, dere yatağının dibine kadar imara açılmış” (K6, E, 67) ifadesi bu durumu yansıtmaktadır. Süleymaniye Bölgesi Karakoyun Deresi’nin etrafına kurulmuş bir yerleşim yeri olmasından dolayı selin bir felakete dönüşmesine neden olmuştur. Katılımcılar, “dere yatağına daha yakın olması... seli tetikledi” (K15, K, 22) ve “evler dere yatağının olduğu yere imara açılırsa... otomatikman su altında kalır” (K14, E, 21) şeklinde durumu betimlemektedir. Yoğun yağmur yağışı ve sel Şanlıurfa’nın genelinde yaşanmasına rağmen Karakoyun Deresi etrafındaki mahallelerin en fazla etkilenen yerler olması, bu görüşleri somut biçimde doğrulamaktadır.

Süleymaniye’deki selin bu denli etkili olmasının ardında yatan temel nedenlerden biri de altyapı yetersizliğidir. Katılımcı anlatıları, kanalizasyon sistemlerinin yetersizliği, yağmur suyu giderlerinin olmaması ve mazgal eksikliklerini açıkça ortaya koymaktadır. “Mazgal koyulmadı, kanalizasyon suyu taşıyamadı, lavabolardan içeriye doldu” (K8, K, 23) gibi ifadeler, fiziksel altyapının krizi derinleştirdiğini göstermektedir. Ayrıca, K8 (K, 23)’in belediyelerin yeterli müdahalede bulunmadığı, alınması gereken basit önlemlerin dahi ihmal edildiği vurgulanmaktadır: “Bir Tugay Komutanı bile sadece boru döşenmesi gerektiğini söyledi ama yapılmadı.” K8 (K, 23).

Felaketler Sonrası Destek Mekanizmaları

Yaşanan felaketlerin ardından devletin, sivil toplum kuruluşlarının, gençlik oluşumlarının ve yerel dayanışma ağlarının katkıları, hayatta kalma, toparlanma ve yeniden inşa etme pratiklerinde belirleyici rol oynamıştır. Katılımcı anlatılarında en çok öne çıkan destek türü, devletin sağladığı maddi yardımlar ve acil müdahale ekiplerinin çalışmalarıdır. Pek çok katılımcı, 10.000 TL ile 60.000 TL arasında değişen parasal yardımlar aldığını ifade etmiştir. Örneğin, bir katılımcı “10.000 verdiler deprem için, sonra da 42 bin lira hasar tespiti yaptılar” diyerek hasar tespitine dayalı maddi destek sürecini dile getirmiştir. Ancak bu desteklerin genellikle yetersiz olduğu, temel ev eşyalarının tümünü karşılamadığı sıklıkla vurgulanmıştır: “50 bin verdiler ama bu neyi karşılayabilir... kapılarımız atıldı, mutfak dolapları atıldı, bütün ev çöplük oldu” (K2, K, 48).

Bununla birlikte, devletin yardım süreçlerinde koordinasyon sorunları yaşandığına ve bazı ailelerin hiçbir destek alamadığına dair şikâyetler de yoğunudur. “Bize verilmedi... bizim komşuların hepsi aldılar ama bana vermediler” (K19, 24, E) ya da “sadece deprem günü iki sandviç aldık o kadar” (K19, 24, E) şeklindeki ifadeler, yardımların eşitlikçi bir biçimde dağılmadığına işaret etmektedir.

Psikolojik desteklerin ise neredeyse hiç sağlanmadığı görülmektedir. Birçok katılımcı, “herhangi bir psikolojik destek verilmedi” veya “halen korku var halen içimizde stres var” diyerek travmanın devam eden etkilerini vurgulamıştır.

STK’lara ilişkin anlatılar büyük oranda iki ana çizgide toplanmaktadır: bazı katılımcılar hiçbir yardım görmediklerini vurgularken, bazıları kısıtlı da olsa yardım aldıklarını belirtmektedir. “Bir tane abi geldi. 2.000 TL elden verdi” (K3, K, 22), “Kızılay’a gittim sadece temizlik kolisi verdiler” (K9, K, 47), “AFAD battaniye, kıyafet getirdi” (K13, K, 18) gibi anlatılar, sivil desteklerin sınırlı ama yer yer etkili olduğunu göstermektedir. Buna karşın, özellikle eşya kaybı yaşayanlar açısından bu yardımların yeterli olmadığı açıktır. “Mutfak malzemesi verdiler ama başka bir şey verilmedi” (K11, E, 32) ya da “çocuklarıma ayakkabı yoktu, bir adam 500 TL verdi” (K10, K, 36) ifadeleri, ihtiyaçların aciliyetini ve STK’ların ya da hayırseverlerin sınırlı kapasitesini gözler önüne sermektedir.

Afet sonrası gönüllü faaliyetlerde bulunan gençlerin anlatıları, bu tür katılımın hem toplumsal hem de bireysel iyileşme açısından nasıl bir işlev gördüğünü göstermektedir. Gençlik Merkezleri aracılığıyla afet bölgelerinde görev alan bir katılımcı şöyle belirtmiştir: “Yardıma koşmak bizim için çok daha iyi oldu, daha iyi bir psikolojiye sahip olmamızı sağladı” (K18, E, 24). Bu tür gönüllü çalışmalar, sadece ihtiyaç sahiplerine değil, gönüllülere de travmayı atlatma yönünde katkı sağlamaktadır.

Felaket anlarında en hızlı destek akrabalar ve komşular tarafından verilmiştir. “Üst mahallede tanıdık akrabamız vardı, 10 gün orada kaldık”, “komşular birbirini çağırdı, camide yattık, arabada kaldık” (K5, E, 57) gibi ifadeler, resmî kurumların ulaşamadığı anlarda toplumsal dayanışmanın devreye girdiğini kanıtlamaktadır. Ayrıca bazı katılımcılar, kaybettikleri ev eşyalarının hayırsever komşular veya yabancıların yardımlarıyla telafi edildiğini ifade etmiştir.

Sel felaketinin Ramazan ayında gerçekleşmesi nedeniyle yardımların dini temelli motivasyonlarla artış gösterdiği görülmüştür. “Ramazan ayında yardım kolileri geldi çünkü o da Ramazan’dan kaynaklıydı büyük ihtimalle, sel değil” (K8, K, 23) ifadesi, bu tür zamanların sosyal yardımlaşmayı güçlendirdiğini göstermektedir.

Süleymaniye örneği, afet sonrası destek mekanizmalarının hem işlevsellik hem de erişim açısından çok katmanlı sorunlar içerdiğini ortaya koymaktadır. Devlet destekleri kimi zaman yetersiz kalırken, sivil toplum kuruluşları görünür olmakla birlikte kapasite sorunlarıyla yüzleşmektedir. Gençlik Merkezleri ve gönüllülük ağları travma sonrası dayanıklılığı artırırken, toplumsal dayanışmanın özellikle akraba ve komşu desteği yoluyla yeniden üretilmesi, toplulukların krize karşı direnç geliştirme kapasitesini güçlendirmektedir. Yardım süreçlerinde daha eşitlikçi, kapsayıcı ve sürdürülebilir stratejilerin geliştirilmesi, bu tür krizlerde toplumsal kırılganlıkları azaltmak adına kritik önemdedir.

SONUÇ

Yapılan bu çalışma, 2023 yılında Şanlıurfa’nın Süleymaniye Bölgesi’nde arka arkaya yaşanan deprem ve sel felaketlerinin ardından ortaya çıkan çok boyutlu etkileri nitel bir yaklaşımla incelemiş ve afetlerin bireylerin yaşamında yalnızca fiziksel yıkımlarla sınırlı kalmadığını; aynı zamanda psikolojik, sosyal ve ekonomik düzeyde derin kırılmalara yol açtığını ortaya koymuştur. Bulgular, afetlerin özellikle sosyoekonomik açıdan dezavantajlı gruplar üzerinde çok katmanlı ve kalıcı etkiler yarattığını göstermektedir. Barınma krizleri, temel ihtiyaçlara erişimde yaşanan zorluklar, geçim kaynaklarının kaybı, altyapı eksiklikleri ve yoğun psikolojik travmalar, afet sonrası karşılaşılan başlıca sorun alanları olarak öne çıkmıştır. Özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlı bireyler ve kronik hastalığı olanlar gibi kırılgan gruplar, bu süreçte hem fiziksel hem de psikososyal açıdan daha korunmasız kalmış, afet sonrası iyileşme süreçlerine sınırlı düzeyde dahil olabilmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, afet sonrası müdahale süreçlerinin çoğunlukla geçici, yüzeysel ve eşitsiz bir biçimde yürütüldüğünü göstermektedir. Maddi yardımların zarar gören hanelerin gerçek ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kalması, psikososyal desteklerin kurumsal düzeyde yapılandırılmamış olması ve bazı bireylerin herhangi bir kurumsal desteğe erişememesi, afet yönetimi sistemindeki yapısal yetersizlikleri görünür kılmıştır. Özellikle afet sonrası psikolojik destek hizmetlerinin yok denecek kadar sınırlı olması, bireylerin yaşadığı travmalarla yalnız bırakılmasına ve bu travmaların uzun vadede kronikleşmesine neden olmuştur. Bu durum, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve bütünlük açısından da ciddi riskler barındırmaktadır.

Bununla birlikte, araştırma bulguları afetlerin etkilerini artıran bir dizi yapısal ve yönetsel sorunu da gözler önüne sermiştir. Süleymaniye Bölgesi’nde yerleşim yerlerinin dere yataklarına kurulmuş olması, denetimsiz ve eski yapıların yaygınlığı, altyapı sistemlerinin yetersizliği ve plansız kentleşme uygulamaları, afetlerin yıkıcılığını artıran başlıca etkenler arasında yer almıştır. Bu çerçevede afetlerin, kendiliğinden gelişen doğal olaylardan çok, insan eliyle krize dönüşen sosyal ve mekânsal olgular hâline geldiği söylenebilir. Nitekim bu durum, afet yönetimi yaklaşımlarının yalnızca kriz anında verilen tepkilerle sınırlı kalamayacağını; afet öncesi hazırlık, risk azaltımı ve afet sonrası sürdürülebilir iyileşme süreçlerini içeren bütüncül politikalarla ele alınması gerektiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Ayrıca saha verileri, afetlerin özellikle toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren ve mevcut yoksulluğu yeniden üreten bir mekanizma olarak işlediğini göstermektedir. Görüşülen bireylerin büyük çoğunluğunun afet öncesinde de düşük gelirle yaşam mücadelesi verdiği göz önünde

bulundurulduğunda, afet sonrası süreçte bu yoksulluğun daha da derinleştiği, sosyal yardımlara bağımlılığın arttığı ve bireylerin yaşamdan beklentilerinin ciddi ölçüde azaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, afetlerin yalnızca fiziki düzeyde değil, toplumsal yapının bütününde yeniden üretici bir işlev gördüğünü göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, afet yönetiminin yalnızca teknik ve mühendislik temelli çözümlerle sınırlanamayacağını; aynı zamanda toplumsal dayanıklılığı güçlendiren, kırılgan grupları önceleyen, sosyal adalet odaklı ve yerel ihtiyaçlara duyarlı sosyal politika ve hizmetlerle desteklenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Şanlıurfa örneği, afetlerin toplumsal kırılganlıkları nasıl görünür kıldığını ve bu kırılganlıkların ne denli yıkıcı sonuçlara yol açabileceğini somut biçimde göstermektedir. Bu bağlamda afet yönetimi, yalnızca bir kriz müdahalesi değil; kamu politikaları, sosyal hizmetler ve toplumsal sorumluluk bilinci çerçevesinde ele alınması gereken bütüncül bir sosyal adalet meselesidir.

KAYNAKÇA

- 15 Mart 2023 Şanlıurfa ve Adıyaman Sel Afeti Ön Değerlendirme Raporu. (2023). İstanbul Cerrahpaşa Üniversitesi. https://cdn.iuc.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=sanlıurfa_adiyaman_on-degerlendirme-raporu_15-03-2023.pdf
- AFAD. (2018). Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2023). 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan Kahramanmaraş (Mw:7.7-Mw:7.6) Depremleri Raporu 02 Haziran 2023. https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Kahramanmara%C5%9F%20Depremi%20%20Raporu_02.06.2023.pdf
- Altun, F. (2018). Afetlerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(1), 1-15.
- Atabey, E. (2000). Deprem. Ankara: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Yayınları. <https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/deprem/pdf/deprem.pdf>
- Azimli Çilingir, G., & Ölçen Güler, İ. (2020). Afet politikalarında risk unsuru ve afet mevzuatında risk yönetimi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1), 152–165. <https://doi.org/10.33712/mana.687889>
- BM: Yüzyılın felaketi! (2023, 11 Şubat). In Business. <https://www.inbusiness.com.tr/dunya/2023/02/11/bm-yuzyilin-felaketi>
- Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events?. *American Psychologist*, 59(1), 20–28. doi:10.1037/0003-066x.59.1.20
- Bulut, S. (2009). Depremden sonra çocuklarda görülen travma sonrası stres tepkilerinin yaş ve cinsiyetler açısından karşılaştırılması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 43–51.
- Ceren, A. (2021). Afetler ve insani yardım faaliyetleri üzerine bir değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 289–312.
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2023). Psikososyal destek çalışmalarında afet döneminde çocuklara yaklaşım rehberi. https://www.aile.gov.tr/media/131751/psd_rehber_20230315_poz_baski_web-1.pdf
- Daşçı, E. (2024). Afetlerden etkilenen çocuk ve gençlere yönelik kültür ve sanat temelli psikososyal müdahalelerin psikolojik ve sosyal uyum üzerindeki etkisi. *Afet ve Risk Dergisi*, 7(1), 226–241. <https://doi.org/10.35341/afet.1386495>
- Filiz, M., Karagöz, Y., & Karaşin, Y. (2023). Depreme maruz kalan bireylerin psikolojik etkilerini belirlemeye yönelik ölçek geliştirme çalışması. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 236-250. <https://doi.org/10.15182/diclesosbed.1263545>
- Gökalep Yılmaz, G., & Şikar Turan, A. (2023). Afetlerin etkilerinin zorunlu göç bağlamında incelenmesi: 2023 Kahramanmaraş depremi. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(4), 1247–1268. <https://doi.org/10.35341/afet.1290767>
- İpekçi N. N. (2023). Afetlerde kırılgan grupların sağlığı. *Sağlık Bilimleri ve Klinik Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 147-56.
- İşçi, P. D. C. (2008). Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz? *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(9), 959. <https://doi.org/10.19168/jyu.52931>
- Kadıoğlu, M., & Özdamar, E. (Edt.). (2008). Afet zararlarını azaltmanın temel ilkeleri. T.C. İçişleri Bakanlığı, JICA Türkiye Ofisi.
- Korkanç, S. Y., ve Korkanç, M. (2006). Sel ve Taşkınların İnsan Hayatı Üzerindeki Etkileri. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 8(9), 42-50.
- Korucu, T. Ş., ve Özer Kaya, D. (2023). Yeniden yaşama sarılmak: Deprem sonucu gelişen travma sonrası stres bozukluğu yönetiminde temel beden farkındalık terapisi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2), 755-761.
- MAKUD. (2024, Kasım 26). Deprem gerçeği ve afet hazırlığı: Kuruluşların rolü. MAKUD. <https://makudder.org/deprem-gercegi-ve-afet-hazirligi-kuruluslarin-rolu/>
- Marangoz, M., & İzci, Ç. (2023). Doğal afetlerin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinin 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler bağlamında girişimciler açısından değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 1-30.
- Özkan, B., & Çetinkaya Kutun, F. (2021). Afet psikolojisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8(3), 249–256.
- Özmen, B. ve Nurlu, M. (1999). Deprem Bölgeleri Haritası ile İlgili Bazı Bilgiler. TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Haber Bülteni, 99/2-3, 32-35.
- Polat, H. (2023). Doğal afetlerin sosyolojik etkileri. *Current and Advanced Academic Studies in Educational and Social Sciences*, 1(1), 35-45.

- Rodenhauer, P. (1987). *When Disaster Strikes: How Individuals and Communities Cope With Catastrophe*. (Bevenley Raphael Edt.). New York: Basic Books. doi:10.1176/ps.38.7.779
- Selçuk, N. (2024). Deprem sonrası ortaya çıkan dayanışma ağları ve gerilim hatlarının sosyolojik analizi: 6 Şubat depremleri örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (53), 21-35. <https://doi.org/10.52642/susbed.1335814>
- Şahin, M. (2024). Afetlerde krize müdahale: Kahramanmaraş depremi'nde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın çalışmaları. *Sosyal Sağlık Dergisi*, 4(2), 17-50. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3888845>
- Şanlıurfa İli Süleymaniye Alt Bölgesinde Bulunan Mahallelerin Yoksulluk Olgusunun Araştırılması Projesi Raporu. (2014). Karacadağ Kalkınma Ofisi. https://www.karacadang.gov.tr/Dokuman/Dosya/www.karacadang.org.tr_53_PC2077IA_sanliurfa_ili_suleymaniye_altbolgesinde_bulunan_mahallelerin_yosulluk_olgusunun_arastirilmesi_projesi.pdf
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2023, Aralık 30). Asgari Ücret Tespit Komisyonu Kararı (Karar No: 2023/2, Karar Tarihi: 27.12.2023). Resmî Gazete (Sayı: 32415). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/12/20231230-10.pdf>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2023, 15 Mart). Adıyaman ili ile Şanlıurfa ilinde meydana gelen aşırı yağışlar hk. basın bülteni. <https://www.afad.gov.tr/adiyaman-ili-ile-sanliurfa-ilinde-meydana-gelen-asiri-yagislar-hk-basin-bulteni>
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2022, 7 Kasım). AFAD'dan 'Çök-Kapan-Tutun' Tatbikatı için kamu spotu. <https://www.icisleri.gov.tr/afaddan-cok-kapan-tutun-tatbikati-icin-kamu-spotu>
- Yaman, M. ve Düger, Y. (2017). Afet Yönetiminde Kavramsal Çerçeve ve Türkiye'de Afet Yönetiminin Genel Tarihsel Gelişimi. (Özgür Önder; Murat Yaman). Afet Yönetimi içinde (1-26). Bursa: Ekin.
- Yıldız, G. (2023). Deprem Ardından: Travmatik deneyimin anlamlandırılma süreci ve kültürel bağlamları. In: Bayram, A. T. & İpar, M. S. (Eds.), Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırma ve Değerlendirmeler- I. Özgür Yayınları. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub308.c1402>
- Yıldız, G. (2024). "Konuşulmayanın Yankıları: 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminin Zihinlerde Bıraktığı İzler ve Sosyal Yansımaları", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 10(4):505-516. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13118733>
- Yılmaz, Y., & Yavuz, E. C. (2024). Kahramanmaraş depremi sonrası akut dönemde psikososyal destek uygulamalarında görev alan çocuk gelişimcilerin mesleki deneyimlerine yönelik görüşlerinin incelenmesi: Sağlık kuruluşları örneği. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 7(13), 23-37. <https://doi.org/10.36731/cg.1404457>
- Yolcu, M. ve Bekler, T. 2020. "Deprem Kültürü ve Farkındalık Çalışmaları: Şili ve Elazığ Depremlerinin Karşılaştırılması", *ÇOMÜ İJAR*, 1(2), 71-82.



PESA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

PESA ULUSLARARASI SOSYAL
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

June 2025, Vol:11, Issue:1
e-ISSN: 2149-8385

Haziran 2025, Cilt:11, Sayı:1
ISSN: 2528-9950

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad>



Çevrim İçi Benlik Sunumu Ölçeği: Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*

The Online Self-Presentation Scale: Adaptation, Validity And Reliability Study

Muhammed Mücahid DALKILIÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, m2dalkilic@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7116-8749

MAKALE BİLGİSİ

Öz

Makale Geçmişi:

Geliş: 28 Nisan 2025

Kabul: 26 Haziran 2025

Anahtar Kelimeler:

Benlik Sunumu, Çevrim İçi Benlik
Sunumu, Sosyal Medya, Instagram,
Ölçek Uyarlama

Bu çalışma, Chris Fullwood, Billie May James ve Chao-Hwa Josephine Chen-Wilson tarafından geliştirilen "Presentation of Online Self Scale (POSS)" ölçeğinin Türkçeye uyarlanması, geçerlik ve güvenirlik analizlerini konu almaktadır. Araştırmada, 18-24 yaş aralığında Instagram kullanan üniversite öğrencilerinden oluşan 1206 kişilik örneklem üzerinde nicel veri toplanmış, ölçek 18 madde ve dört boyuttan (dramaturjik benlik, ideal benlik, tutarlı benlik, dijital benlik) oluşacak şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda ölçeğin geçerli ve güvenilir bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, çevrim içi benlik sunumunu çok boyutlu olarak değerlendirme imkânı sunmakta ve sosyal medya çalışmalarına katkı sağlamaktadır.

© 2025 PESA Tüm hakları saklıdır

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received: 28 April 2025

Accepted: 26 June 2025

Keywords:

Self-Presentation, Presentation of
Online Self, Social Media,
Instagram, Scale Adaptation

This study focuses on the adaptation, validity, and reliability analyses of the "Presentation of Online Self Scale (POSS)" developed by Chris Fullwood, Billie May James ve Chao-Hwa Josephine Chen-Wilson into Turkish. Quantitative data were collected from a sample of 1,206 university students aged 18-24 who actively use Instagram. As a result, the scale was restructured into 18 items under four dimensions: dramaturgical self, ideal self, consistent self, and digital self. Both exploratory and confirmatory factor analyses confirmed that the Turkish version of the scale is psychometrically valid and reliable. The findings suggest that the scale provides a comprehensive framework for assessing online self-presentation and offers valuable contributions to research on social media behavior.

© 2025 PESA All rights reserved

* Bu makale, Muhammed Mücahid DALKILIÇ tarafından Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı'nda tamamlanan "Gözetimin Dönüşümü ve Sosyal Medyada Benliğin Sunumu: Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Bireyin kendisine dair bilinçli algılarından oluşan benlik; başkalarının varlığına bağlıdır ve içinde bulunulan duruma göre sürekli bir değişim döngüsü içerisinde (Aslan Yılmaz, 2016, s. 85; Pescitelli, 1996). Benlik kavramıyla ilgili literatür incelendiğinde benliğin ne olduğu ve nasıl oluştuğuna dair farklı görüşlerin olduğu görülmektedir (James, 1983; Özen & Gülaçtı, 2010, s. 27-28). Benlik kavramının sahip olduğu karmaşık yapı, bu kavramın farklı alt disiplinlerde farklı bağlamlarda ele alınmasına neden olmuştur.

Sosyal bilimler disiplini içerisinde akademik anlamda benlik kavramına yer veren ilk isim William James'tir. Benlik kavramının çok boyutlu bir yapıdan meydana geldiğini ifade eden James (1983) aynı zamanda benliğin sosyal yaşamdaki önemine dikkat çekmiştir. Benlik kavramını etkileşim temelinde ele alan isimlerden George Herbert Mead ve Charles Horton Cooley, benliğin oluşumunda ötekinin önemini farklı bağlamlarda ele almışlardır. Mead (1934; 2019), benliğin gelişiminde sosyalleşmenin önemini vurgulamıştır. Benliğin aynı anda hem özne hem de nesne olması durumuna dikkat çeken Mead, bu durumu ben (I) ve beni/bana (me) kavramlarıyla açıklamıştır. Mead, benliğin oluşumu ve gelişiminde toplumsal etkileşimin önemini vurgulamış ve benlik kavramını özne ben (I) ve nesne ben (me) ayrımı üzerinden ele alarak benliğin inşasında sosyal rollerin önemine dikkat çekmiştir. Cooley (1902; 1962) ise Mead'ın ortaya koyduğu ayrıma benzer bir ayrım yapmıştır. O, benliğin oluşumu ve gelişimini ayna benlik kavramsallaştırması ile açıklamaya çalışmıştır. Cooley, benlik kavramını ve toplumu ikiz kardeşler olarak ele almış ve bireyin benliğinin ancak öteki bireylerle kurulan ilişkiler bağlamında gelişeceğini ayna benlik kavramıyla dile getirmiştir. Ona göre sosyal yaşamda diğer insanların herhangi bir birey hakkındaki düşünceleri yine o bireyin kendisini nasıl hissedeceğini belirlemektedir.

Benlik kavramı bağlamında değinilmesi gereken bir diğer kavram da benlik sunumudur. Bu kavram sosyal bilimler literatüründe iletişim bilimleri, psikoloji ve sosyoloji alanlarının kesişim noktasında yer almaktadır. 1956 yılında kaleme alınan "The Presentation of Self in Everyday Life" (Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu) başlıklı çalışmada Erving Goffman (2018), bireyin diğerlerini etkilemek amacıyla gündelik yaşamda izlediği stratejilere dikkat çekmiş ve benliğin performans gösteren yönüne odaklanmıştır. Sosyal paylaşım ağlarının kullanıcılara sağladığı etkileşimli ortam, bu ağlarda gösteri merkezli bir benlik sunumu imkânını da beraberinde getirmiştir. Özellikle gençler tarafından yoğun bir şekilde kullanılan Facebook, Instagram, TikTok, YouTube, X gibi sosyal paylaşım ağları, gösterinin yeni ortamı hâline gelmiş ve benlik sunumlarının çevrim içi bir şekilde yapılabildiği yeni bir alternatif yaşam alanı inşa edilmiştir.

Benliğin nasıl kurgulandığı ve sunulduğu meselesi üzerine yapılan sorgulamalar sosyal bilimler alanında yeni bir durum değildir. Ancak kullanıcılarına birçok imkân sunan dijital platformlarda benliğin nasıl kurgulandığı ve bu kurgulanan bu benliğin gözetişim kültürü bağlamında nasıl sahnelendiği üzerine yapılan sorgulamalar henüz güncelliğini korumaktadır (Akbakın, 2020; Akgül ve Hekimoğlu Toprak, 2019; Bauman ve Raud, 2018). Özellikle internetin kamusallaşması ve her yaştan kullanıcıya hitap eden sosyal paylaşım ağlarının kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte literatürde çevrim içi benlik sunumu konusunda yürütülen çalışmaların sayısında bir artış yaşandığını gözlemlemek mümkündür. Sosyal paylaşım ağlarını aktif bir şekilde kullanan gençler, bu ağlarda dijital kültürün bir temsilcisi olarak hem bu kültürü yaşamakta hem de inşa etmektedirler. Dolayısıyla çevrim içi benlik sunumunun gerçekleştiği bu platformlarda bireylerin benlik sunumlarını nasıl gerçekleştirdiğini anlamak önem arz etmektedir. Öte yandan bu konu üzerine sahada derinlemesine araştırmalar yapabilmek için güvenilir ve geçerli olan ölçme araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada Chris Fullwood, Billie May James ve Chao-Hwa Josephine Chen-Wilson'ın (2016) geliştirdiği Presentation of Online Self Scale-POSS adlı ölçeğin uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmış ve böylece literatürdeki bilgi birikimine katkı sunmak amaçlanmıştır.

Türkçe literatürde benlik sunumu üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde; çalışmaların saha araştırması aşamasında farklı ölçeklerin tercih edildiği görülmektedir (Avcı & Hazar, 2024; Özenir & Aşçı, 2005; Özkan, Durna, & Araz, 2022; Çağlar, Altıntaş, & Aşçı, 2009). Bu durum nicel araştırmalarda olağan bir durumdur. Çünkü araştırmacılar; çalışmalarının konusunu, kapsamını ve araştırma problemlerini de göz önünde bulundurarak saha araştırmasında kullanacakları ölçeğe karar vermektedirler. Türkiye’de yürütülen çalışmalar incelendiğinde; 2025 yılı itibarıyla Fullwood, James ve Chen-Wilson tarafından geliştirilmiş olan ölçeğin sadece bir çalışmada Türkçeye uyarlanarak uygulandığı görülmektedir (Güler, Şahin, & Balci, 2022). “Sosyal Medyada Çevrimiçi Benlik Sunumunun Öznel İyi Oluş Üzerine Etkisi: Instagram Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma” (Güler, Şahin, & Balci, 2022) başlıklı çalışmada Türkçeye uyarlanan söz konusu bu ölçek “Gözetimin Dönüşümü ve Instagram’da Benliğin Sunumu: Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma” (Dalkılıç, 2024) başlıklı çalışmanın saha araştırmasında kullanılmak üzere incelenmiştir. Ancak ölçekteki bazı ifadelerin pilot uygulama aşamasında bazı katılımcılar tarafından tam anlaşılamadığı tespit edilmiştir. Bu durum göz önünde bulundurularak orijinal ölçekte yer alan ifadeler Türkçeye yeniden uyarlanmıştır. Sonuç olarak bu çalışma kapsamında “Presentation of Online Self Scale-POSS” adlı ölçek “Çevrim içi Benlik Sunumu Ölçeği” başlığıyla Türkçeye yeniden uyarlanmış, Instagram kullanan geniş bir örneklem grubuna uygulanmış ve ölçeğin geçerlik ve güvenirliliği test edilmiştir. Bu nedenle bu çalışmanın ve bu ölçeğin uygulanması neticesinde elde edilen sonuçların, çevrim içi ortamlarda benlik sunumu üzerine ilerleyen yıllarda yürütülecek çalışmalar için bir yol gösterici niteliğe sahip olabileceğini söylemek mümkündür.

YÖNTEM

Bu araştırma, nicel araştırma yöntemine dayalı olarak tasarlanmış ve tarama (survey) modeline uygun şekilde yürütülmüştür. Tarama modeli, belirli bir evrende mevcut durumun ve ilişkilerin betimlenmesine olanak tanıyan, anket yoluyla veri toplama esasına dayalı kesitsel bir araştırma desendir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2018). Çalışmada, Z kuşağı gençlerinin Instagram’daki benlik sunumlarına ilişkin nicel veriler toplanarak analiz edilmiştir. Bu kapsamda, katılımcılardan standardize edilmiş bir ölçek aracılığıyla veriler elde edilerek mevcut durum betimlenmiştir.

Araştırmanın evrenini, 18-24 yaş aralığında Instagram kullanan ve Selçuk Üniversitesi Alaeddin Keykubat Yerleşkesi’nde öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Evren büyüklüğü yaklaşık 44.121 kişi olarak belirlenmiştir. Örneklem seçiminde gönüllü katılım esas alınmış ve evren içindeki alt grupların temsiliyetini sağlamak amacıyla kota örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Belirlenen evrende %95 güven düzeyi ve +-%3 örnekleme hata payı dikkate alınarak minimum örneklem büyüklüğü yaklaşık 1.042 olarak hesaplanmıştır (Raosoft, 2004). Araştırma kapsamında bu sayının üzerine çıkılarak 1.206 katılımcıdan (379 erkek, 827 kadın) geçerli anket toplanmıştır. Böylece, örneklem büyüklüğünün istatistiksel güç ve temsil kabiliyeti artırılmıştır.

VERİ TOPLAMA ARACI

Araştırmanın veri toplama süreci, araştırma amacına uygun olarak betimsel tarama modeli temel alınarak tasarlanmıştır. Araştırmanın temel odağı, 18-24 yaş aralığındaki üniversite öğrencilerinin Instagram’daki çevrim içi benlik sunumu pratiklerini anlamak olduğundan, öncelikle bu konuda literatür taraması gerçekleştirilmiş, benzer çalışmalar incelenmiş ve araştırmanın amaçlarına en uygun olan ölçme aracı belirlenmiştir. Bu kapsamda, Fullwood, James ve Chen-Wilson (2016) tarafından geliştirilen Presentation of Online Self Scale-POSS başlıklı ölçek araştırmanın temel veri toplama aracı olarak seçilmiştir. Orijinal hâliyle 21 maddeden oluşan bu ölçek, Türkçeye uyarlanmış ve saha uygulamasına hazır hâle getirilmiştir. Ölçekte katılımcıların çevrim içi benlik sunumlarına yönelik tutum ve pratiklerini değerlendiren beşli Likert tipi sorular yer almaktadır. Ölçekte kullanılan derecelendirme ifadeleri, “1-Kesinlikle katılmıyorum”dan “5-Kesinlikle katılıyorum”a kadar sıralanmakta olup, ölçeğin

örnek maddeleri arasında “Çevrim içi ortamlarda istediğim gibi davranmak rahat hissettirir”, “Çevrim içi ortamlarda gerçek hayatta olduğum kişiden önemli ölçüde farklıyım” gibi ifadeler bulunmaktadır.

Ölçeğin Türkçeye uyarlanması sürecinde, maddelerin dilsel ve kavramsal yeterliliğini sağlamak amacıyla çalışma alanında üç uzman öğretim üyesi, iki ölçme-değerlendirme uzmanı ve bir dil uzmanının görüşleri alınmış, yapılan öneriler doğrultusunda maddeler gözden geçirilerek gerekli düzeltmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece saha araştırmasında uygulanacak olan ölçeğin yüz ve görünüş geçerliliği sağlanmıştır.

Ölçek maddelerinin yer aldığı nihai soru formu, Selçuk Üniversitesi Alaeddin Keykubat Yerleşkesinde bulunan on farklı fakültede (Edebiyat, Fen, Güzel Sanatlar, Hukuk, İslami İlimler, Mimarlık ve Tasarım, Sağlık Bilimleri, Spor Bilimleri, Teknoloji ve Ziraat Fakülteleri) öğrenim görmekte olan öğrencilere yüz yüze anket yöntemiyle uygulanmıştır. Anketlerin uygulanması 21 Mart-4 Nisan 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup, toplamda 1240 öğrenciye ulaşılmıştır. Toplanan anket formlarından, eksik veya rastgele doldurulmuş olduğu tespit edilen 34 adet anket formu analiz aşamasına dâhil edilmeyerek, toplamda 1206 anket formu değerlendirmeye alınmıştır.

Veri toplama sürecinde, araştırma etiğine uygun hareket edilmiş ve saha çalışmasına başlamadan önce gerekli izinler alınmıştır. Bu bağlamda, çalışma, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu tarafından E-13907855-100-257200 sayılı ve 21.03.2021 tarihli kararla etik açıdan uygun bulunmuştur.

BULGULAR

Fullwood, James ve Chen-Wilson (2016), ergenlerde benlik kavramının netliği ve çevrim içi ortamda benlik sunumu ilişkisini araştırdıkları çalışmalarında, katılımcıların çevrim içi benlik sunum pratiklerini ölçmek üzere başlangıçta 24 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturmuşlardır. Bu ölçek, cevap seçeneklerinin “kesinlikle katılmıyorum” ile “kesinlikle katılıyorum” arasında değiştiği beşli Likert tipi biçiminde hazırlanmıştır. Saha uygulamasından elde ettikleri verilerin analizi sonucunda, faktör yük değeri .40’ın altında olan üç madde ölçekten çıkarılmıştır. Böylece, ölçeğin son versiyonunun açıklanan toplam varyansın %53,99’unu karşılamakta olduğu görülmektedir. Ayrıca Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) uygunluk değerinin de .864 olduğu tespit edilmiştir. Açıklayıcı faktör analizinden elde edilen bulgular, ölçeğin ideal benlik, çoklu benlik, tutarlı benlik ve çevrim içi sunum tercihi olmak üzere dört faktörlü bir yapıdan oluştuğunu ortaya koymuştur. Ölçekte ideal benlik faktörü dokuz, çoklu benlik faktörü beş, tutarlı benlik faktörü dört, çevrim içi sunum tercihi faktörü ise üç maddeden oluşmaktadır. Araştırmacılar, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayılarını ideal benlik faktörü için .862; çoklu benlik faktörü için .847; tutarlı benlik faktörü için .621 ve çevrim içi sunum tercihi faktörü için ise .715 olarak hesaplamışlardır.

Bu bölümde, Fullwood, James ve Chen-Wilson (2016) tarafından geliştirilen Presentation of Online Self Scale-POSS başlıklı ölçeğin 21 maddelik Türkçe uyarlaması üzerinde yapı geçerliliği ve faktör yapısını test etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Bu analiz süreçlerinde SPSS ve AMOS istatistik programlarından yararlanılmıştır.

Açıklayıcı Faktör Analizi

Bu araştırmada, Fullwood, James ve Chen-Wilson (2016) tarafından geliştirilen Presentation of Online Self Scale-POSS başlıklı ölçek temel alınmıştır. Ölçek, araştırmacıların “Self-Concept Clarity and Online Self-Presentation in Adolescents” başlıklı çalışmalarında ortaya koydukları 21 maddelik yapı esas alınarak Türkçeye uyarlanmıştır. Türkçe uyarlama sürecinin ardından, saha çalışması gerçekleştirilmiş ve 1206 geçerli anketten elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Ölçeğin faktör yapısını ve alt boyutlarını belirlemek amacıyla açıklayıcı faktör analizi (AFA) uygulanmıştır.

Açıklayıcı faktör analizinin ilk döndürülmüş bileşenler matrisinde, 18 numaralı maddenin birden fazla faktörde anlamlı yük taşıdığı ve bu nedenle binişiklik koşullarını sağladığı belirlenmiştir. Bu

durum doğrultusunda ilgili madde ölçekten çıkarılmış ve analiz süreci yeniden başlatılmıştır. İkinci analizde elde edilen döndürülmüş bileşenler matrisinde ise 19. maddenin ait olduğu boyutla yeterli düzeyde örtüşmediği ve aynı zamanda ölçeğin genel Cronbach Alpha güvenirlik katsayısını anlamlı biçimde düşürdüğü tespit edilmiştir. Bu nedenle, bu madde de ölçekten çıkarılarak üçüncü kez açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Üçüncü analiz sonucunda ise, 4 numaralı maddenin yine birden fazla faktörde yük taşıdığı ve binişiklik gösterdiği belirlenmiş; bu gerekçeyle ilgili madde de ölçekten çıkarılmıştır. Nihayetinde, dördüncü döndürülmüş bileşenler matrisinde kalan maddelerin hiçbiri binişiklik göstermemiş, .40'ın altında faktör yükü taşıyan bir ifadeye rastlanmamış ve tüm ifadelerin önceden kuramsal olarak öngörülen boyutlarda anlamlı biçimde kümелendiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle, analiz sürecine devam edilmesine gerek duyulmamıştır. Sonuç olarak, ölçeğin nihai versiyonu toplam 18 madde ve dört alt boyuttan oluşmaktadır: Dramaturjik Benlik (5 madde), İdeal Benlik (7 madde), Tutarlı Benlik (3 madde) ve Dijital Benlik (3 madde). Bu yapı, ölçeğin kuramsal temelini destekleyen ve psikometrik açıdan kabul edilebilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Tablo 1: Çevrim İçi Benlik Sunumu Ölçeği'nin Alt Boyutları ve Faktör Yüklemeleri

Faktörler	Ortalama	Standart Sapma	Faktörler			
			1	2	3	4
Dramaturjik Benlik						
Çevrim içi ortamlarda farklı kimlikleri canlandırmaktan hoşlanırım.	1,72	1,060	,882			
Çevrim içi ortamlarda düzenli olarak farklı rollerimden yararlanırım.	1,80	1,083	,841			
Çevrim içi ortama bağlı olarak farklı bir kişi olurum.	1,72	1,035	,818			
Belirli çevrim içi ortamlarda sıklıkla farklı kişileri canlandırıyorum.	1,68	1,027	,810			
Çevrim içi olmak bana yeni bir kimlik oluşturma imkânı verir.	1,84	1,081	,764			
İdeal Benlik						
Çevrim içi olmayı seviyorum çünkü farklı olmama izin veriyor.	2,16	1,121		,719		
Çevrim içi iletişim gerçek hayatta söyleyemediğim şeyleri söylememe olanak tanıyor.	2,30	1,161		,690		
Çevrim içiyken olmak istediğim kişi olabileceğimi düşünüyorum.	2,18	1,196		,683		
Çevrim içiyken kendimden kaçabiliyorum.	2,14	1,181		,651		
Gerçek hayatta kendim olmakta zorlanırım.	1,87	1,095		,647		
Çevrim içi olmayı olmamaya tercih ederim.	2,47	1,216		,610		
Gündelik hayatta benimle konuşmayacak insanlarla çevrim içi ortamlarda konuşabilirim.	2,18	1,224		,603		
Tutarlı Benlik						
Siber dünyadaki kişiliğim ile gerçek hayatta olduğum kişinin aynı olduğunu düşünüyorum.	3,69	1,382			,872	
Çevrim içi ortamda her zaman kendim olurum.	3,81	1,290			,831	
Çevrim içi ortamdaki kişiliğimin gerçek kişiliğim olduğuna inanıyorum.	3,15	1,543			,730	
Dijital Benlik						
Dijital ortamlarda en iyi özelliklerimi sergileyebilirim.	2,76	1,114				,820

Çevrim içi olmak kendimi daha iyi ifade etmemi sağlar.	2,66	1,128				,754
Çevrim içi ortamlarda istediğim gibi davranmak rahat hissettirir.	3,31	1,274				,737
Özdeğer (Eigenvalue)			6,531	2,864	1,346	1,193
Açıklanan Varyans (%)			36,281	15,912	7,476	6,630
Güvenilirlik (Cronbach Alfa)			,926	,841	,785	,738
KMO Örnekleme Yeterliliğinin Ölçümü	,897					
Toplam Varyans (%)	66,299					
Bartlett'in Küresellik Testi	$\chi^2= 11620,908$	sd= 153			p= ,000	

Ölçekte yer alan maddelere ilişkin veriler ile bu maddelerin faktörlere dağılımı, yukarıda sunulan Tablo 1’de detaylı biçimde gösterilmiştir. Söz konusu tablo incelendiğinde, maddelerin faktör yüklerinin ,603 ile ,882 arasında değiştiği görülmektedir. Bu değerler, ifadelerin ait oldukları faktörlerle güçlü bir ilişki gösterdiğini ortaya koymaktadır. Araştırmamızın örneklemini oluşturan 18-24 yaş aralığındaki ve aktif Instagram kullanıcıları olan bireylerin çevrim içi benlik sunumu eğilimlerini ölçmek üzere geliştirilen 21 maddeye ait döndürülmüş bileşenler matrisinden elde edilen sonuçlar doğrultusunda ölçek, dört faktörlü bir yapıya kavuşmuştur.

Örneklem yeterliliğini belirlemek amacıyla hesaplanan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ,897 olarak tespit edilmiştir. Bu oran, örneklemin faktör analizi için “çok iyi” düzeyde uygun olduğunu göstermektedir (Coşkun, Altunışık, & Yıldırım, 2019, s. 301). Ayrıca, toplam açıklanan varyans oranı %66,299 olup, bu değer ölçekte yer alan maddelerin anlamlı bir yapıyı temsil ettiğini göstermektedir. Açıklayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda elde edilen bu veriler, yapı geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir. Yürütülen faktör analizi neticesinde ölçeğin dört alt boyutu “dramaturjik benlik”, “ideal benlik”, “tutarlı benlik” ve “dijital benlik” olarak isimlendirilmiştir.

İlk faktör; bireylerin çevrim içi ortamlarda farklı roller üstlenmeleri, kimliklerini dönüştürmeleri ve sahneledikleri benlikleri aracılığıyla kendilerini yeniden inşa etmeleriyle ilişkilidir. Bu nedenle bu faktör “dramaturjik benlik” olarak adlandırılmıştır. Alt boyutta yer alan beş madde, bireylerin sanal ortamlarda farklı kimlikleri canlandırmaları, çeşitli roller üstlenmeleri ve farklı bir kişilik sergilemeleri gibi eğilimleri içermektedir. Açıklanan varyans oranı %36,281 ile en yüksek düzeye ulaşan bu alt boyutun iç tutarlılığı oldukça yüksektir (Cronbach Alpha= ,926). Bu değer, literatürde kabul edilen ,80 $\leq \alpha \leq 1,00$ aralığına denk geldiğinden, dramaturjik benlik boyutunun yüksek düzeyde güvenilir olduğu söylenebilir.

İkinci faktör; bireylerin çevrim içi ortamlarda gerçek benliklerinden uzaklaşarak, daha arzu edilen ve idealize edilmiş bir benliği sergileme eğilimlerini ifade etmektedir. Bu boyut bu nedenle “ideal benlik” olarak tanımlanmıştır. Yedi maddeden oluşan bu alt boyut, bireylerin dijital ortamlarda kendilerini daha özgüvenli, çekici veya başarılı gösterme çabalarını içermektedir. Açıklanan varyans oranı %15,912 olup, güvenilirlik katsayısı ,841’dir. Bu değer, ideal benlik alt boyutunun da yüksek düzeyde güvenilir bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Üçüncü faktör; bireyin çevrim içi kimliği ile gerçek yaşam kimliği arasındaki uyum derecesini ve bu iki alan arasında benlik tutarlılığını sürdürme eğilimini kapsamaktadır. Bu nedenle “tutarlı benlik” olarak adlandırılan bu boyut, toplam üç ifadeden oluşmaktadır. Bu ifadeler, bireyin dijital platformlarda da gerçek yaşamdaki kişiliğini yansıttığını ve sanal karakterinin gerçek benliğin bir devamı olduğunu vurgulamaktadır. Bu faktörün açıklanan varyans oranı %7,476, güvenilirlik katsayısı ise ,785’tir. Bu düzeydeki bir alfa katsayısı, bu alt boyutun güvenilirliğinin kabul edilebilir olduğunu göstermektedir.

Son olarak, dördüncü faktör ise bireyin çevrim içi ortamlarda kendini daha özgür, bağımsız ve güçlü hissederek ideal niteliklerini ön plana çıkarma stratejilerini kapsamaktadır. Bu faktör “dijital benlik” olarak tanımlanmıştır. Üç ifadeden oluşan bu alt boyut, bireyin çevrim içi mecralarda kendisini daha etkili ve yetkin biçimde temsil etme eğilimini ifade etmektedir. Açıklanan varyans oranı %6,630,

güvenilirlik katsayısı ise ,738 olarak hesaplanmıştır. Bu değer de kabul edilebilir düzeyde güvenilirliği işaret etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, her bir faktörün güvenilirlik düzeyinin .70'in üzerinde olması, Çevrim İçi Benlik Sunumu Ölçeği'nin Türkçe versiyonunun psikometrik açıdan geçerli ve güvenilir bir yapı sunduğunu göstermektedir. Dört boyutlu bu yapı, bireylerin çevrim içi kimlik sunum stratejilerini kapsamlı ve çok yönlü biçimde değerlendirmeye olanak tanımaktadır.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Presentation of Online Self Scale-POSS başlıklı ölçek Türkçeye "Çevrim İçi Benlik Sunumu Ölçeği" başlığıyla uyarlanmıştır. Bu kapsamda uyarlanan ölçekte yer alan 18 maddenin yapı geçerliliğini değerlendirmek amacıyla AMOS yazılımı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2: Doğrulayıcı Faktör Analizinin Faktör Yükleri

İfadeler-Faktörler			Faktör Yükleri
İfade 10	<---	F1	,821
İfade 11	<---	F1	,893
İfade 12	<---	F1	,894
İfade 13	<---	F1	,734
İfade 14	<---	F1	,787
İfade 5	<---	F2	,607
İfade 6	<---	F2	,692
İfade 7	<---	F2	,681
İfade 8	<---	F2	,693
İfade 9	<---	F2	,679
İfade 20	<---	F2	,565
İfade 21	<---	F2	,414
İfade 15	<---	F3	,612
İfade 16	<---	F3	,892
İfade 17	<---	F3	,814
İfade 1	<---	F4	,584
İfade 2	<---	F4	,660
İfade 3	<---	F4	,697

Ölçeğin yapı geçerliliğine ilişkin değerlendirmeler, Şekil 1'de sunulan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) modeline dayanmaktadır. DFA sonuçlarının yorumlanması sürecinde, literatürde yaygın olarak kullanılan bazı model uyum ölçütleri referans alınmaktadır. Bu bağlamda, özellikle Schermelleh-Engel ve arkadaşlarının (Schermelleh-Engel, Moosbrugger, & Müller, 2003, s. 52) önerdiği kriterlerin, uyum iyiliği ölçütleri kapsamında araştırmalarda sıklıkla başvuru alan temel referanslardan biri olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Standart Uyum İyiliği Ölçütleri

Uyum Ölçütleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2	$0 \leq \chi^2 \leq 2df$	$2df \leq \chi^2 \leq 3df$
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 2$	$2 \leq \chi^2/df \leq 3$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$
CFI	$0.97 \leq CFI \leq 1.00$	$0.95 \leq CFI \leq 0.97$
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$

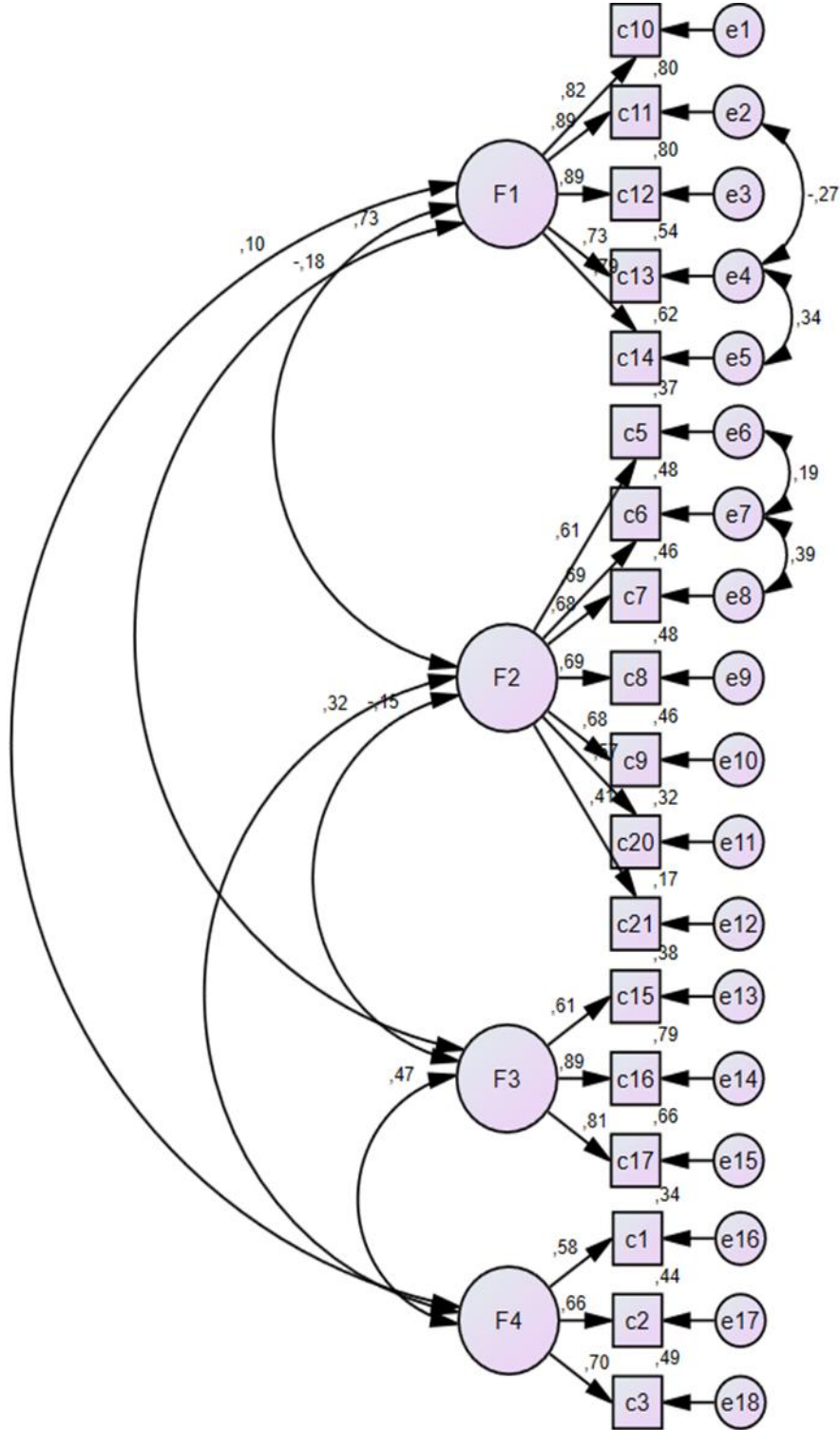
Kaynak: (Schermelleh-Engel, Moosbrugger, & Müller, 2003, s. 52).

Tablo 4: Çevrim içi Benlik Sunumu Ölçeği/Uyum Değerleri

Uyum Ölçütleri	Uyum Değerleri
χ^2	344,649
χ^2/df	2,757
RMSEA	,066
CFI	,936
SRMR	,0717
NFI	,904
GFI	,912

Tablo 4'te sunulan değerlere göre; ki-kare değeri 344,649; ki-kare/serbestlik derecesi oranı 2,757; RMSEA değeri, 066; CFI değeri, 936; SRMR değeri, 0717; NFI değeri, 904 ve GFI değeri, 912 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular, Tablo 3'te yer alan kabul edilen standart uyum iyiliği ölçütleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Elde edilen bu uyum indeksleri doğrultusunda, Çevrim İçi Benlik Sunumu Ölçeği'ne ait doğrulayıcı faktör analizine dayalı standardize edilmiş model yapısı ve faktör yükleri, Şekil 1 üzerinde görsel olarak sunulmuştur.

Şekil 1: Çevrim içi Benlik Sunum Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi



Tablo 5: Normallik Test Sonuçları

Faktörler	Kolmogorov-Smirnov			Çarpıklık ve Basıklık Değerleri		
	İstatistik	df	p		İstatistik	Standart Hata
Dramaturjik Benlik	,212	1206	,000	Çarpıklık	1,315	,070
				Basıklık	1,146	,141
İdeal Benlik	,088	1206	,000	Çarpıklık	,584	,070
				Basıklık	-,131	,141
Tutarlı Benlik	,126	1206	,000	Çarpıklık	-,557	,070
				Basıklık	-,538	,141
Dijital Benlik	,122	1206	,000	Çarpıklık	-,109	,070
				Basıklık	-,416	,141
Tüm Faktörler	,049	1206	,000	Çarpıklık	,477	,070
				Basıklık	1,177	,141

Normallik testi kapsamında Kolmogorov-Smirnov analizinden elde edilen değerlerin ,05'in altında kalması, istatistiksel açıdan verilerin normal dağılmadığını göstermektedir. Ancak sosyal bilimler alanında yalnızca bu testin sonucuna dayanarak normal dağılım varsayımının reddedilmesi, tek başına yeterli ve gerçekçi bir yaklaşım olarak kabul edilmemektedir. Bu nedenle, verilerin dağılım özelliklerini daha kapsamlı değerlendirebilmek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) katsayılarına da bakılması gerekmektedir. Bu bağlamda, analiz edilen veri setinin çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 aralığında olduğu görülmüş ve bu durum, verilerin normal dağılıma oldukça yakın bir dağılım gösterdiği şeklinde yorumlanmıştır (George & Mallery, 2003).

Çevrim İçi Benlik Sunumu Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenilirliği

Bu bölümde, Fullwood, James ve Chen-Wilson (2016) tarafından geliştirilen "Presentation of Online Self Scale-POSS" başlıklı ölçeğin Türkçeye uyarlanmış maddelerine ilişkin geçerlik ve güvenilirlik analizlerine yer verilmiştir. Soru formunun geçerliliğini güvence altına almak amacıyla araştırmacının izlemesi gereken çeşitli aşamalar bulunmaktadır. Bu doğrultuda, araştırmada kullanılan nihai formun hazırlanma sürecinde, çalışma alanında üç uzman öğretim üyesi, iki ölçme-değerlendirme uzmanı ve bir dil uzmanının değerlendirme ve önerileri dikkate alınarak gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmiş; ardından, revize edilen formun uygulaması yapılmıştır. Böylece, formun içerik ve kapsam geçerliliği sağlanmaya çalışılmış ve ölçme aracının bilimsel geçerliliği güçlendirilmiştir.

Tablo 6: Çevrim içi Benlik Sunumu Ölçeği Cronbach Alfa Değeri

Faktörler	İfade Sayısı	Cronbach Alfa Değeri
Dramaturjik Benlik	5	,926
İdeal Benlik	7	,841
Tutarlı Benlik	3	,785
Dijital Benlik	3	,738
Çevrim içi Benlik Sunumu Ölçeği	18	,846

Bu araştırmada kullanılan Çevrim İçi Benlik Sunumu Ölçeği'nin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa katsayısı esas alınmıştır. Ölçeğe ait güvenilirlik analiz sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur. İlgili veriler incelendiğinde; beş maddeden oluşan Dramaturjik Benlik alt boyutunun Cronbach alfa değeri ,926; yedi maddelik İdeal Benlik alt boyutunun ,841; üç maddelik Tutarlı Benlik alt boyutunun ,785 ve yine üç maddelik Dijital Benlik alt boyutunun ,738 olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, ölçeğin tamamını oluşturan 18 madde için hesaplanan toplam Cronbach Alfa değeri ,846 olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle; tüm alt boyutlara ilişkin alfa katsayılarının yanı sıra ölçeğin geneline ait güvenilirlik değeri, literatürde sıklıkla referans alınan ,70 sınırının üzerinde yer almaktadır. Bu bağlamda, elde edilen sonuçlar ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu ve hem alt boyutlarının hem de bütüncül yapısının tutarlı ölçümler sunduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Fullwood, James ve Chen-Wilson (2016) tarafından geliştirilen Presentation of Online Self Scale (POSS), bireylerin çevrimiçi ortamlardaki benlik sunumu davranışlarını ölçmek üzere tasarlanmış çok boyutlu bir öz-değerlendirme ölçeğidir. Ölçek geliştirilirken öncelikle 24 maddelik geniş bir madde havuzu oluşturulmuş ve katılımcılardan bu maddelerin her birine 5'li Likert tipinde ("1-Kesinlikle katılmıyorum" "5-Kesinlikle katılıyorum") yanıt vermeleri istenmiştir. Maddeler, literatürde çevrimiçi benlik sunumu konusundaki kuramsal yaklaşımlar ve önceki araştırmalar ışığında seçilmiş; bireylerin internette benliklerini farklı biçimlerde deneyimlemelerini yansıtacak şekilde tasarlanmıştır. Geliştirilen 24 maddelik ölçek formu, faktör yapısını ortaya çıkarmak amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizine (AFA) tabi tutulmuş ve varimax döndürme yöntemi kullanılmıştır. AFA sonucunda .40 ve üzeri faktör yükü taşıyan maddeler dikkate alınarak ölçeğin dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Bu dört alt boyut sırasıyla "ideal benlik", "çoklu benlik", "kendilik tutarlılığı" ve "çevrimiçi sunum tercihi" olarak adlandırılmıştır. Her bir alt boyut, çevrimiçi benlik sunumunun farklı yönlerini yansıtmaktadır: İdeal benlik boyutu, bireylerin internette gerçek hayatta gösteremedikleri yönlerini sergileyebilme, kendilerini daha rahat ve istedikleri gibi ifade edebilme ve böylece "idealleştirilmiş" bir kimlik sunabilme eğilimlerini ölçmektedir. Çoklu benlik boyutu, bireylerin farklı çevrimiçi platformlarda ya da bağlamlarda birden fazla persona kullanarak kendilerini farklı kimliklerle ortaya koyma derecelerini yansıtır. Kendilik tutarlılığı boyutu, çevrimiçi sunumun bireyin çevrimdışı gerçek kimliğiyle ne ölçüde tutarlı olduğunu değerlendirir; bu boyuttaki maddeler bireyin internette ne kadar "kendisi gibi" davrandığı ya da tam tersine çevrimiçi ortamda gerçek benliğini yansıtmakta güçlük çekip çekmediği üzerine odaklanır. Son olarak çevrimiçi sunum tercihi boyutu, bireyin yüz yüze etkileşim yerine çevrimiçi iletişimi tercih etme eğilimini ve gerçek dünyada kendini ifade etmekte zorlanma düzeyini ölçmektedir.

Orijinal ölçeğin bu dört alt boyutlu yapısı, madde azaltımı süreci sonunda 21 madde ile şekillenmiş ve alt boyutların iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları sırasıyla (Cronbach alfa değeri) yaklaşık .86; .85; .62 ve .72 olarak rapor edilmiştir. Bu bulgular, POSS ölçeğinin genç ergen örnekleminde çevrimiçi benlik sunumunun çok boyutlu doğasını güvenilir biçimde yakaladığını ve kuramsal beklentilere uygun bir faktör yapısına sahip olduğunu göstermektedir (Fullwood, James, & Chen-Wilson, 2016). POSS ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması sürecinde, orijinal ölçekteki maddeler dilsel eşdeğerlik sağlanacak biçimde Türkçeye çevrilip geri çevrilerek kültürel uyarlama yapılmıştır. Daha sonra ölçeğin Türkçe formunun psikometrik özelliklerini değerlendirmek amacıyla hem Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) hem de Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. AFA sonuçları, Türk örnekleminde elde edilen verilerde POSS'un orijinaldeki gibi dört faktörlü bir yapıyı büyük ölçüde koruduğunu ortaya koymuştur. Maddelerin faktör dağılımı incelendiğinde, her bir maddenin büyük oranda teorik olarak ait olduğu alt boyutta yüksek yükler aldığı görülmüştür. Ancak, birkaç maddenin Türk kültüründe beklenen faktörlere net olarak yüklenmediği ya da birden fazla faktöre anlamlı yük verdiği tespit edilmiş ve bu durum bazı maddelerin ölçekten çıkarılmasını gerektirmiştir. Ölçeğin uyarlama çalışmasını takiben gerçekleştirilen DFA ile dört faktörlü modelin veriyle uyumu test edilmiş; bu analizde de "ideal benlik" boyutunun dördüncü maddesi ile "kendilik tutarlılığı" boyutunun ikinci ve dördüncü maddelerinin Türk örnekleminde modele uyum göstermediği belirlenmiştir. Söz konusu maddelerin ölçekten çıkarılması ve gerekli model iyileştirmelerinin yapılmasıyla birlikte, Türkçe formun faktör yapısı için kabul edilebilir düzeyde uyum indekslerine ulaşılmıştır. DFA sonucunda elde edilen uyum istatistikleri modele iyi düzeyde bir uyum olduğunu göstermiştir. Bu bulgular, POSS'un Türkçe

versiyonunun orijinal ölçeğin faktör yapısını koruduğunu ve Türk kültüründe de geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu desteklemektedir.

Bu çalışmada orijinal ölçekte yer alan ifadelerde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Orijinal ölçekte toplam dört boyut yer almaktadır. Bu boyutlar Fullwood, James ve Chen-Wilson (2016) tarafından “ideal self” (ideal benlik), “multiple self” (çoklu benlik), “consistent self” (tutarlı benlik) ve “online presentation preference” (çevrim içi sunum tercihi) olarak kavramsallaştırılmıştır. Türkçeye uyarlanan “Çevrim İçi Benlik Sunumu Ölçeği” de orijinal ölçekte olduğu gibi yine dört boyuttan oluşmaktadır. Çevrim İçi Benlik Sunumu Ölçeği’nin boyutları ise; “dramaturjik benlik”, “ideal benlik”, “tutarlı benlik” ve “dijital benlik” olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu boyutlardan “dramaturjik benlik” yedi, “ideal benlik” beş, “tutarlı benlik” ve “dijital benlik” ise üçer ifadeden oluşmaktadır.

Sonuç olarak, Çevrimiçi Benlik Sunumu Ölçeği hem orijinal geliştirme çalışmasında hem de Türkçe uyarlama sürecinde dört boyutlu bir yapı sergileyerek, bireylerin çevrimiçi ortamdaki benlik sunumlarını çok boyutlu ve tutarlı bir şekilde ölçmeye olanak tanıyan güvenilir bir ölçek olarak değerlendirilmektedir. Çevrim İçi Benlik Sunumu Ölçeği’nin geçerlik ve güvenilirlik değerleri doğrultusunda bu ölçeğin, gündelik yaşamda ve çevrim içi ortamlarda benlik tutarlılığını değerlendirme noktasında kullanılabileceğini ifade etmek mümkündür. Ayrıca Çevrim İçi Benlik Sunumu Ölçeği’nin ölçüt geçerliliğinin test edilmesi bağlamında Türkçeye uyarlanan bu ölçeğin farklı örneklem gruplarında uygulanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbakin, N. D. (2020). Gözetim Toplumunda Teşhir: Facebook ve Instagram Örneği. İstanbul: Urzeni Yayınevi.
- Akgül, M. ve Hekimoğlu Toprak, H. (2019). Sosyal Ağlarda Mahremiyetin Dönüşümü: Instagram Örneği. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 10(38), 75-114.
- Avcı, Ö., & Hazar, Ç. M. (2024). Sosyal Medya Benlik Sunum Ölçeği: Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Intermedia International e-Journal*, 11(21), 273-288.
- Bauman, Z. ve Raud, R. (2018). Benlik Pratikleri. (M. Ekinci, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2018). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (25. b.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cooley, C. H. (1902). *Human Nature and the Social Order*. New York: Schribner's.
- Cooley, C. H. (1962). *Social Organization: A Study of the Larger Mind*. New York: Shocken.
- Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2019). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı* (10. b.). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Çağlar, E., Altıntaş, A., & Aşçı, F. H. (2009). Yarışma Benlik Sunumu Envanteri Türkçe Versiyonu'nun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(1), 3-10.
- Dalkılıç, M. M. (2024). *Gözetimin Dönüşümü ve Instagram'da Benliğin Sunumu: Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Fullwood, C., James, B. M., & Chen-Wilson, C.-H. J. (2016). Self-Concept Clarity and Online Self-Presentation in Adolescents. *CyberPsychology, Behavior and Social Networking*, 19(12), 716-720.
- George, D., & Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows Step-by-Step: A Simple Guide and Reference*. Boston: Allyn & Bacon.
- Goffman, E. (2018). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (2. b.). (B. Cesar, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Güler, Ş., Şahin, Y., & Balci, E. V. (2022). Sosyal Medyada Çevrimiçi Benlik Sunumunun Öznel İyi Oluş Üzerine Etkisi: Instagram Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 9(1), 361-380.
- Hanzade, A. Y. (2016). Bir Derleme: Benlik Kavramına İlişkin Bazı Yaklaşımlar ve Tanımlamalar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(48), 79-89.
- James, W. (1983). *The Principles of Psychology Vol 1&2*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mead, G. H. (2019). *Zihin, Benlik ve Toplum* (2. b.). (Y. Erdem, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Özen, Y., & Gülaçtı, F. (2010). Benlik-Kavramı ve Benliğin Gelişimi Bilen Benliğe Gereksinim Var Mı? *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 20-38.
- Özenir, B. T., & Aşçı, F. H. (2005). Egzersizde Benlik Sunumu Anketi Türk Versiyonunun Psikometrik Özelliklerinin Test Edilmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(4), 3-12.
- Özkan, Ö. S., Durna, G., & Araz, A. (2022). Psychometric Evaluation of the Turkish Version of the Self-Presentation Tactics Scale. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 779-800.
- Pescitelli, D. (1996). *An Analysis of Carl Rogers' Theory of Personality*. 20 Nisan 2025 tarihinde <https://eric.pettifor.org/rogeriantheory> adresinden alındı
- Raosoft. (2004). *Sample Size Calculator*. 20 Nisan 2025 tarihinde <http://www.raosoft.com/samplesize.html> adresinden alındı
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures. *Methods of Psychological Research*, 8(2), 23-74.

Ek: Ölçek Formu

Aşağıda çevrim içi ortamlarda benlik sunumuna yönelik birtakım ifadeler yer almaktadır. Bu çalışma Instagram adlı sosyal ağ özelinde yürütüldüğü için maddelerde yer alan çevrim içi ortam kavramını ve çevrim içi olma eylemini Instagram adlı sosyal ağdaki tutum ve davranışlarınızı göz önünde bulundurarak cevap veriniz. İfadelere katılım düzeyinizi 1-Kesinlikle katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4- Katılıyorum ve 5- Kesinlikle katılıyorum olacak şekilde işaretleyiniz.

Çevrimiçi Benlik Sunumu Ölçeği*		1-Kesinlikle katılmıyorum	2-Katılmıyorum	3-Ne katılıyorum ne katılmıyorum	4-Katılıyorum	5-Kesinlikle katılıyorum
1	Çevrim içi ortamlarda istediğim gibi davranmak rahat hissettirir.	1	2	3	4	5
2	Dijital ortamlarda en iyi özelliklerimi sergileyebilirim.	1	2	3	4	5
3	Çevrim içi olmak kendimi daha iyi ifade etmemi sağlar.	1	2	3	4	5
4	Kendimi çevrim içi sunma şeklim gerçek hayatta olduğum kişiden önemli ölçüde farklıdır.	1	2	3	4	5
5	Çevrim içi iletişim gerçek hayatta söyleyemediğim şeyleri söylememe olanak tanıyor.	1	2	3	4	5
6	Çevrim içi olmayı seviyorum çünkü farklı olmama izin veriyor.	1	2	3	4	5
7	Çevrim içiyken olmak istediğim kişi olabileceğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5
8	Çevrim içiyken kendimden kaçabiliyorum.	1	2	3	4	5
9	Gündelik hayatta benimle konuşmayacak insanlarla çevrim içi ortamlarda konuşabilirim.	1	2	3	4	5
10	Belirli çevrim içi ortamlarda sıklıkla farklı kişileri canlandırırım.	1	2	3	4	5
11	Çevrim içi ortamlarda düzenli olarak farklı rollerimden yararlanırım.	1	2	3	4	5
12	Çevrim içi ortamlarda farklı kimlikleri canlandırmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5
13	Çevrim içi olmak bana yeni bir kimlik oluşturma imkânı verir.	1	2	3	4	5
14	Çevrim içi ortama bağlı olarak farklı bir kişi olurum.	1	2	3	4	5
15	Çevrim içi ortamdaki kişiliğimin gerçek kişiliğim olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4	5
16	Siber dünyadaki kişiliğim ile gerçek hayatta olduğum kişinin aynı olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
17	Çevrim içi ortamda her zaman kendim olurum.	1	2	3	4	5
18	Çevrim içi ortamda gerçek ben değilim.	1	2	3	4	5
19	Bana göre yüz yüze iletişim daha kolaydır.	1	2	3	4	5
20	Gerçek hayatta kendim olmakta zorlanırım.	1	2	3	4	5
21	Çevrim içi olmayı olmamaya tercih ederim.	1	2	3	4	5

*İfadelerden 10, 11, 12, 13, 14. maddeler “Dramaturjik benlik” faktörünü; 5, 6, 7, 8, 9, 20, 21. maddeler “İdeal benlik” faktörünü; 15, 16, 17. maddeler “Tutarlı benlik” faktörünü; 1, 2, 3. maddeler ise “Dijital benlik” faktörünü oluşturmaktadır. 4, 18 ve 19. maddeler birden fazla faktörde yük taşıdığı ve binişiklik gösterdiği için ölçekten çıkarılmıştır. Ölçekte ters çevrilerek kodlanan madde bulunmamaktadır.



PESA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

PESA ULUSLARARASI SOSYAL
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

June 2025, Vol:11, Issue:1
e-ISSN: 2149-8385

Haziran 2025, Cilt:11, Sayı:1
ISSN: 2528-9950

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad>



Mardin Artuklu Üniversitesi Türkçe ve Arapça Sosyoloji Bölümü Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları: Karşılaştırmalı Bir Araştırma*

A Comparative Study on the Gender Perceptions of Students in the Turkish and Arabic Sociology Departments at Mardin Artuklu University

Adnan ÇETİN

Doç. Dr, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, adnancetin@artuklu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-7554-2195

Leyla KAPLAN

Öğr. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü, leylakaplan@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7887-9017

MAKALE BİLGİSİ

Öz

Makale Geçmişi:

Geliş: 5 Mayıs 2025

Kabul: 26 Haziran 2025

Anahtar Kelimeler:

Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal
Cinsiyet Algısı, Sosyoloji, Türkiye
Vatandaş Öğrenciler, Suriyeli
Sığınmacı Öğrenciler

© 2025 PESA Tüm hakları saklıdır

Arap Baharı olarak bilinen ve 2011 yılında Tunus'tan başlayarak Suriye başta olmak üzere diğer Arap ülkelerine yayılan toplumsal olaylar Ortadoğu'da birçok kırılmaya neden oldu. Arap Baharı özellikle Suriye'de sonu gelmeyen bir iç savaşa, başka bir ifade ile bir şiddet sarmalına neden oldu. Bu durum Suriyeli vatandaşların kitlesel olarak vatanlarını terk etmelerine neden oldu. Şüphesiz bu göç sürecinden en çok Türkiye etkilendi. Aralık 2024 resmi kayıtlarına göre hâlihazırda Türkiye'de yaklaşık üç milyon Suriyeli sığınmacı ikamet etmektedir. Başta Mardin Artuklu Üniversitesi olmak üzere Türkiye'deki bazı Üniversiteler Suriyeli öğrencilerin devam edebileceği Arapça bölümler açmaya başladılar. İlk kez 2016 yılında öğrenci almaya başlayan Mardin Artuklu Üniversitesi Arapça Sosyoloji bölümünde yaklaşık 200 öğrenci eğitim ve öğretim hayatına devam etmektedir. Bu çalışma Arapça Sosyoloji bölümü öğrencileri ile Türkiye vatandaşı öğrencilerin devam ettiği Türkçe sosyoloji bölümü öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarına odaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet algısı, bireylerin, grupların veya toplumların kadınların ve erkeklerin rollerine, statülerine ve kimliklerine dair inanç, tutum, düşünce, varsayım ve beklentilerini ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet algıları sosyo-kültürel inşalardır. Dolayısıyla, inanç sistemleri, eğitim sistemi, politik-ideolojik tutumlar, siyasal katılım biçimleri, sınıfsal yapı toplumsal cinsiyet algısının oluşmasında etkili olmaktadır. Suriyeli öğrenciler ile Türkiye öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının benzer ve farklı yönlerini çeşitli değişkenler açısından açıklamayı amaçlayan bu çalışma karşılaştırmalı, betimsel ve nicel bir saha çalışmasıdır. Çalışmada Altınova ve Duyan'ın (2013) geliştirdikleri Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği kullanılmıştır. Her iki öğrenci grubuna uygulanan ölçeğin verileri SPSS 27 programı desteğiyle çözümlenmiştir. Sonuç olarak iki öğrenci grubu arasında bazı benzerlikler olduğu gibi önemli farklılıkların da olduğu gözlemlenmiştir.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

* Bu araştırma MAÜ.BAP.25.EF.019 numaralı proje çerçevesinde Mardin Artuklu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

Article History:

Received: 5 May 2025

Accepted: 26 June 2025

Keywords:

Gender, Gender Perception, Sociology, Turkish Citizen Students, Syrian Refugee Students

© 2025 PESA All rights reserved

The social events known as the Arab Spring, which started in Tunisia in 2011 and spread to other Arab countries, especially Syria, caused many fractures in the Middle East. Especially in Syria, the Arab Spring led to an endless civil war, in other words, a spiral of violence. This situation caused Syrian citizens to leave their homeland en masse. Turkey was undoubtedly the most affected by this migration process. According to the official records of December 2024, approximately three million Syrian refugees are currently residing in Turkey. Some universities in Turkey, notably Mardin Artuklu University, have started to open Arabic departments for Syrian students. Mardin Artuklu University Arabic Sociology Department, which started to admit students for the first time in 2016, continues its education and training life with approximately 200 students. This study focuses on the gender perceptions of Arabic Sociology students and Turkish Sociology students. Gender perception refers to the beliefs, attitudes, thoughts, assumptions and expectations of individuals, groups or societies about the roles, status and identities of women and men. Gender perceptions are socio-cultural constructs. Therefore, belief systems, education system, political-ideological attitudes, forms of political participation and class structure are effective in the formation of gender perceptions. This study, which aims to explain the similarities and differences between the gender perceptions of Syrian and Turkish students in terms of various variables, is a comparative, descriptive and quantitative field study and the Gender Perception Scale developed by Altınova and Duyan (2013) was used in the study. The data of the scale applied to both student groups were analysed with the support of SPSS 27 programme. As a result, it was observed that there were some similarities as well as significant differences between the two student groups.

GİRİŞ

İnsanlar bazı kimliklerini doğuştan edinirken bazılarını da toplumsal yaşama katılmakla kazanırlar. Örneğin er ya da dişi olmak doğuştan kazanılan bir kimliktir ve bu durum bedensel, biyolojik veya fizyolojik bazı özelliklere denk gelir. Bu özellikler bireyin cinsiyet kimliği olarak tanımlanmaktadır. Ama erkek ya da kadın olmak bedensel, biyolojik veya fizyolojik özellikleri aşan kültürel, sosyal, politik veya dinsel olarak inşa edilen bir kimliktir. Bu kimlik toplumsal cinsiyet kimliğidir ve toplumsal cinsiyet kimliği kültürel olarak inşa edilmiş kadınlık ve erkeklik hallerini tarif etmektedir. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeklere uygun görülen rol, statü, davranış kalıpları başka bir anlatımla kadın ve erkeklere yönelik toplumsal beklentilerdir. Bu rol ve beklentiler, sabit, durağan, genel geçer beklentiler değildir. Toplumdan topluma ve dönemden döneme değiştiği gibi aynı toplum içerisinde de bazı değişkenlere göre farklılaştığı söylenebilir. Bu çalışma, bu anlamda Mardin Artuklu Üniversitesi Suriyeli sığınmacı öğrencilerin kayıtlı olduğu Arapça sosyoloji bölümü ile Türkiye vatandaşı öğrencilerin kayıtlı olduğu Türkçe sosyoloji bölümü öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarına odaklanmaktadır.

Toplumsal cinsiyet algısının farklılaşması üzerine, hatta üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarının farklılaşması üzerine birçok çalışma yapılmıştır. A. Kul, *Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet algısı ve şiddet eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (2016) isimli yüksek lisans çalışmasında kadınların toplumsal cinsiyet algısı puanlarının erkeklerinkinden yüksek olduğunu, kadınların toplumsal cinsiyet farkındalığının erkeklerden yüksek olduğunu tespit etmiştir. B. Öngen ve S. Aytaç, *Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi* isimli çalışmalarında kadın öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla eşitlikçi tutuma sahip olduğu ve erkeklerin geleneksel tutumları daha fazla benimsediklerini tespit edilmiştir (2013: 4). S. Baykal, *Üniversite öğrencilerinin cinsiyet rolleri ile ilgili kalıp yargılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi* (1991, s. 69) isimli çalışmada kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını daha fazla benimsediklerini ortaya konmuştur. F. Arıcı *Üniversite öğrencilerinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılar ve psikolojik iyi oluş* (2011) isimli yüksek lisans tezinde yaş ile toplumsal cinsiyet algısı

arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermişlerdir. Bu anlamda yaş arttıkça geleneksel tutumların daha fazla benimsendiği ve toplumsal cinsiyet algısı puanının düştüğü görülmüştür. Görüldüğü üzere üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarına odaklanan çalışmalar genellikle yaş ve cinsiyet değişkenlerine yoğunlaşmaktadırlar. Bu çalışmada ise toplumsal cinsiyet algısı sığınmacı öğrenciler ile Türkiye vatandaşı öğrenciler üzerinden ele alınmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın bu anlamda alana yeni perspektifler sunmanın yanında özgün bir katkısının olacağı söylenebilir.

2011 yılında başlayan ve Arap Baharı olarak bilinen toplumsal olaylar Ortadoğu toplumlarının neredeyse tamamında büyük dönüşümlere neden olmuştur. Bu olayların Suriye ayağı özellikle Türkiye'yi çok yönlü bir biçimde etkiledi. Hâlihazırda resmi kayıtlara göre Türkiye'de üç milyon Suriye vatandaşı yaşamaktadır. Bu demografik dönüşüm, genellikle insani yardım ve sosyal hizmet kavramları ve uygulamaları çerçevesinden ele alınmaktadır. Oysa bu demografik hareketlilik eğitim, kültür, toplumsal uyum ve kimlik politikaları gibi pek çok boyutta etkisini göstermektedir. Bu nedenle Türkiye'deki bu yeni durumu insani yardım ve sosyal hizmet perspektiflerinin yanında başka bağlamlarıyla da anlamaya çalışmak gerekmektedir. Bu çalışma böyle bir motivasyonla ortaya çıkmıştır. Çalışma pek çok bağlamda farklılıklar arz eden Suriyeli sığınmacı öğrenciler ile Türkiye vatandaşı öğrencilerin toplumsal cinsiyet algıları ile ilgili farklılıkları ve benzerlikleri anlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın saha verileri Mardin Artuklu Üniversitesi Arapça sosyoloji (Suriyeli öğrenciler) ve Türkçe sosyoloji (Türkiyeli öğrenciler) bölümlerinden elde edilmiştir.

Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri topluma tekniği hazır ölçeğe dayanmaktadır. Hüseyin Altınova ve Veli Duyan'ın 2013 yılında geliştirdikleri Toplumsal cinsiyet algısı ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek 25 maddeden oluşan beşli likert tipi bir ölçektir. Verilerin analiz edilmesinde SPSS 27 programından yararlanılmıştır. Çalışma giriş, kavramsal çerçeve, yöntem, bulgular ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

1. KAVRAMLAR ÇERÇEVE

1.1. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet kavramının akademik literatürde görünürlük kazanması, özellikle 1950'li yıllardan itibaren feminist hareketin güçlenmesi ve üniversitelerde kadın çalışmalarının yaygınlaşmasıyla doğrudan ilişkilidir. Kavram, ilk kez Sofistler tarafından M.Ö. 5. yüzyılda nesneleri maskülen, feminen ve nötr olarak tasnif etmek amacıyla kullanılmıştır (Acher ve Lloyd, 2002: 32). Ancak günümüzdeki anlamıyla literatüre kazandırılması, feminist düşünür Ann Oakley'nin 1972'de yayımladığı *Sex, Gender and Society* adlı çalışmasıyla olmuştur (Oakley, 1985: 158-159). Oakley, toplumsal cinsiyeti, kadın ve erkek arasındaki toplumsal farkları ve bu farkların altında yatan eşitsiz güç ilişkilerini açıklamak için kullanmıştır. Böylece kavram, cinsiyetlerin toplumsal olarak nasıl örgütlendiğini açıklayan temel bir araç hâline gelmiştir (Scott, 2007: 3).

Feminist literatürde cinsiyet farklılıklarını açıklamak üzere iki temel kavram öne çıkmaktadır: biyolojik cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) (Chodorow, 1994: 24; Connell, 1998: 224-225; Oakley, 1985: 16; Thompson, 1989; Karakaya ve Özkan, 2024: 119). Biyolojik cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki fizyolojik, biyolojik ve anatomik farklılıkları ifade ederken; bireyin üremedeki rolünü belirleyen doğuştan gelen özellikleri tanımlar. Bu yönüyle sabit ve doğaya içkin bir farklılığı işaret eder. Öte yandan toplumsal cinsiyet, sabit ve durağan bir kimlik olarak değil, toplumsal ve kültürel süreçlerle sürekli olarak yeniden inşa edilen bir kimlik biçimi olarak görülmektedir. Judith Butler'ın ifade ettiği gibi toplumsal cinsiyet, sabit bir özne konumundan ziyade, zaman içinde inşa edilmiş ve eylemlerin tekrarı yoluyla oluşan kırılğan bir yapıdır (Butler, 1990: 33).

Feminist düşünürler, "kadın" kavramının kadın ve erkek arasındaki asimetrik ilişkiyi açıklamada yetersiz kaldığını savunmuş ve bu nedenle "toplumsal cinsiyet" kavramını önermiştir. Kadın kavramı öznel bir kimliği ifade ederken, toplumsal cinsiyet kavramı bu kimliğin içinde yer aldığı ilişkisel bağlamı analiz etme imkânı sunar (Yuval-Davis, 2007: 27-30; Kasımoğlu, 2016: 245).

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olmaya dair toplumun yüklediği anlamları, bireylerden beklenen tutum ve davranış kalıplarını, kısacası kültürel olarak inşa edilmiş rolleri ifade eder (Karakaya ve Özkan, 2024: 119-120). Bireyin doğumla kazandığı cinsiyet kimliğinin aksine, toplumsal cinsiyet kimliği tarihsel, kültürel ve toplumsal süreçlerle biçimlenmektedir. Kadının ev içi rollerle, erkeğin ise kamuya ait rollerle özdeşleştirilmesi bu inşanın bir sonucudur. Simone de Beauvoir'ın "Kadın doğulmaz, kadın olunur" (2019: 13) sözü, toplumsal cinsiyetin kültürel bir kurgu olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Kadınlar, her toplumda farklı derecelerde olmakla birlikte, erkeklere kıyasla daha fazla toplumsal sınırlamayla karşılaşmakta ve davranış pratikleri daha az toplumsal onay görmektedir. Kadın, yalnızca biyolojik bir varlık olarak değil; aynı zamanda duygusal, entelektüel ve psikolojik yönleriyle de erkekten farklı olarak değerlendirilmiştir (Zastrow, 2016: 596). Bu farklılıkların toplumsal bir boyut kazandığı nokta, toplumsal cinsiyet kavramları üzerinden açıklanmaktadır.

Connell (2002: 10) ise bu yapının yalnızca teorik değil, aynı zamanda politik bir dönüşüm potansiyeline sahip olduğunu savunur. Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasındaki farkların nasıl üretildiğini, meşrulaştırıldığını ve hangi iktidar ilişkilerine dayandığını analiz eder (Marshall, 1999: 98; Oakley, 1985: 158-159; Berkday, 2009: 16). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, yalnızca bir kavramsal ayrım değil; aynı zamanda toplumsal ilişkileri, iktidar yapılarını ve eşitsizlik biçimlerini analiz etmeye yarayan sosyolojik bir araçtır (Scott, 2007: 38).

Toplumsal cinsiyet, yalnızca kadın ve erkek arasındaki farklılıkları değil; bu farklılıkların nasıl anlamlandırıldığını, toplumsal rollerin nasıl kurgulandığını ve iktidar ilişkilerinin bu kurgularla nasıl meşrulaştırıldığını analiz eden çok katmanlı bir kavramdır. Bu yönüyle toplumsal cinsiyet, toplumsal eşitsizlikleri görünür kılmak ve bu eşitsizliklere karşı alternatif düşünme biçimleri geliştirmek açısından hem akademik hem de politik bir araç işlevi görmektedir. Toplumsal cinsiyetle ilgili tartışmalarda ortaya çıkan en önemli vurgu kavramın durağan, sabit ve genel geçer olmadığı değişen, dönüşen toplumsal-kültürel bir inşa olduğudur.

1.2. Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin kadın ya da erkek olmalarına atfedilen davranış, tutum ve sorumluluk kalıplarını ifade eder. Bu roller, biyolojik cinsiyetten ziyade toplumsal, kültürel ve tarihsel olarak inşa edilmiş normlara dayanır. Kavramsal olarak, bireylerin cinsiyetlerine göre "nasıl düşünmeleri", "nasıl hissetmeleri", "nasıl davranmaları" ve "hangi görevleri yerine getirmeleri" gerektiğine dair toplumsal kodlardan oluşur (Lorber, 1994).

Lorber (1994), toplumsal cinsiyet rollerini, "toplumun bireylerden kadın ya da erkek olmalarına göre beklediği davranış örüntüleri" olarak tanımlar. Benzer şekilde Oakley (1985), bu rollerin biyolojik temellere değil, toplumsal olarak öğrenilen davranış kalıplarına dayandığını belirtir. Oakley'e göre, kadınlara ait sayılan şefkat, duygusallık, ev içi çocuk ve yaşlı bakımı gibi özellikler ile erkeklere atfedilen güç, rasyonellik, kamusal alandaki işler ve otorite gibi roller, kültürel olarak inşa edilmiştir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, aile, okul, medya ve din gibi sosyal kurumlar aracılığıyla bireylere aktarılır ve bu kurumlar üzerinden toplumsal yaşamda pekiştirilir. Rollerin bireylerin yaşamlarının aile, eğitim, iş yaşamı ve kamusal alan gibi her yerlerde nasıl davranmaları gerektiğine dair normatif düzenlemeleri içerdiği görülür. Connell (2005), kadınlardan duygusal, şefkatli ve ev içi sorumluluklara uygun bireyler

olmalarının beklenmesini; erkeklerden ise rasyonel, otoriter ve dış dünyada başarılı olmalarının istenmesini bu normatif düzenlemelere örnek olarak sunar.

Toplumsal cinsiyet, sabit ve değişmez bir yapı değil; tekrar eden davranışlar aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilen bir normlar sistemidir. Butler (1990), toplumsal cinsiyetin yalnızca inşa edilmediğini, aynı zamanda dil, söylem ve gündelik pratikler aracılığıyla yeniden üretildiğini belirtir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin öznel tercihlerinden çok, kültürel ve toplumsal kodların bir ürünü olarak şekillenir.

Toplumsal cinsiyet rolleri aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin ve güç ilişkilerinin yeniden üretildiği bir alan olarak değerlendirilmelidir. Bourdieu (2015), erkek egemenliğini, toplumsal yapılar ve sembolik iktidar aracılığıyla yeniden üretilen bir tahakküm biçimi olarak tanımlar. Connell (2005) ise toplumsal cinsiyet rollerinin yalnızca kadınlık ve erkeklik tanımlarını değil; bu iki kategori arasındaki hiyerarşiyi de kurduğunu vurgular. Bu bağlamda, hegemonik erkeklik, edilgin kadınlık ya da alternatif erkeklik biçimleri, toplumsal cinsiyetin güç ilişkileriyle olan bağına ortaya koyar.

Çoğu zaman doğal, evrensel ve değişmez olarak sunulan bu rollerin, aslında tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamlara göre farklılaştığı ve dönüşebildiği görülür. Butler (1990), toplumsal cinsiyet rollerini sabit kimlikler değil, sürekli olarak yeniden üretilen toplumsal inşalar olarak tanımlar. Bu rollerin eleştirel biçimde sorgulanması, toplumsal eşitliğin sağlanması açısından önemlidir.

Dökmen'e (2004) göre toplumsal cinsiyet rolü, toplumun bireylerden cinsiyetlerine göre beklediği davranış kalıplarını ve sorumlulukları kapsar. Bir antropolojik yaklaşımla, toplumsal cinsiyet rolleri bir kültürün cinsiyete atfettiği görev ve etkinlikler olarak da tanımlanabilir (Kottak, 2008; Vatandaş, 2020). Vatandaş (2007), toplumsal cinsiyet rollerini şekillendiren düşünsel yapıları iki boyutta ele alır: Cinsiyet önyargıları ve ideal kadın/erkek farklılıklarına ilişkin inançlar. Bu inançların gündelik yaşamdaki karşılığı ise toplumsal cinsiyet rollerinde somutlaşır. Kısacası toplumsal cinsiyet rolleri toplumsal ve kültürel olarak kadın ve erkeğe yüklenen sorumluluklardır. Bu sorumluluklar zamana ve mekâna göre değişkenlik gösterebilmektedir.

1.3. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, bireylere yalnızca algılanan cinsiyetleri temelinde belirli özellikler, davranışlar ve roller atfeden, toplumsal olarak inşa edilmiş inanç sistemleridir. Biyolojik cinsiyet farkları fizyolojik sınırlarda kalmasına rağmen, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları sosyo-kültürel düzlemde bireysel kimlikleri, kişiler arası ilişkileri ve kurumsal yapıları biçimlendirir. Bu kalıp yargılar evrensel ya da statik değildir; tarihsel dönemler ve kültürel bağlamlar içinde farklılaşarak egemen güç ilişkilerine ve normatif değerlere uyum sağlar (Basow, 1996; Bem, 1981).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, bireylerin başkaları hakkında bilgi edinirken kullandıkları bilişsel şemalar olarak işlev görür. Bu zihinsel çerçeveler aracılığıyla bireyler, insanları hızla “kadın” ya da “erkek” kategorilerine yerleştirir ve bu sınıflandırmalara uygun olarak kişilik özellikleri, ilgi alanları ve sosyal rollere ilişkin genelleştirilmiş varsayımlar geliştirir (Fiske & Taylor, 1991). Kadınlar genellikle duygusal, diğerkâm ve kolektivist olarak; erkekler ise rasyonel, iddialı ve bağımsız bireyler olarak algılanır (Prentice & Carranza, 2002; Sakallı-Uğurlu ve diğerleri, 2018; Vatandaş, 2007).

Bu kalıp yargılar, bireylerin sosyalizasyon sürecinde erken çocukluktan itibaren içselleştirdikleri normatif beklentilerle şekillenir. Aile, akran çevresi, medya ve eğitim kurumları gibi birincil toplumsallaştırma aktörleri, bireylerin cinsiyetlerine uygun davranış kalıplarını öğrenmelerini sağlar (Bandura, 1986; Eagly & Wood, 2012). Cinsiyetle ilişkili roller, sadece taklit yoluyla değil, aynı zamanda ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmaları aracılığıyla da içselleştirilir. Uygun davranışlar

ödüllendirilirken, normlara uymayan davranışlar dışlanır ya da bastırılır (Martin, Ruble & Szkrybalo, 2002).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, sadece bireylerin algılarını biçimlendirmekle kalmaz, aynı zamanda mevcut sosyal yapıların yeniden üretimine de hizmet eder. Eagly ve Karau'nun (2002) Rol Uyumu Teorisi'ne göre, bireylerin davranışları kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleriyle uyumlu olduğunda daha olumlu değerlendirilir. Bu nedenle, liderlik pozisyonundaki kadınlar normatif beklentileri ihlal ettikleri gerekçesiyle önyargıya maruz kalabilirken, erkekler duygusal ya da dayanışmacı davranışlar sergilediklerinde toplumsal cezalandırmayla karşılaşabilirler (Heilman, 2001). Bu tür mekanizmalar, mesleki ayrışmalar ve ücret eşitsizliği gibi yapısal cinsiyet eşitsizliklerinin sürmesine neden olur (Correll, 2001; Ridgeway & Correll, 2004).

Kalıp yargıların dirençli doğası, sosyal psikoloji literatüründe doğrulama önyargısı kavramıyla açıklanır. Bireyler, önceden sahip oldukları kalıp yargılarla uyumlu bilgileri tercih ederken, çelişkili verileri göz ardı etme eğilimindedir (Zanna & Pack, 1975). Toplumsal normlara aykırı davranışlar çoğunlukla bireysel sapmalar olarak algılanır ve normatif yapıyı tehdit etmez (McKinnon, 2011). Bu durum, toplumsal değişimin önündeki önemli bir engel olarak ortaya çıkar. Ayrıca, kalıp yargılar kendi kendini gerçekleştiren kehanetler olarak da işlev görebilir (Steele & Aronson, 1995; Snyder, Tanke & Berscheid, 1977).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının etkileri, yalnızca kadın ve erkek kategorileriyle sınırlı kalmaz; bu yapılar, aynı zamanda ırk, sınıf, cinsel yönelim ve etnik kimlik gibi diğer toplumsal konumlarla kesişerek farklı biçimlerde deneyimlenir. Crenshaw'un (1989) geliştirdiği kesişimsellik kuramı, bu çok katmanlı ayrımcılık biçimlerinin nasıl iç içe geçtiğini anlamak açısından önemlidir. Örneğin, beyaz, siyah ya da Latin kadınlar farklı toplumsal beklentilere ve önyargılara maruz kalabilmekte; dolayısıyla toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının içerikleri kültürel bağlama göre değişiklik gösterebilmektedir (Collins, 2000). Batılı olmayan toplumlarda ise toplumsal cinsiyet rolleri genellikle yerel kültürel, dinsel ve ekonomik bağlamlarla etkileşim içerisinde şekillenmektedir (Karakaya & Özkan, 2024: 119). Suriyeli sığınmacı öğrenciler ile Türkiye vatandaşı öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının oluşmasında iki katılımcı grubun yerel kültürleri, dini inançları ve siyasal tutumlarının yanında göç ve göçmenlik deneyimi de etkili olmaktadır. Dolayısıyla çalışmamız katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarını anlamak için kesişimsel bir perspektif sunmayı denemektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, yalnızca biyolojik cinsiyet farkları temelinde değil, çok katmanlı toplumsal pratiklerin bir ürünü olarak şekillenir. Kadınlık ve erkeklik halleri, kültürel normlar, aile yapıları, dinsel değerler ve sosyal çevreyle etkileşim içinde kurulmakta ve bu rollerin yeniden üretimi toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmektedir (Güdekli, 2016: 48; Zeyneloğlu, 2008: 2). Bu bağlamda, kadınların kamusal alandan dışlanması ve erkeklerin ayrıcalıklı konumlarda temsil edilmesi, toplumsal cinsiyet normlarının sürekliliğini sağlamaktadır. Zastrow'a (2016: 605) göre, cinsiyet rolleri belirli bir toplumda kadınlardan ve erkeklerden beklenen öğrenilmiş davranış kalıplarıdır ve bireylerin sosyal konumlarını belirleyen önemli göstergelerdir.

Kısacası kalıp yargılar, temsillerdir. Dünyayı ya da bütün insanlığı olduğu gibi kavramak mümkün değildir. Temsiller dünyayı algılayışımızı kolaylaştırır. Bu temsiller objektif ya da nötr algılar değildir. Bu temsillerin oluşmasında cinsiyet kimliği, etnik kimlik, sınıfsal aidiyet, ideolojik tutumlar, dini aidiyetlerimiz etkili olmaktadır. Bu taraflı temsiller kalıp yargı olarak tarif edilebilir. Örneğin ataerkil ideolojinin içerisine yetişmiş bir bireyin kadını duygusal-zayıf, erkeği ise rasyonel-güçlü olarak algılaması buna örnek verilebilir.

1.4. Toplumsal Cinsiyet Algısı

Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet beklentileri ve toplumsal cinsiyet kalıp yargıları tekil zihinsel temsillere denk gelir. Toplumsal algı ise toplumsal cinsiyet rolleri, beklentileri ve kalıp yargıları ile ilişkili olarak oluşan daha bütüncül anlam kümeleridir. Algı, bir seçme, düzenleme ve anlamlandırma sürecidir. Toplumsal cinsiyet algısı bu manada kadın veya erkek olarak bir bireyin hem kendisi hem de diğer kadın ve erkeklerle ilgili ürettiği bütüncül temsiller ve anlamlardır. Başka bir anlatımla bireylerin kadın ve erkek olmakla ilgili geliştirdiği anlamlar yumağıdır. Bireylerin toplumsal cinsiyet algıları kadın ve erkeklerin toplumsal yaşamdaki konumlarını statülerini derinden etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet algısı negatif olan toplumlarda kadınların toplumsal yaşama katılmaları daha zordur. Bu durum kadınların çalışma, eğitim, siyasal katılım, gündelik yaşam gibi yaşamlarının birçok alanını olumsuz olarak etkilemektedir. Altınova ve Duyan'ın (2013) geliştirdikleri toplumsal cinsiyet algısı ölçeği bu anlamda bireylerin hangi rolleri hangi cinsiyetlerle özdeşleştirdiğini, cinsiyetlerden beklentilerini ve cinsiyetlerle ilgili üretilen kalıp yargıları ne kadar benimsediğini belirleyerek bireylerin kadın ve erkek olmak ile ilgili ürettikleri anlamı keşfetmeyi amaçlamaktadırlar. Biz de bu ölçeği Suriyeli ve Türkiyeli öğrencilere uygulayarak bu iki öğrenci grubu ile ilgili kadın ve erkek olmaya dair anlamların farklılaşıp farklılaşmadığını keşfetmeye çalıştık.

2. YÖNTEM

Bu çalışma Mardin Artuklu Üniversitesi Türkçe ve Arapça sosyoloji bölümü öğrencileri üzerinden Suriyeli sığınmacı öğrenciler ile Türkiye vatandaşı öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarına odaklanmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılarla ilgili yapılan çalışmalar genellikle uyum ve sosyal hizmet perspektifinden yapılmaktadır. Bu çalışma onların algı ve anlam dünyalarına odaklanarak yeni bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle çalışmanın önemli olduğu ve literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir. Çalışmamızda nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırmalar bir toplumsal olguyu sayısal verilerle açıklama girişimidir. Başka bir ifade ile toplumsal tutum, davranış, algı ve eğilimlerin sayısallaştırılarak sunulmasıdır. Bu çalışmada Suriyeli sığınmacı öğrenciler ile Türkiye vatandaşı öğrencilerin toplumsal cinsiyet algıları ile ilgili benzerlikler ve farklılıklar sayısallaştırılarak sunulmuştur. Veri toplama tekniği hazır ölçeğe dayanmaktadır. Altınova ve Duyan (2013) tarafından geliştirilen *Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği*, 25 maddeden oluşan, tek boyutlu ve beşli Likert tipi bir ölçme aracıdır. Katılımcılardan "Tamamen Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Kararsızım", "Katılıyorum", "Tamamen Katılıyorum" seçeneklerinden birini seçmeleri beklenmektedir. Maddelerin 10'u olumlu, 15'i olumsuz olarak yazılmıştır (2., 4., 6., 9., 10., 12., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 24. ve 25. maddeler olumsuzdur ve tersten hesaplanmaktadır). Buna göre, ölçekten alınabilecek puanlar 25-125 aralığında olup, yüksek puanlar toplumsal cinsiyet algısının olumlu olduğunu ifade etmektedir. Ölçeğin güvenirliği Cronbach Alpha değerinin 0.872 olarak saptanmış ve geçerli ve güvenilir olduğu belirlenmiştir (Altınova ve Duyan, 2013: 21; Yılmaz ve diğerleri, 2022: 1025). Suriyeli sığınmacı öğrenciler iyi derecede Türkçe bilmediklerinden çalışmanın güvenirliği için ölçek Arap Dili ve Edebiyatı uzmanları tarafından Arapçaya çevrilmiştir. Sahadan elde edilen veriler SPSS 27 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Örneklem seçiminde gönüllülük esasına dayalı kolayda örneklem tekniğine başvurulmuştur. Katılımcı grubunu Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyoloji bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Sosyoloji bölümü bünyesinde Türkçe ve Arapça sosyoloji olmak üzere iki program vardır. Arapça bölümüne Suriyeli sığınmacı öğrenciler kayıtlı iken Türkçe bölümüne Türkiye vatandaşı öğrenciler kayıtlıdır. Arapça sosyoloji bölümünden 46, Türkçe sosyoloji bölümünden 55 kişiye gönüllülük çerçevesinde ölçek uygulanmıştır. Suriyeli sığınmacı öğrencilerden 31'i kadın, 15'i erkektir. Türkiye vatandaşı öğrencilerin 40'ı kadın, 15'i erkektir. Her iki öğrenci grubunun etnik aidiyetleri, aile yapıları, dini inançları, siyasal tutumları, gündelik yaşamları, maddi gelirleri, gelecek tasavvurları, eğitim sistemleri birbirinden farklıdır. Bu durum doğal olarak iki grubun toplumsal cinsiyet algılarının da farklılaşmasını ön görmektedir. Çalışmamız bu hipotezi saha verileri üzerinden sınamayı denemektedir.

Çalışma için Mardin Artuklu Üniversitesi Etik Kurulundan 18/02/2025-185215 tarih ve sayılı yazı ile izin alınmıştır. Ölçeği öğrencilere uygulamak için Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden 11/03/2025-188732 tarih ve sayılı yazı ile izin alınmıştır. Çalışmamızda ölçeğin kullanılabilmesi için ölçeği geliştiren akademisyenlerden biri olan Prof. Dr. Veli Duyan'dan e-posta yoluyla izin alınmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Öncelikle katılımcıların demografik özelliklerinden söz etmek gerekir. Çünkü demografik özelliklerin anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir. Çalışmaya katılan 101 kişinin 55'i (%54.5) Türkçe Sosyoloji bölümünde ve 46'sı (%45.5) Arapça Sosyoloji bölümünde okumaktadır. Demografik özelliklerin dağılımına bakıldığında her iki bölümde de kadın öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu oran Türkçe sosyoloji bölümünde biraz daha yüksektir. Arapça sosyoloji bölümündeki öğrencilerin yaş ortalaması daha yüksektir. Arapça sosyoloji bölümündeki evli öğrencilerin oranı bir hayli yüksektir. Bu durum Suriyeli sığınmacı öğrencilerin Suriye'deki iç savaş ve devamında yaşanan göç sebebiyle eğitimlerinin kesintiye uğradığını göstermektedir. Arapça sosyoloji bölümü öğrencilerinde beş ve üstü kardeş sayısına sahip olma durumu Türkçe sosyoloji bölümü öğrencilerinden hayli yüksektir. Bu durum Suriye toplumunda doğurganlık oranının Türkiye'den daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. (Güloğlu ve Yaşar, 2023: 562) Arapça sosyoloji bölümü öğrencilerinin gelir düzeyi düşük iken Türkçe sosyoloji bölümü öğrencilerinin geliri orta düzeydedir. Hem Türkçe sosyoloji hem de Arapça sosyoloji bölümü öğrencilerinin anneleri ağırlıklı olarak ev hanımıdır. Baba meslekleri ise her iki katılımcı grubunda da kamu ve kurumsal özel teşebbüsün dışında kalan iş kollarında serbest meslek olarak tarif edilen alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Arapça sosyoloji bölümü öğrencilerinin dini tutumları Türkçe sosyoloji bölümü öğrencilerinin dini tutumlarından daha güçlüdür. Bu durum Suriye toplumunun Türkiye toplumuna göre daha geleneksel olması ile ilişkilendirilebilir. Türkiye'nin yüzyıllık modernleşme süreci Türkiye toplumunun daha fazla sekülerleşmesinin önünü açmıştır. Bu demografik farklılaşmaların toplumsal cinsiyet algılarının farklılaşmasına da neden olduğu görülmektedir.[†]

Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin iç tutarlığı .938 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığın oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın veri analizi SPSS 27 paket programıyla yapılmıştır. Çalışma verilerinin normal dağılımları için basıklık ve çarpıklık değerleri esas alınmıştır. En yaygın kabul edilen basıklık ve çarpıklık değerleri +1 değerler arasındadır (Can, 2018; Field, 2009). Kim (2013) ve Kline (2011) ise normal dağılım ölçüleri için basıklık çarpıklık değerleri kullanıldığında +3 aralığındaki değerlere kadar çıkarılabileceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu görüşlerden hareketle araştırma verilerinin basıklık ve çarpıklık değerleri büyük çoğunlukla +1 değerler arasında olduğu görülmektedir lakin bazı analizlerde ise bir iki değişkenin +1 değerlerini aştığı görülmüştür. Lakin değerler +3 değerler arasında olduğundan dolayı parametrik testler uygulanmıştır.

Bu çalışmada araştırmanın bazı soruları için frekans analizi ve ortalamaların hangi soru ve ölçek aralığına denk düştüğünü belirlenerek analiz yapılmıştır. Bunun için öncelikle tüm ölçeklerin ortalaması alınmıştır. Daha sonra ölçeklerin tümü beşli Likert tipinden meydana geldiğinden ölçek aralıkları dört aralıktan oluşmaktadır. Bu yüzden 4/5 her aralık .80 olarak hesaplanmıştır. Yeni oluşumda ortalamanın denk düştüğü aralık hesaplanarak her bir ölçeğin ortalamasının mevcut grup için hangi aralığa denk düştüğü hesaplanmıştır. Bunun için aşağıdaki tablodaki puan aralıkları üzerinden yorum yapılmıştır.

[†] Katılımcıların demografik özelliklerinin olduğu detaylı tablo eklerde sunulmuştur. Demografik özelliklerin olduğu tablo kapsamlı olduğu için çalışmanın akışını bozmaması için metnin sonuna alınmıştır.

Tablo 1. Beşli Likert Tipi Olan Demografik Soruların ve Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin Hesaplanması ve Değerlendirmesinde Dikkate Alınacak Seçenek ve Puan Aralıkları

Aralık Sınırı	Soru ve Ölçek
1.00-1.80	Tamamen Katılmıyorum
1.81-2.60	Katılmıyorum
2.61-3.40	Kararsızım
3.41-4.20	Katılıyorum
4.21-5.00	Tamamen Katılıyorum

Tablo 2. Demografik Soruların Ortalaması, Standart sapması, Standart Hatası ve Düzeyleriyle İlgili Puan Aralıkları

		Ort.	S. Sapma	S. Hata	Düzyey Yeri
Türkçe	Politik İlgi	3.15	1.30	0.18	Kararsızım
	Oy kullanma	3.82	1.12	0.15	Katılıyorum
	Seçme Hakkı	4.53	0.69	0.09	Tamamen Katılıyorum
	Dindar Hissetme	3.96	1.07	0.14	Katılıyorum
	Dinin Yeri	3.93	0.92	0.12	Katılıyorum
	İbadet Yapma	3.44	1.12	15.00	Katılıyorum
	Dini Ritüel	3.82	0.98	0.13	Katılıyorum
	Din Düzen	3.75	1.00	0.14	Katılıyorum
	Din Kurallara Etki	3.35	1.11	0.15	Katılıyorum
Arapça	Politik İlgi	3.65	0.60	0.09	Katılıyorum
	Oy kullanma	3.74	0.54	0.08	Katılıyorum
	Seçme Hakkı	3.96	0.21	0.03	Katılıyorum
	Dindar Hissetme	3.98	0.15	0.02	Katılıyorum
	Dinin Yeri	4.00	0.00	0.00	Katılıyorum
	İbadet Yapma	4.00	0.00	0.00	Katılıyorum
	Dini Ritüel	3.96	0.21	0.03	Katılıyorum
	Din Düzen	3.96	0.21	0.03	Katılıyorum
	Din Kurallara Etki	3.98	0.15	0.02	Katılıyorum

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, hem Türkiye vatandaşı öğrencilerin hem de Suriyeli sığınmacı öğrencilerin siyasi ve dini tutumları büyük oranda birbirine benzerdir. Fakat Türkiye vatandaşı öğrencilerin Seçme hakkı konusundaki yanıtları “Tamamen Katılıyorum” aralığına denk düşmekte ve yine aynı bölümün öğrencilerinin dünya ve Türkiye’deki meselelere ilişkin politik ilgileri konusunda “kararsızım” aralığında olduğu görülmektedir. İki katılımcı grubu arasında benzerlikler ön plana çıksa da dinin toplumdaki merkezi konumu/düzenleyici konumu ve ibadet etme gibi konularda Suriyeli sığınmacı öğrencilerin puanlarının daha yüksek olduğu demokratik değerlerin benimsenmesi

konusunda ise Türkiye vatandaşı öğrencilerin puanlarının daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu durum Suriye’de geleneksel-dini kodların daha güçlü olduğunu, Türkiye’de ise demokratik değerlerin daha benimsendiğini göstermektedir. Dini tutumlar ile toplumsal cinsiyet algısı arasında negatif bir ilişkinin olduğu ileriiki tablolarda gösterilecektir.

Tablo 3. Bölüme göre Değişkenlerin farklılaşma düzeyinin analizi için bağımsız gruplar t testi sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Bölüm	N	Ort.	S. Sapma	S. Hata	t	sd	P	d
Politika İlgisi	Türkçe	55	3.15	1.297	0.175	-2.582	79.265	0.012*	0.52
	Arapça	46	3.65	0.604	0.089				
Oy Kullanma	Türkçe	55	3.82	1.124	0.152	0.463	80.155	0.645	0.09
	Arapça	46	3.74	0.535	0.079				
Seçme Hakkı	Türkçe	55	4.53	0.690	0.093	5.831	65.253	0.000***	1.16
	Arapça	46	3.96	0.206	0.030				
Dine Mensup	Türkçe	55	3.96	1.071	0.144	-0.100	56.441	0.921	0.02
	Arapça	46	3.98	0.147	0.022				
Dinin Günlük Yaşamda Yeri	Türkçe	55	3.93	0.920	0.124	-0.586	54.000	0.560	0.12
	Arapça	46	4.00	0.000	0.000				
İbadet Yapma	Türkçe	55	3.44	1.118	0.151	-3.738	54.000	0.000***	0.75
	Arapça	46	4.00	0.000	0.000				
Dini Ritüelleri Uygulama	Türkçe	55	3.82	0.983	0.133	-1.017	59.632	0.313	0.20
	Arapça	46	3.96	0.206	0.030				
Din Düzenleyicidir	Türkçe	55	3.75	1.004	0.135	-1.521	59.402	0.134	0.30
	Arapça	46	3.96	0.206	0.030				
Din, Kurallara Etkisi Olmalı	Türkçe	55	3.35	1.109	0.150	-4.187	56.276	0.000***	0.84
	Arapça	46	3.98	0.147	0.022				

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Tablo 3’te görüldüğü üzere, bölümlere göre dünya ve Türkiye’deki politik olgularla ilgilenme, seçme hakkı, ibadet yapma düzeyi ve dini olguların toplumsal kuralları belirlemesi gerektiği algısı anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Dünya ve Türkiye politikalarına ilgi duyma ve takip etme Arapça bölümünde okuyanlarda daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum mülteci olma psikolojisi ile ilgilidir. Bu psikoloji kendi gelecekleri ile ilgili yaşadıkları kaygı ve belirsizlikle ifade edilebilir. Bu durum hem Suriye, hem Türkiye hem de dünya siyasetini yakından takip etmeye teşvik ediyor. Bu farklılığın etki büyüklüğü orta düzeydedir. Seçme hakkının gerekliliğine dair algı Türkiye vatandaşı öğrencilerde daha yüksektir. Bu değişkendeki etki büyüklüğü oldukça yüksektir. İbadetleri yerine getirme düzeyi Suriyeli sığınmacı öğrencilerde anlamlı düzeyde daha yüksektir. Bu değişkendeki etki büyüklüğü ise yüksek düzeydedir. Son olarak dini değerlerin toplumsal kuralları belirlemesinde etkili olma düzeyi Arapça bölümünde okuyanlarda anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Siyasal katılım ve oy verme hakkı ile ilgili farklılaşma Türkiye’nin son yüzyılda gerçekleştirdiği demokratik reformlarla ilgili olabilir.

Tablo 4. Bölüme göre Toplumsal Cinsiyet Algısının farklılaşma düzeyinin analizi için bağımsız gruplar t testi sonuçları

Bağımlı Değişkenler		Bölüm	N	Ort.	S.Sapma	S. Hata	t	sd	P	d
Toplumsal Cinsiyet Algısı		Türkçe	55	90.09	5.00	0.674	3.79	99	<.001***	0.76
		Arapça	46	86.30	5.00	0.737				

Tablo 4'te görüldüğü üzere Türkiye vatandaşı öğrencilerin puan ortalaması 90,09, Suriyeli sığınmacı öğrencilerin 86,30'dur. Bu da Türkiye vatandaşı öğrencilerin biraz daha eşitlikçi tutumlara sahip olduğunu göstermektedir. $p < .001$, gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu gösterir (.05 eşik değerinin altında). $d = 0,76$, orta-büyük etki büyüklüğü, farkın pratik olarak anlamlı olduğunu gösterir. Bağımsız örneklem t-testi, Türkiye vatandaşı öğrenciler ile Suriyeli sığınmacı öğrenciler arasında cinsiyet rolü algılarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir, $t(99) = 3,79$, $p < 0,001$. Türkiye vatandaşı öğrenciler ($M = 90,09$, $SD = 5,00$) Suriyeli sığınmacı öğrencilerden ($M = 86,30$, $SD = 5,00$) daha yüksek puanlara sahiptir, bu da daha eşitlikçi tutumlara işaret etmektedir. Etki büyüklüğü ($d = 0,76$), orta düzeyde bir etki eşliğini ($d = 0,5$) aştığı için anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, Türkiye vatandaşı öğrencilerin daha eşitlikçi bir toplumsal cinsiyet algısına sahip olduğunu, Suriyeli sığınmacı öğrencilerin ise daha geleneksel veya ataerkil eğilimleri benimsediğini göstermektedir. Bu farklılaşma birkaç faktörle ilişkili olabilir. Türkiye vatandaşı öğrenciler genellikle daha seküler ve bireyselleşmiş toplumsal koşullarda yetişirken, Suriyeli öğrenciler daha geleneksel ve dini normların etkili olduğu koşullarda yetişmektedir. Suriyeli öğrencilerin ekonomik olarak daha zayıf olması ve geniş aile yapıları geleneksel cinsiyet rollerini daha fazla benimsemelerine neden olmaktadır. Türkiyeli öğrencilerin daha genç yaş ortalaması ve yüksek bekâr oranı modern eğitim ve kentleşme yoluyla cinsiyet eşitliği fikirlerine daha fazla maruz kalmalarını sağlayabilir. Buna karşılık, Suriyeli sığınmacı öğrencilerin daha yüksek evlilik oranı ve yaş ortalamalarının yüksek profili ailevi sorumluluklar ve kültürel normların etkisiyle daha geleneksel ataerkil cinsiyet algılarını içselleştirmelerine neden olmaktadır.

Suriye toplumunun genel yapısına baktığımız zaman toplumun büyük bir kesiminin muhafazakâr Sünni inancına mensup olduğunu görmekteyiz. Yönetim kademesinde din olgusu çok etkili olmasa da halk büyük oranda dini değerleri benimsemektedir. Dini değerler, toplumsal cinsiyet rollerini güçlü bir şekilde etkiler; kadınların ev içi sorumluluklara, erkeklerin ise ailenin geçimini sağlama ve otorite rollerine yönlendirildiği geleneksel bir düzeni destekler. Tabloya göre Suriyeli sığınmacı öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı ortalaması (86.30), Türkiye vatandaşı öğrencilerin (90.09) daha altında kalarak daha az eşitlikçi bir tutumu yansıtır. Bu, Suriye'nin dini yapısının, özellikle kırsal ve muhafazakâr bölgelerde yetişen bireylerde, cinsiyet rollerine dair geleneksel beklentileri pekiştirdiğini göstermektedir.

Tablo 5. Anlamlı Farkları Gösteren Bağımsız Örnekler T-Testi Sonuçları (Farklılaşmanın en yoğun olduğu maddeler).

Bağımlı Değişkenler	Bölüm	N.	Ort.	S. Sapma	S. Hata	t	sd	P	d
Ailedeki Önemli Kararları Erkekler Vermelidir.	Türkçe	55	1.91	1.14	0.154	-9.75	99	<.001	1.94
	Arapça	46	3.89	0.85	0.125				
Erkek Her Zaman Evin Reisi Olmalıdır.	Türkçe	55	1.91	1.10	0.148	-9.33	99	<.001	1.96
	Arapça	46	3.96	0.99	0.146				
Bir Ailenin Gelirini Erkekler Sağlamalıdır.	Türkçe	55	2.18	1.19	0.160	-8.37	99	<.001	1.74
	Arapça	46	4.15	1.04	0.153				
Kadınların birinci görevi ev işlerini üstlenmektir.	Türkçe	55	1.76	0.94	0.127	-7.58	99	<.001	1.59
	Arapça	46	3.45	1.19	0.176				
Kocasız kadın sahipsiz eve benzer.	Türkçe	55	1.57	1.13	0.152	-7.18	99	<.001	1.51
	Arapça	46	3.28	1.14	0.168				
Toplumun liderliği genellikle erkeklerin elinde olmalıdır.	Türkçe	55	1.87	1.06	0.143	-5.80	99	<.001	1.22
	Arapça	46	3.15	1.04	0.153				
Kocasız izin vermiyorsa kadın çalışmamalıdır.	Türkçe	55	2.04	1.29	0.174	-5.64	99	<.001	1.19
	Arapça	46	3.55	1.25	0.184				
Kadınlar kendi başına ticarethane açmamalıdır.	Türkçe	55	1.66	0.99	0.133	-5.06	99	<.001	1.07
	Arapça	46	2.91	1.39	0.205				
Kadınlar evlendikten sonra çalışmamalıdır.	Türkçe	55	1.55	0.89	0.120	-4.95	99	<.001	1.03
	Arapça	46	2.54	1.03	0.152				
Kadın sadece ailesinin ekonomik sıkıntısı varsa çalışmalıdır.	Türkçe	55	1.76	0.89	0.120	-4.40	99	<.001	0.92
	Arapça	46	2.72	1.22	0.180				
Kız çocuklarına da erkek çocuklar kadar özgürlük verilmelidir.	Türkçe	55	4.22	1.02	0.138	3.76	99	<.001	0.79
	Arapça	46	3.37	1.15	0.170				
Erkekler de çamaşır bulaşık gibi ev işlerini yapmalıdır.	Türkçe	55	4.36	0.92	0.124	3.72	99	<.001	0.78
	Arapça	46	3.59	1.09	0.161				
Kadınlar erkekler tarafından her zaman korunmalıdır.	Türkçe	55	2.58	1.42	0.191	-3.33	99	<.001	0.70
	Arapça	46	3.48	1.14	0.168				
Çalışan bir kadın hayattan daha çok zevk alır.	Türkçe	55	3.82	0.97	0.131	3.28	99	<.001	0.69
	Arapça	46	3.13	1.02	0.150				

Tablo 5, Mardin Artuklu Üniversitesi Türkçe Sosyoloji bölümü ve Arapça Sosyoloji bölümü öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısına ilişkin farklılaşmanın en fazla olduğu maddelerin t-testi sonuçlarını gösteriyor. Her madde için ortalamalar, standart sapmalar, t değerleri, p değerleri (hepsi $p<.001$) ve etki büyüklükleri (Cohen's d) sunuluyor. Türkiyeli öğrenciler, yukarıdaki tüm maddelerde

Suriyeli öğrencilerden daha eşitlikçi cinsiyet algıları sergiliyor; Suriyeli öğrenciler ise daha geleneksel ve ataerkil tutumlar gösteriyor.

Türkiye toplumu, görece sekülerleşmiş, kentleşmiş ve modernleşmiş bir yapıya sahipken, Suriye toplumu daha muhafazakâr, ataerkil ve savaş sonrası göçün şekillendirdiği bir toplumsal düzen sergiler. Tablo 5’te Türkiye vatandaşı öğrencilerin geleneksel cinsiyet rollerini destekleyen maddelerde düşük ortalamalara sahip olduğunu, Suriyeli öğrencilerin ise bu maddelerde yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. Bu, Türkiyeli öğrencilerin cinsiyet eşitliğine daha yatkın olduğunu, Suriyeli öğrencilerin ise Suriye’nin dini ve kültürel normlarından etkilenerek erkek otoritesini vurgulayan tutumlar sergilediğini yansıtır. Türkiye’de 1980’lerden itibaren kadın hareketleri, eğitimde cinsiyet eşitliği politikaları ve kentleşme, özellikle genç nesillerde daha bireyselleşmiş ve eşitlikçi bir sosyalizasyonu teşvik etmiştir. Buna karşılık, Suriye’deki sınırlı modernleşme çabaları, iç savaş ve göç, geleneksel aile yapılarını ve ataerkil normları güçlendirmiştir.

Ekonomik koşullar da bu farklarda kritik bir rol oynar. Suriyeli öğrencilerin %71.7’sinin düşük gelirli (0-22.000 TL) olması, ekonomik güvencesizliğin kadınların kamusal alandaki rollerini kısıtladığını ve erkeklerin “evin reisi” veya “gelir sağlayıcı” rolünü vurguladığını ortaya koyuyor. Türkiyeli öğrencilerin daha çeşitli gelir dağılımı ve %87.3’ünün bekâr olması, ekonomik bağımsızlık ve bireysel özgürlüklerin cinsiyet eşitliği algısını desteklediğini gösteriyor. Örneğin, “Erkekler de ev işlerini yapmalıdır”, “Kız çocuklarına erkekler kadar özgürlük verilmelidir,” gibi eşitlikçi maddelerde Türkiyeli öğrencilerin yüksek ortalamaları, Türkiye’nin modern eğitim sistemi ve toplumsal cinsiyet eşitliği kampanyalarının etkisini yansıtır. Suriyeli öğrencilerde ise bu maddelerdeki düşük ortalamalar, Suriye’nin geleneksel, kolektivist ve siyasal yapısının kadınların özgürlüklerini sınırlayan etkisini ortaya koyuyor.

Siyasi yapı açısından, Türkiye’nin görece demokratik ortamı ve sivil toplum hareketleri, cinsiyet eşitliği tartışmalarını kamusal alanda canlı tutarken, Suriye’nin otoriter geçmişi ve savaş sonrası kaosu, toplumsal cinsiyet eşitliği gündemini arka plana itmiştir. Suriyeli öğrencilerin “Kocası izin vermiyorsa kadın çalışmamalıdır” ve “Kadınlar evlendikten sonra çalışmamalıdır” gibi maddelerde daha yüksek ortalamalar vermesi, kadınların ekonomik katılımına yönelik kısıtlayıcı tutumları yansıtır. Türkiyeli öğrencilerin bu maddelerde düşük ortalamaları Türkiye’de kadınların iş gücüne katılımını teşvik eden politikaların ve kadın hakları ile ilgili reformların etkisini gösteriyor.

İki katılımcı grubu arasındaki en büyük farklılaşma aile içerisindeki ve toplumsal alandaki iktidar paylaşımı ile ilgili olduğu görülmektedir. Suriyeli sığınmacı öğrenciler için ailede ve toplumda erkek iktidardır ve iktidar olmalıdır. Bu konudaki algılarının çok güçlü olduğu görülmektedir. Kadının çalışma hayatına katılması, ev içi işlerde erkeğin de görev alması gibi daha soft alanlarda Suriyeli sığınmacı öğrencilerin diğer alanlara göre nispeten daha eşitlikçi bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Tablo 6. Cinsiyete göre Türkçe ve Arapça bölümünde okuyanların Toplumsal Cinsiyet Algı ortalamaları arasındaki fark için bağımsız gruplar t testi

Cinsiyet	Bölüm	N	Ort	S. Sap.	S. Hata	t	sd	p	D
Kadın	-	71	3.734	0.654	0.078	3.496	99	0.001	.76
Erkek	-	30	3.251	0.583	0.106				
Kadın	Türkçe	40	4.174	0.516	0.082	10.872	58.814	0.000	2.60
	Arapça	31	3.165	0.247	0.044				
Erkek	Türkçe	15	3.517	0.657	0.170	2.781	21.250	0.011	1.02
	Arapça	15	2.984	0.347	0.090				

Tablo 6’da görüldüğü üzere, cinsiyete göre toplumsal cinsiyet algısında anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur ($t_{(99)}=3.496$, $p = .001$). Genel anlamda kadınların toplumsal cinsiyet algısı erkeklerin

toplumsal cinsiyet algılarından daha yüksektir. Hesaplanan etki büyüklüğü yüksek düzeyde kabul edilebilir. Türkçe ve Arapça bölümlerindeki kadın ve erkeklerin farklılaşmaları da ayrı ayrı test edilmiştir. Tablo 6’te görüldüğü üzere, Türkçe bölümünde okuyan kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı ortalamaları Arapça bölümü okuyan kadın öğrencilerin ortalamalarından anlamlı düzeyde daha yüksektir ($t_{(58.814)}=10.872$, $p<.001$). Yine Türkçe bölümünde okuyan erkek öğrencilerin toplumsal cinsiyet algıları Arapça bölümünde okuyan erkek öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarından anlamlı düzeyde daha yüksektir ($t_{(21.250)}=2.781$, $p<.05$). Her iki analizde de hesaplanan etki büyüklüğü oldukça yüksektir. Tabloda da görüldüğü üzere özellikle Suriyeli sığınmacı kadın öğrencilerin de geleneksel-ataerkil toplumsal rolleri, kalıp yargıları benimsedikleri ve içselleştirdikleri görülmektedir. Bu durum özellikle geleneksel yapının, dinin ve ataerkil ideolojinin bu konuda güçlü bir rıza üretmeyi başardığını göstermektedir. Buradaki sonuçlar literatürdeki diğer çalışmalarla uyumludur.

Tablo 7. Medeni duruma göre toplumsal cinsiyet algısı ortalamasının farklılaşma düzeyi için bağımsız gruplar t testi sonuçları

	N	Ort	S. Sap.	S. Hata	t	sd	p	d
Evli	35	3.2594	0.43704	0.07387	-4.622	94.863	0.000	.97
Bekar	63	3.7949	0.70846	0.08926				

Tablo 7’de görüldüğü üzere, bekâr öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı evli olanların algılarından anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur ($t_{(94.863)}=-4.622$, $p<.001$). Hesaplanan etki büyüklüğü oldukça yüksek düzeydedir. Evli ve bekâr öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarındaki farklılaşma, medeni durumun bireylerin sosyal rolleri, sorumlulukları ve kültürel normlarla etkileşimini yansıtır. Bekâr öğrencilerin daha eşitlikçi algıları bireyselleşme, eğitim ortamına daha fazla maruz kalma ve ailevi sorumluluklardan bağımsızlıkla ilişkilendirilebilir.

Tablo 8. Kardeş sayısına göre toplumsal cinsiyet algısı ortalamasının farklılaşma düzeyi için bağımsız gruplar t testi sonuçları

	N	Ort	S. Sap.	S. Hata	t	sd	p	d
5 kardeş altı	33	3.872	0.569	0.099	3.067	99	0.003	.65
5 kardeş ve üzeri	68	3.454	0.675	0.082				

Tablo 8’e bakıldığında, kardeş sayısı 5’in altında olanların toplumsal cinsiyet algısı 5’in üstünde kardeşi olanların toplumsal cinsiyet algısından anlamlı düzeyde daha yüksektir ($t_{(99)}=3.067$, $p<.01$). Hesaplanan etki büyüklüğü orta düzeydedir. Kardeş sayısı, aile yapısı, kaynak paylaşımı ve toplumsal cinsiyet rollerinin sosyalizasyonu üzerinde önemli bir etkindir. 5 kardeş altı olan öğrencilerin daha eşitlikçi cinsiyet algıları (Ort. 3.872), daha küçük aile yapılarının bireyselleşme, modern eğitim ve cinsiyet eşitliği değerlerine daha fazla maruz kalmayı desteklediğini yansıtır. Çok çocuklu aileler daha geleneksel ailelerdir. Dolayısıyla geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin çok çocuklu ailelerde daha çok benimsendiği söylenebilir. Tablo 8’de buna paralel bir dağılımın olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Sürekli Değişkenler Arası İkili İlişkiyi Gösteren Pearson Korelasyon

Değişkenler	Ort	SS	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.Toplumsal Cinsiyet Algısı	3.59	0.67									
2.Politika İlgisi	3.38	1.07	-								
3.Oy Kullanma	3.78	0.90	0.189								
4.Seçme Hakkı	4.27	0.60	0.036	.315**							
5.Dine Mensup	3.97	0.79	.468**	-0.097	.387**						
6.Dinin Günlük Yaşamda Yeri	3.96	0.68	0.170	0.037	-0.023	0.143					
7.İbadet Yapma	3.69	0.87	0.021	-0.047	0.150	.631**					
8.Dini Ritüelleri Uygulama	3.88	0.74	0.110	-0.068	-0.125	-0.052	.611**	.642**			
9.Din Düzenleyicidir	3.84	0.76	0.038	-0.120	-0.024	0.005	.608**	.370**	.426**		
10.Din, Kurallara Etkisi Olmalı	3.63	0.88	-.227*	-0.099	-.212*	-0.170	.308**	.494**	.578**	0.180	
			-.301**	-0.161	-0.064	-.249*	.242*	.278**	.453**	.225*	.467**

*p<.05; **p<.01; N=101

Tablo 9’da görüldüğü üzere, toplumsal cinsiyet algısı seçme hakkı ile pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişkisi vardır. Yani kişilerin seçme hakkının olduğuna dair algıları arttıkça toplumsal cinsiyet algısı ortalamasında da bir yükselme olduğu görülmektedir. Aynı şekilde seçme hakkının olduğuna dair algı düştükçe toplumsal cinsiyet algısının da düştüğü görülmektedir. Buna karşın, toplumsal cinsiyet algısı ile dinin toplumsal yapısında düzenleyici bir etkisinin olduğuna dair algı ile negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişkisi vardır. Toplumsal cinsiyet algısı yükseldikçe dinin toplum yapısında düzenleyici bir etkisinin olduğuna dair algıda bir düşme olduğu veya dinin toplum yapısında düzenleyici bir etkisinin olduğuna dair algı arttığında toplumsal cinsiyet algısının düştüğü görülmektedir. Yine toplumsal cinsiyet algısı ile dini değerlerin toplumsal kurallarda etkisinin olması gerektiğine inanç ile negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişkisi vardır. Toplumsal cinsiyet algısı yükseldikçe dini değerlerin toplumsal kurallarda etkisinin olması gerektiğine dair inanç düzeyinde bir düşme olduğu veya dini değerlerin toplumsal kurallarda etkisinin olması gerektiğine inanç arttığında toplumsal cinsiyet algısının düştüğü görülmektedir. Toplumsal cinsiyet algısının, dinin düzenleyici rolü ($r=-0.227$, $p<0.05$) ve dinin kurallara etkisi ($r=-0.301$, $p<0.01$) ile negatif korelasyonu, dindarlığın daha geleneksel cinsiyet algılarını desteklediğini gösteriyor. Dinin toplumsal kuralları düzenleyici bir güç olarak görülmesi veya yasalara etki etmesi gerektiğine inanan bireyler, cinsiyet rollerinde erkek otoritesini ve kadınların ev içi rollerini vurgulayan tutumlara daha yatkındırlar. Bu, özellikle Suriyeli sığınmacı öğrencilerin muhafazakâr, İslam temelli toplumsal yapısıyla uyumlu; önceki veriler, Suriyeli sığınmacı öğrencilerin dindarlık ortalamasının yüksek olduğunu gösteriyor. Suriye’de Sünni İslam’ın ataerkil normları, kadınların ev içi rollerle ve erkeklerin karar verici rolüyle ilişkilendirilmesini pekiştiriyor. Türkiyeli öğrencilerde ise seküler eğitim ve modernleşme, dindarlığın cinsiyet algıları üzerindeki etkisini zayıflatıyor; %87.3’ünün bekâr ve %65.5’inin 18-25 yaş olması, bireyselleşme ve eşitlikçi değerlere açıklığı artırıyor.

Toplumsal cinsiyet algısının seçme hakkıyla güçlü pozitif korelasyonu ($r=0.468$, $p<0.01$), eşitlikçi cinsiyet algısına sahip bireylerin bireysel özgürlük ve demokratik haklara daha fazla değer verdiğini gösteriyor. Türkiye’nin görece demokratik ve seküler siyasi yapısı, Türkiyeli öğrencilerin cinsiyet eşitliğiyle bağlantılı demokratik değerlerle ilişkilendirilmesini sağlıyor. Bu da toplumsal cinsiyet algısının daha eşitlikçi

olmasının önünü açıyor. Suriyeli öğrencilerde ise seçme hakkına yönelik farkındalığın daha düşük olması cinsiyet eşitliği algısını da zayıflatıyor.

SONUÇ YERİNE

Savaş, doğal afetler, yoksulluk, politik problemler her yıl milyonlarca insanın yaşadıkları yerleri terk etmelerine neden olmaktadır. Bu durum göç olgusunun çağımızın en önemli fenomeni olduğunu gözler önüne sermektedir. Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla göç hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Ortadoğu-Arap ülkelerindeki otoriter rejimlere karşı demokrasi, özgürlükler, insan hakları vb. taleplerle 2011 yılında başlayan Arap Baharı bazı ülkelerde çok kısa sürede rejim değişikliklerine neden olurken özellikle Suriye’de rejim ve rejim karşıtı güçlerin hatta uluslararası kimi blokların mücadele alanına dönüştü. Gündelik yaşamını sürdürmekte zorlanan ve ölümle yüz yüze kalan insanlar Suriye’yi terk etmeye başladılar. Suriyeli vatandaşların sığınmacı olarak gittikleri ülkelerin başın Türkiye gelmektedir. Suriyeli sığınmacıların meselesi Türkiye’nin son on yılında en çok tartışılan meselelerden biri olmuştur. Türkiye’de akademik çevreler dahil bu meseleye karşı iki tutumun ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi sığınmacılara karşı dışlayıcı, ötekileştirici, suçlayıcı, etkileşime kapalı ve onları günah keçisi ilan eden bir tutumdur. İkincisi ise empati kuran, onları anlamaya çalışan, etkileşime açık ve daha insani bir tutumdur. Bu çalışma da ikinci tutumu benimseyen, sığınmacıların değer, tutum ve algılarını anlamaya çalışan ve önemseyen bir amaçla yola çıkmıştır. Türkiye’de sığınmacılar meselesi genellikle sosyal hizmet ve uyum politikaları çerçevesinde ele alınmaktadır. Türkiye’de ve dünyada uyum politikaları denince göçmenin, mültecinin veya sığınmacının gittiği yerin norm ve değerlerine uyum sağlaması olarak okunur. Geldiği yerin norm ve değerleri bu anlamda göz ardı edilir. Oysa göçmenin, sığınmacının veya mültecinin anlam dünyasına girmeden, onun için nelerin değerli olduğunu anlamadan uyum politikalarından sonuç beklemek çok da rasyonel bir durum değildir. Bu çalışma Suriyeli öğrencilerle, Türkiyeli öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının farklılıklarını ve benzerliklerini keşfetmeyi amaçlamaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğini uygulayarak elde ettiğimiz saha verileri, SPSS 27 paket programı yoluyla analiz edilmiştir. Arapça sosyoloji bölümü öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı puanı Türkçe sosyoloji bölümü öğrencilerinin puanından dikkate değer bir biçimde düşük çıkmıştır. Arapça sosyoloji bölümünde okuyan kadın öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı puanı Türkçe sosyoloji bölümünde okuyan kadın öğrencilerinkinden benzer şekilde düşük çıkmıştır. Bu algı farklılaşmasının Arapça sosyoloji bölümündeki erkeköğrenciler ile Türkçe sosyoloji bölümünde okuyan erkek öğrenciler arasında da olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak Suriyeli öğrencilerin toplumsal cinsiyet farkındalıklarının, duyarlılıklarının daha düşük olduğu ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini, beklentilerini ve kalıp yargılarını daha fazla benimsedikleri söylenebilir. Toplumsal cinsiyet algısındaki bu farklılaşmayı yaratan temel dinamikler, Türkiye ve Suriye arasındaki siyasal yapı, eğitimi sistemi, hukuk düzeni, dindarlık biçimleri ile ilgili farklılaşmalardır. Özellikle demokrasi ve oy verme konusundaki tutumlarla, toplumsal cinsiyet algısı arasında pozitif bir ilişkinin olduğu gözlenmiştir. Dindarlık tutumları ile toplumsal cinsiyet algısı arasında ise negatif bir ilişkinin olduğu gözlenmiştir.

Kaynakça

- Altınova, H. H., & Duyan, V. (2013). Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 9–22.
- Archer, J., & Lloyd, B. (2002). *Sex and gender* (2.baskı). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139051910>
- Arıcı, F. (2011). Üniversite öğrencilerinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılar ve psikolojik iyi oluş [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice-Hall.
- Basow, S. A. (1996). *Gender stereotypes and roles*. Brooks/Cole Publishing Company.
- Baykal, S. (1991). Üniversite öğrencilerinin cinsiyet rolleri ile ilgili kalıp yargılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1(2), 66–75.
- Beauvoir, S. de. (2019). *İkinci cinsiyet* (G. A. Savran, çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(2), 155–162. <https://doi.org/10.1037/h0036215>
- Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354–364. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.88.4.354>
- Berktaş, F. (2009). Tek tanrılı dinler karşısında kadın: Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te kadının statüsüne üzerine karşılaştırmalı bir yaklaşım. Metis Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril tahakküm* (B. Yılmaz, Çev.). Bağlam Yayıncılık.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Can, A. (2018). SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi (6. baskı). Pegem Akademi.
- Chodorow, N. J. (1994). *Femininities, masculinities, sexualities: Freud and beyond*. The University Press of Kentucky.
- Collins, P. H. (2000). *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. Routledge.
- Connell, R. W. (2002). *Gender*. Polity Press.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2. baskı). University of California Press.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Correll, S. J. (2001). Gender and the career choice process: The role of biased self-assessments. *American Journal of Sociology*, 106(6), 1691–1730. <https://doi.org/10.1086/321299>
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139–167.
- Çevik Bekleviç, A. (2013). Bir üniversite hastanesi araştırma görevlilerinin toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeği ve çalışma yaşamında toplumsal cinsiyet rolleri algısının değerlendirilmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bülent Ecevit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Dökmen, Z. Y. (2004). *Toplumsal cinsiyet* (2. baskı). Sistem Yayıncılık.
- Eagly, A. H., & Karau, S. J. (2002). Role congruity theory of prejudice toward female leaders. *Psychological Review*, 109(3), 573–598. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.109.3.573>
- Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). Social role theory. In P. A. M. van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (ss. 458–476). SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781446249222.n49>
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (3. baskı). SAGE.
- Fiske, S. T., & Taylor, S. E. (1991). *Social cognition* (2. baskı). McGraw-Hill.
- Güdekli, A. (2016). *Küresel erkek(lik) ve medya*. Literatürk Academia Yayıncılık.

- Güloğlu, M. & Yaşar, A. (2023). Suriyeli mülteci ailesi. Z. Özlü, Y. Karadaş ve İ. Özhazar (Ed.), Türkiye-Suriye ortak kültür tarih ve göç içinde (ss. 556-581). Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Heilman, M. E. (2001). Description and prescription: How gender stereotypes prevent women's ascent up the organizational ladder. *Journal of Social Issues*, 57(4), 657–674. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00234>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). Kültürel psikoloji: Kültür bağlamında insan ve aile. Evrim Yayınevi.
- Karakaya, H., & Özkan, S. (2024). "Erkeklik" ve toplumsal cinsiyet: Nitel bir araştırma. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(1), 118–139. <https://doi.org/10.46849/guiibd.1484778>
- Kasımoğlu, A. (2015). Milliyetçiliğe dair çözümlemelerde toplumsal cinsiyet olgusu. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 241–273.
- Kavuncu, A. N. (1987). Bem cinsiyet rolü envanteri'ni Türk toplumuna uyarlama çalışmaları [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kim, H. Y. (2013). Statistical notes for clinical researchers: Assessing normal distribution (2) using skewness and kurtosis. *Restorative Dentistry & Endodontics*, 38(1), 52–54. <https://doi.org/10.5395/rde.2013.38.1.52>
- Kline, R. B. (2011). Principles and practice of structural equation modeling (3. baskı). The Guilford Press.
- Kottak, C. P. (2008). Antropoloji: İnsan çeşitliliğine bir bakış (2. Baskı). Ütopya Yayınevi.
- Kul, A. (2016). Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet algısı ve şiddet eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Lorber, J. (1994). Paradoxes of gender. Yale University Press.
- Marshall, G. (199). Sosyoloji sözlüğü (O. Akinhay & D. Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Martin, C. L., Ruble, D. N., & Szkrybalo, J. (2002). Cognitive theories of early gender development. In A. H. Eagly, A. E. Beall, & R. J. Sternberg (Edit.), *The psychology of gender* (ss. 72–98). Guilford Press.
- McKinnon, S. L. (2011). Positioned in/by the state: Incorporation, exclusion, and appropriation of women's gender-based claims to political asylum in the United States. *Academia.edu*. <https://www.academia.edu/845354>
- Oakley, A. (1985). Sex, gender and society. Temple Smith.
- Öngen, B., & Aytaç, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi. *Sosyoloji Konferansları*, 48, 1–18.
- Prentice, D. A., & Carranza, E. (2002). What women and men should be, shouldn't be, are allowed to be, and don't have to be: The contents of prescriptive gender stereotypes. *Psychology of Women Quarterly*, 26(4), 269–281. <https://doi.org/10.1111/1471-6402.t01-1-00066>
- Ridgeway, C. L., & Correll, S. J. (2004). Unpacking the gender system: A theoretical perspective on gender beliefs and social relations. *Gender & Society*, 18(4), 510–531. <https://doi.org/10.1177/0891243204265269>
- Sakallı Uğurlu, N., Türkoğlu, B., & Kuzlak, A. (2018). How are women and men perceived? Structure of gender stereotypes in contemporary Turkey. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 6(13), 309–336. <https://doi.org/10.7816/nesne-06-13-04>
- Scott, J. W. (1986). Gender: A useful category of historical analysis. *The American Historical Review*, 91(5), 1053–1075. <https://doi.org/10.2307/1864376>
- Scott, J. W. (2007). Toplumsal cinsiyet: Faydalı bir tarihsel analiz kategorisi (A. Tunç Kılıç, Çev.). İstanbul, Türkiye: Agora Kitaplığı.
- Snyder, M., Tanke, E. D., & Berscheid, E. (1977). Social perception and interpersonal behavior: On the self-fulfilling nature of social stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(9), 656–666. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.35.9.656>
- Steele, C. M., & Aronson, J. (1995). Stereotype threat and the intellectual test performance of African Americans. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 797–811. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.5.797>
- Thompson, D. (1989). The "sex/gender" distinction: A reconsideration. *Australian Feminist Studies*, 4(10), 23–31. <https://doi.org/10.1080/08164649.1989.9961638>

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Sosyoloji Konferansları*, 35, 29–56.

Vatandaş, S. (2020). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları bağlamında kadının medyada metalaşması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (36), 747–784. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.714520>

Yılmaz, Y., Gürkan, S., Akdeniz, E. T., & Tınaz, S. N. (2022). Bireylerin toplumsal cinsiyet rollerinin ve algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(3), 1021–1032. <https://doi.org/10.33206/mjss.1013219>

Yuval-Davis, N. (2007). Cinsiyet ve millet (A. Bektaş, Çev.). İletişim Yayınları.

Zanna, M. P., & Pack, S. J. (1975). On the self-fulfilling nature of apparent sex differences in behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*, 11(6), 583–591. [https://doi.org/10.1016/0022-1031\(75\)90009-8](https://doi.org/10.1016/0022-1031(75)90009-8)

Zastrow, C. (2016). Sosyal hizmete giriş. Nika Yayınevi.

Zeyneloğlu, S. (2008). Ankara’da hemşirelik öğrenimi gören üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları [Yayımlanmış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

EKLER:

EK-1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Bölüm	Değişken	Frekans	%
Cinsiyet	Türkçe	Kadın	40	72.7
		Erkek	15	27.3
		Total	55	100.0
	Arapça	Kadın	31	67.4
		Erkek	15	32.6
		Total	46	100.0
Yaş	Türkçe	18-25 yaş	36	65.5
		25-35 yaş	12	21.8
		35-45 yaş	6	10.9
		45 yaş üzeri	1	1.8
		Total	55	100.0
	Arapça	18-25 yaş	11	23.9
		25-35 yaş	19	41.3
		35-45 yaş	14	30.4
		45 yaş üzeri	2	4.3
		Total	46	100.0
Sınıf	Türkçe	1. Sınıf	16	29.1
		2. Sınıf	9	16.4
		3. Sınıf	19	34.5
		4. Sınıf	11	20.0
		Total	55	100.0
	Arapça	1. Sınıf	13	28.3
		2. Sınıf	3	6.5
		3. Sınıf	11	23.9
		4. Sınıf	19	41.3
		Total	46	100.0
Doğum Yeri	Türkçe	Köy	12	21.8
		İlçe	1	1.8
		Şehir	33	60.0
		Büyükşehir	9	16.4
		Total	55	100.0
	Arapça	Köy	9	19.6
		Şehir	30	65.2
		Büyükşehir	7	15.2
Yaşanılan Yer	Türkçe	Köy	4	7.3
		İlçe	1	1.8
		Şehir	30	54.5
		Büyükşehir	20	36.4
		Total	55	100.0
	Arapça	Köy	4	7.3
		İlçe	1	1.8
		Şehir	30	54.5
		Büyükşehir	20	36.4
		Total	55	100.0

	Arapça	Köy	2	4.3
		Şehir	36	78.3
		Büyükşehir	8	17.4
		Total	46	100.0
Medeni Durum	Türkçe	Bekar	48	87.3
		Evli	7	12.7
		Total	55	100.0
	Arapça	Bekar	15	32.6
		Evli	28	60.9
		Dul	3	6.5
		Total	46	100.0
Anne Meslek	Türkçe	Ev Hanımı	52	92.7
		Halk eğitim usta öğretici	1	1.8
		Hemşire	1	1.8
		İşçi	1	1.8
		Özel kurum çalışanı	1	1.8
		Total	55	100.0
	Arapça	Ev Hanımı	37	80.5
		Hemşire	3	6.5
		Memur	2	4.3
		Öğretmen	2	4.3
		Terzi	1	2.2
		Yaşamıyor	1	2.2
		Total	46	100.0
	Türkçe	Aşçı	1	1.8
		Çiftçi	6	10.9
		çalışmıyor	1	1.8
		Eczacı	1	1.8
		Emekli	10	18.2
		Emlakçı	1	1.8
		Esnaf	5	9.1
		Güvenlik	1	1.8
		Hem yönetici hem kaptan	1	1.8
		İdari sorumlu	1	1.8
		İşçi	1	1.8
		Kamu personeli	1	1.8
		Kobi Danışmanı	1	1.8
		Memur	2	3.6
		Öğretmen	1	1.8
		Operatör	1	1.8
		Serbest	8	14.5
		Şoför	6	10.8
		Tarım teknikeri	1	1.8
		Tekstil	1	1.8
		Turizm işletme	1	1.8
		Vefat	2	3.6

	Total	55	100.0
	Bekçi	1	2.2
	Çiftçi	5	10.9
	Elektrik Ustası	1	2.2
	Emekli	1	2.2
	Esnaf	2	4.3
	Fotoğrafçı	1	2.2
	İmam	1	2.2
	İşçi	1	2.2
	İşsiz	6	13.0
	Memur	4	8.7
Arapça	Mühendis	1	2.2
	Öğretim üyesi	1	2.2
	Öğretmen	6	13.0
	Polis Memuru	1	2.2
	Sağlık Memuru	1	2.2
	Sanayici	1	2.2
	Serbest	3	6.5
	Şoför	1	2.2
	Tarih öğretmeni	1	2.2
	Terzi	1	2.2
	Vefat	6	13.0
	Total	46	100.0
Aile Gelir Düzeyi	0-22.000	12	21.8
	22.000-35.000	19	34.5
	35.000-50.000	14	25.5
	50.000-100.000	7	12.7
	100.000 ve üzeri	1	1.8
	Total	53	96.4
	System	2	3.6
	Total	55	100.0
	0-22.000	33	71.7
	22.000-35.000	7	15.2
Arapça	35.000-50.000	6	13.0
	Total	46	100.0
Kardeş Sayısı	Tek çocuk	2	3.6
	2 kardeş	1	1.8
	3 kardeş	6	10.9
	4 kardeş	15	27.3
	5 üzeri kardeş	31	56.4
	Total	55	100.0
	2 kardeş	4	8.7
	3 kardeş	3	6.5
Arapça	4 kardeş	2	4.3
	5 üzeri kardeş	37	80.4
	Total	46	100.0

Siyasal Görüş	Türkçe	Muhafazakâr	7	12.7
		Demokrat	10	18.2
		Liberal	4	7.3
		Sosyalist	12	21.8
		Milliyetçi	4	7.3
		Cevaplamak istemiyorum	18	32.7
		Total	55	100.0
	Arapça	Muhafazakâr	12	26.1
		Demokrat	19	41.3
		Liberal	1	2.2
		Sosyalist	1	2.2
		Anarşist	1	2.2
		Cevaplamak istemiyorum	12	26.1
		Total	46	100.0



PESA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

PESA ULUSLARARASI SOSYAL
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

December 2025, Vol:11, Issue:1
e-ISSN: 2149-8385
Journal homepage: <http://dergipark.gov.tr/pesausad>

Aralık 2025, Cilt:11, Sayı:1
ISSN: 2528-9950



Düzeltilme Makalesi /// Correction/Erratum Article

Düzeltilme Yapılacak;

Makalenin Künyesi: Demirci, E. (2024). "Göç ve İletişim: Dijital Bağımlılığın Sosyal Bağlar Üzerindeki Etkisi." PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(2), 89-100.

Makale Url Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad/issue/89352/1593209>

PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 2024 / Aralık dönemi sayısında (Cilt: 10, Sayı: 2) yer alan ve yukarıda künye bilgileri verilen 2. sıra numaralı makale için yazar tarafından düzeltme talebinde bulunulmuştur.

Makale metninde; **Giriş**'te Medya ve iletişim teorileri, dijital teknolojilerin bireylerin sosyal bağlarını yeniden yapılandırma süreçlerine etkilerini anlamayı mümkün kılmaktadır (Binark, 2007).

Kültürel uyum modelleri ise, göçmenlerin ev sahibi topluma uyum sağlama süreçlerindeki stratejilerini analiz ederek (Berry, 1997; Kağıtçıbaşı, 2017).

KAYNAKÇA

Sayfa 90

Binark, M. (2007). Yeni medya çalışmalarında yeni sorular ve yöntem sorunu. In M. Binark (Ed.), *Yeni medya çalışmaları* (ss. 21–44). Ankara: Dipnot Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2017). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikolojide insan ve insanlar* (Gözden geçirilmiş baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

3.2.2. Sosyal Bağları Zayıflatma Potansiyeli

Casilli (2019), dijital bağımlılığın sosyal izolasyona yol açtığını ve bireylerin fiziksel dünyayla anlamlı bağlar kurma becerilerini sınırlandığını ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

Sayfa 94

Casilli, A. A. (2019). *En attendant les robots: Enquête sur le travail du clic*. Paris: Seuil. ISBN 978-2-02-140188-2

3.3. Dijital Bağımlılıkla Başa Çıkma Stratejileri ve Çözüm Önerileri

3.3.1. Dijital Okuryazarlık Eğitimleri

Shin'in (2013) çalışması, bireylerin dijital araçları nasıl kullandıklarına yönelik bilinçli farkındalığın, bağımlılığı azaltmada etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Örneğin, dijital araçların yalnızca iletişim için değil, aynı zamanda eğitim, mesleki gelişim ve bilgiye erişim amacıyla kullanılabileceğini vurgulayan eğitimler, bireylerin dijital teknolojilere yönelik algılarını olumlu yönde değiştirebilir (Gillespie vd., 2018).

Bu tür programlar, göçmenlerin yalnızca dijital araçları daha sağlıklı kullanmalarına değil, aynı zamanda dijital teknolojilerle ilişkilerini dengelemelerine de olanak tanımaktadır (Shin, 2013).

3.3.2. Yüz Yüze İletişimi Teşvik Eden Etkinlikler

Gillespie ve arkadaşlarının (2018) çalışmasında, çevrim içi diaspora gruplarının düzenlediği yüz yüze etkinliklerin, sosyal bağların güçlenmesine önemli katkılar sağladığı ifade edilmiştir.

KAYNAKÇA

Sayfa 96-97

Dong-Hee Shin, The effects of trust, security and privacy in social networking: A security-based approach to understand the pattern of adoption, *Interacting with Computers*, Volume 22, Issue 5, September 2010, Pages 428–438, <https://doi.org/10.1016/j.intcom.2010.05.001>

Gillespie, M., Osseiran, S., & Cheesman, M. (2018). Syrian Refugees and the Digital Passage to Europe: Smartphone Infrastructures and Affordances. *Social Media + Society*, 4(1). <https://doi.org/10.1177/2056305118764440> (Original work published 2018)

3.3.3. Dijital Detoks Programları

Böylece, bireyler hem anavatanlarıyla bağlarını koruyabilir hem de ev sahibi toplumda daha sağlam bir sosyal ağ oluşturabilir (Gillespie vd., 2018).

Özellikle göçmenler için tasarlanan dijital detoks etkinlikleri, topluluk içinde sosyal bağların yeniden inşa edilmesine önemli katkılar sağlayabilir (Casilli, 2017).

KAYNAKÇA

Sayfa 98

Casilli, A. A. (2019). *En attendant les robots: Enquête sur le travail du clic*. Paris: Seuil. ISBN 978-2-02-140188-2

Gillespie, M., Osseiran, S., & Cheesman, M. (2018). Syrian Refugees and the Digital Passage to Europe: Smartphone Infrastructures and Affordances. *Social Media + Society*, 4(1). <https://doi.org/10.1177/2056305118764440> (Original work published 2018).

3.3.4. Dijital Araçların Entegrasyon Süreçlerine Katkısı

Castells'in (2013) "ağ toplumu" kavramına göre, dijital ağlar bireylerin sosyal bağlarını genişletmesine ve yeni topluluklarla ilişkiler kurmasına olanak tanımaktadır.

KAYNAKÇA

Sayfa 95

Castells, M. (2013). *Ağ toplumunun yükselişi: Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür* (Cilt 1, Çev. E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

3.3.4. Genç Göçmenlere Özel Programlar

Przybylski ve arkadaşlarının (2019) çalışmasında, dijital araçların bilinçli ve dengeli kullanımı konusunda verilen eğitimlerin, genç bireylerin dijital bağımlılıktan kaynaklanan stres ve anksiyetelerini azalttığı belirtilmiştir.

3.2.5 Dijital Bağımlılığın Psikolojik ve Sosyal Sonuçları

Przybylski ve arkadaşının (2019) yaptığı çalışmada, dijital platformların aşırı kullanımının, bireylerin fiziksel aktivitelerden uzaklaşmasına ve yaşam memnuniyetinin azalmasına neden olduğu ifade edilmektedir.

KAYNAKÇA

Sayfa 95-98

Orben A, Przybylski AK. The association between adolescent well-being and digital technology use. *Nat Hum Behav*. 2019 Feb;3(2):173-182. doi: 10.1038/s41562-018-0506-1. Epub 2019 Jan 14. PMID: 30944443.



PESA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

PESA ULUSLARARASI SOSYAL
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

June 2025, Vol:11, Issue:1
e-ISSN: 2149-8385

Haziran 2025, Cilt:11, Sayı:1
ISSN: 2528-9950

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad>



Kitap İnceleme

Türk'e Tapmak: Seküler Din ve İki Savaş Arası Kemalizm, Onur Atalay, İletişim Yayınları, İstanbul 2024, 360 S., Isbn 978-975-05-2465-3

Ekin GÜN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi SBE Kültürel Çalışmalar Bölümü, ekin.gun@ogr.sakarya.edu.tr

Galatasaray Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde doktora derecesini alan Onur Atalay, lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, yüksek lisans derecesini de Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. Atalay'ın doktora tezinin bir bölümünden yola çıkarak kitaplaştırdığı "Türk'e Tapmak" adlı eserin ilk baskısı 2018 yılında İletişim Yayınları tarafından basılmıştır. Yüksek lisans tezini de "Kızıl Elma Koalisyonu: Ulusalçılar, Milliyetçiler, Kemalistler" adıyla kitaplaştıran Atalay'ın bu ikinci kitabının sekizinci ve son baskısı ise 2024 yılında yayımlanmıştır. Eser on bir bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler alt başlıklar hariç sırasıyla şu şekildedir: Batı'da Siyasetin Kutsallaşması, 20. Yüzyılda Siyasal Dinler, Siyasal Dinler ve Kemalizm: Karşılıklı Etkileşim, Rejimin Din Siyaseti, Bir Seküler Din Olarak Kemalizmin İnşası, Medeniyet/Batı: Kemalizmin İlk Kutsalı, Bilim: Kemalizmin İkinci Kutsalı, Milliyetçilik: Kemalizmin Üçüncü Kutsalı, Kurtuluş Savaşı'ndan 10. Yıla Bir Tanrı Doğuyor, Onuncu Yıl ve Sonrası: Tanrı'yı Halka Tanıtmak ve Bir Tanrı Ölürsü'dür.

Eserin önsözünde belirtildiği gibi Onur Atalay, cumhuriyetin kuruluş yıllarından Mustafa Kemal'in ölümüne kadar geçen sürede kurucu kadronun söylemleri ve devlet politikasından örnekler vererek Kemalizm'in tarihsel dinle nasıl yer değiştirdiğini anlatmaktadır. Fransız Devrimi'nden başlayarak dönemin Almanya, İtalya ve Rusya'sından alıntılarla tezini desteklemeye çalışan Atalay "sivil dinin" Türkiye'de nasıl tesis edildiğini karşılaştırmalı olarak açıklamaya çalışmaktadır. Aydınlanma sonrasında siyaset ile din ilişkisinin bir dönüşüm yaşadığını ve bu durumun totaliter, otoriter ve demokratik rejimlere göre farklılaştığını ifade eden Atalay, Kemalist ideolojinin sivil dinden geleneksel dinle arasına mesafe çizen siyasi dine geçiş denemesini Menemen Olayı ve Serbest Fırka deneyi gibi tarihsel olaylara dayandırarak okuyucuya sunmaktadır.

Kemalizm'in süresini tamamladığı tezini öne süren Atalay, son on yılda muhafazakâr kesimin popülist milliyetçi söylem ve otoriter kalkınmacı bakış açısıyla Kemalizm'i günümüz koşullarına uyarlayarak yeniden ürettiğini eserin önsözünde açıkça dile getirmektedir. Cumhuriyet'in kuruluş yılları ve özellikle 1930'lu yılların ele alındığı çalışmada Osmanlı'nın geleneksel değerlerinden kopuşla ortaya çıkan manevi boşluğun nasıl doldurulduğunu da detaylı bir şekilde tartışan Atalay, Kemalizm'in devletin dayattığı bir iman olmaktan çıktığını ve sivil toplumda kutsallaştırmanın halen sürdüğünü belirtmektedir (2024, s. 14).

Kitabın ilk üç bölümünü dünyada yaşanan kutsallaşma/kutsallaştırma süreçlerine ayıran Atalay, geriye kalan sekiz bölümde 1930'lu yıllarda Kemalizm'in yeni kurulan Cumhuriyet rejiminde nasıl bir kutsal paradigma kazandığını dönemin insanları ve tarihsel anlatılarıyla analiz etmeye çalışmıştır.

Fransız Aydınlanmasının diğer ülkelere yansımaları tartışan Atalay, Almanya'da ırk, İtalya'da devlet ve Rusya'da devrim kavramlarının nasıl kutsal süreçler içerisine girdiğini ve bunun Türkiye'ye olan etkisini örneklerle ortaya koymaktadır.

Batı'da skolastik düşünce yıkılarak Tanrı'nın denkleminden çıkarılmasıyla başlayan süreç Tanrı'ya atfedilen tüm özelliklerin ülkelerde insan ve doğa özelinde toplanmaya başladığını ve aklın ön planı çıkarılan bir çağın habercisi olduğu belirtilmektedir. Atalay'a göre, insan gelenek alışkanlıklarını kutsal görmeleri sebebiyle bırakmaz ama modernleşen din olgusunu da eski halinde kabul etmemektedir. Yeni kutsalların türemesiyle beraber de toplumsal dönüşüm nihayete ererken, dinin içeriği boşaltılmış ve dinsel temaların yerini bilim, ilerleme, insan, akıl ve doğa almıştır (2024, ss. 18-21).

Aklın bilimle yer değiştirdiği ve bilimin ilahlaştırıldığı dönemin pozitivizm olarak adlandırılmasıyla Batı'da siyasetin kutsallaştırma süreci ve Aydınlanmayla günümüzün modern ulus devletleri kurularak milliyetçilik ve millet kavramları kutsal bir değer kazanmıştır. Stalin'in Rusya'sı, Hitler'in Almanyası ve Mussolini'nin İtalya'sı modern devletler açısından bu kavramların kutsallaştırmasına örnek olsa da Onur Atalay'ın önermesine göre tek parti dönemindeki uygulamalar bu ülkelerle benzerlik taşımaktadır (2024, s. 61).

Eserde modernleşme sürecinin en fazla yaşandığı dönem 1930'lu yıllar olarak kabul edilerek bilinçli bir seçim yapılmıştır. Bu yılların esas alınması anlatılarla açıklanmaya çalışılırken Serbest Fırka'nın kapatılması ve Mete Tunçay'ın CHP'nin 1931 kurultayını "Türkiye'de başka bir biçim egemen olmuştur" yorumlaması kitapta dile getirilmiştir. Ayrıca kurulan Cumhuriyet rejiminin totaliter olup olmadığı dönemin tanıklarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından "Kemalist Türkiye'nin kendisi değilse de ruhu totaliterdir" tespiti önemli bir dayanak noktasını oluşturmaktadır (Atalay, 2024, ss. 70-71).

Fransa Aydınlanmasında yaşanan gelenekleri bırakmama direnci Kemalist Türkiye'nin inşasında da kendini göstermiştir. İçi boşaltılan İslâm'ın sahip olduğu ideolojik öncelik yerine milliyetçilik ve seküler bir Kemalizm'in yerleştirilmek istenmesi bir dirençle karşı karşıya kalmaktadır. Ortaya çıkışı Tanzimat'a kadar uzanan Kemalizm'in Batılılaşma temeliyle bir çatı kavram olması ve son halini de Kurtuluş Savaşı'ndan sonra aldığı radikal biçimle tanımlanması kitabın ortaya koyduğu kavramsallaştırmalar arasındadır (Atalay, 2024, s. 70). Öte taraftan Kemalizm adının ilk kez kullanılması da Atalay'ın araştırmasında sınırladığı tarihler olan 1930'lu yıllara dayanmaktadır (Albayrak, 2010, s. 310).

Onur Atalay'a göre Kemalizm'in üç kutsalı vardır. Bunlar, Medeniyet-Batı, Bilim ve Milliyetçilik olarak sınıflandırılmıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla beraber kurucu kadrolar kendilerini medeniyetin temsilcisi olarak görmektedir. Ayrıca dönem zarfında sıkça kullanılan ilerleme kavramı, Batılılaşmanın bile ötesi olarak tanımlanmaktadır.

Cumhuriyet'i kuranlar halkı öteki ve dönüştürülmesi gereken bir unsur olarak ifade etmiştir. Çünkü Kemalizm'e göre makbul olarak sayılan insan modeli "kültürlülüğüyle" öne çıkmaktadır. Kültürlü olmanın yegâne koşulu da Batı medeniyetinin bir parçası olmakla mümkündür. Kemalizm dini, kültürlü insan yetiştirmeyi köylerde öğretmenlerle sağlarken, öğretmenler bu dinin peygamberleri olarak görülmektedir (Atalay, 2024, s. 118).

Batı kutsallığında medeniyet şehidi olarak görülen Kubilay önemli yer tutmaktadır. Çünkü subay ve öğretmen olarak görülmesi sebebiyle Kemalizm'in ideal tipine uygunluk sağlamaktadır. İnşası arzulanan yeni insan projesinin de kendinde görülebileceği bir genç olarak medeniyet şehidi olarak anılırken Atatürk ise medeniyetin vücut bulmuş halidir (Atalay, 2024, s. 131).

Bilim Kemalizm'in ikinci kutsalıdır. Bu hususta aklın ön plana çıkması gerektiğine vurgu yapılır ve gereklilik olduğu belirtilir. Pozitivizmi içine kapsayacak şekilde bu akıl dini kutsallaştırmanın önemli adımlarından birisidir. Tıpkı diğer Batı örneklerinde olduğu gibi Kemalizm dininde de doğa kutsallaştırılmaktan geri durmaz. Tanrısallaştırılan doğa Mustafa Kemal'in "Türk'ün dini tabiatıdır"

cümlesinde hayat bulurken Kamuran Bozkır Halkevleri'ni "güneşe bakıyoruz" olarak resmetmektedir Atalay, 2024, s. 139-141).

Üçüncü kutsallık olarak milliyetçilikle Kemalizm son şeklini tamamlamaktadır. Atalay'a göre, Osmanlı'nın son dönemleri de ihmal edilmeden cumhuriyetin ilk yıllarında Türk milliyetçiliği siyasal din olarak kendine yer edinmektedir. II. Abdülhamit döneminde Anadolu'nun Türklerin vatanı olduğu kanısıyla Türklük yaratılarak dini bir anlam yüklenmiş, muhalefet ise dinden uzaklaştırılmış bir Türklüğü kovalamaktadır (2024, s. 164-170).

Milliyetçiliğin yeni din olarak ortaya çıkmasında Türk Ocakları önemli bir rol oynamaktadır. Türklüğün din özelliğinin kazanmasıyla ileride Kemalizm'in kuruluşuna öncülük edecek kavram da hazır hale gelmiştir (Atalay, 2024, ss. 187-188). İslâm dininin yerini böylelikle medeniyet, bilim ve Türklükle yoğrulmuş ve adına Kemalizm denilen seküler din almaktadır. (Atalay, 2024, s. 220). Tarihsel dinin bilimsel açıdan okunması sonucunda Kemalizm, İslâm'ı laisizmin karşıtı olarak görmüştür. Kurucu kadrolar tarafından da dinin yeniden tesis edilmesi uygun bulunmamış, İslâm'ın yerine gücünü pozitivism ve laiklikten alan Kemalizm ortak bir inanç sisteminin adı olmuştur (Hanioglu, t.y, s. 45).

Kurtuluş Savaşı'nın ardından ayağa kalkmaya çalışan toplum kurtarıcı aramaya başlamıştır. Bu kurtarıcı melek ya da Mesih gözüyle bakılan Mustafa Kemal'dir ve Atatürk kültü oluşturmak için tüm şartlar hazırlanmıştır (Atalay, 2024, s. 228). Gazi kültüyle isimlendirilerek 1930'larda Atatürk kültürüne dönüşse de bugünkü Atatürk konumundan farklılık göstermektedir. Çünkü gazi kültü geleneksel din kabullerinden tam olarak ayrılmış değildir. Mustafa Kemal kültü de tek adam olarak toplumda yer almasıyla Atatürk kültü rakiplerini yok ederek tek adam olarak tarihteki yerini alacaktır (Atalay, 2024, s. 232).

Abdullah Cevdet Mustafa Kemal'den "bugünün peygamberi" olarak bahsetmekten geri durmamıştır (Atalay, 2024, s. 233). Atatürk kültü sadece söylem bazında kalmayarak ülkenin çeşitli noktalarında Mustafa Kemal heykelleri dikilerek bu dinin kutsal kaynağı olarak Nutuk'un yayınlanması toplumun tamamına ulaşma adına önemli bir anlam taşımaktadır (Atalay, 2024, ss. 242-243).

Etkinlik olarak cumhuriyetin 10. yıl kutlamaları Kemalizm'in toplumun tüm kesimlerine yayılmasında önemli bir kırılma anını oluşturur. Kutlamalarda Gazi kültü işlenerek, resim, afiş ve seslerle desteklenir ve ayinsel bir tören şeklinde kutlanır. Yurdun genelinde halka Onuncu Yıl Nutku dinletilerek her hanede Gazi'nin bir büstünün bulundurulması teşvik edilir (Atalay, 2024, s. 254).

Atalay, Osmanlı'nın son dönemlerinde yıkılmaya dair endişeyle beraber Mustafa Kemal'in İslâmî bir kahraman/mehdi/Mesih olduğunu açıklamaya çalışırken, bu durumun cumhuriyetle beraber Türk'ün peygamberi ve ölümsüzlüğü inşa edilmeye çalışan Tanrısal figürün baş aktörü olduğunu ifade etmektedir. Kitabın son bölümünde ise tanrısal hale getirilen bu kültün ölümüyle beraber nasıl gelişmeler yaşandığı tartışmaya açılırken kabullenilmesi zor bir yas sürecinin neleri beraberinde getirdiğini analiz etmektedir.

Tarihler 10 Kasım'ı gösterdiğinde ölümsüz kılınmaya çalışılan bir "kurtarıcı" hayatını kaybetmiş ve 22 Kasım'a kadar gidilen süreçte tüm medya organlarında bu kült yeniden üretilmeye çalışılmaktadır. Ölümlü bir Tanrı modelinin işlenmesiyle seküler dinin geleneksel din karşısında nasıl bir aşama kaydettiği de gözler önüne serilmektedir. 1939'lara gelindiğinde ise bu din şiddetini kaybederek daha makul noktalara gerilemiştir (Atalay, 2024, s. 325).

Eser imparatorluğun yaşanmış olduğu bir coğrafyada üstünlük duygusunun kaybedilmesi endişesiyle cumhuriyetin ilanıyla beraber nasıl kutsallaştırmalar inşa edildiğini ve bu kutsalların nasıl korunarak günümüze kadar geldiğini okunması kolay ve sade bir dille anlatmaktadır. Kutsallaştırmalar ekseninde dünya ve özellikle Batı'daki örneklerle yer veren Atalay'ın resmi tarih söylemini cüretkâr bir dille eleştirmekten çekinmemesi ve zaman zaman da sert bir dil kullanmaktan geri durmaması kitabın güçlü yönleri arasındadır.

Cumhuriyet'in ilanıyla beraber siyaset kurumunun Kemalizm çerçevesinde kutsallaştırılmasıyla ortak idealler peşinde koşan bir ulus yaratma çabası ve buna ilişkin dünyanın çeşitli ülkelerinden yapılan alıntılarla dönemin benzerliklerinin ortaya konması literatüre önemli bir katkı sunmuştur. Geleneksel dinin yerine Kemalizm adı verilen sivil dinin ikame edilmeye çalışılması günümüzde sıkça adı geçen sekülerizm ve laiklik gibi kavramlar üzerinden yapılan tartışmalara da farklı bir bakış açısı kazandırmıştır.

Kemalizm'in cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte tarihsel dinin yerine geçme sürecinin hangi temeller üzerine dayandığı eserde geniş yer bulduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti özelinde "sivil din" adına yapılan en önemli çalışmalardan biri olduğu da kitabın doldurduğu boşluğu tanımlamaktadır. "Siyasi din", "seküler din" gibi kavramları da tartışmaya açan kitap başka araştırmacıların bu alanda yapacağı çalışmalara da öncülük etmektedir.

Atalay, devletin Kemalizm sivil dinini oluşturmada yukarıdan aşağıya doğru dayatıcı rolünün totaliter bir yapıya dönüşmediği ülkeler için "Rousseaucu sivil din" tabirini kullanmıştır (2024, s. 30). Rousseau'nun sivil din teorisinde, devlet devamlılığını sürdürmek için kurucu ideolojisini kutsallaştırarak yurttaşlarının aktif katılımı için propaganda yapma hakkını saklı tutmaktadır (Düzce, 2017, s. 646). Yazar önsözünde bahsettiği üzere bu kutsallaştırma çabasını yanlış bulan birçok ismin farkında olduğunu fakat konuyu anlaşılır kılmak için bunu makul sınırlamalar içerisinde tutma adına yaptığını belirtmiş olsa da eserde bu aktörlere yer vermemesi tezin nesnel açıdan sorgulanmasını zorlaştıran bir yöntem olmuştur (2024, s. 14).

Ayrıca dönem zarfında dünyanın siyasi ve ekonomik koşullarını çalışmasının içerisine almaması konjonktürü anlamak açısından zayıf kalmıştır. Savaş yorgunu bir toplumun politik ve psikolojik eğilimlerine yer vermemesi de eserin eksik yönlerinden biri olduğu gibi Mustafa Kemal'i kültleştiren ve Kemalizm'i kutsallaştıran edebi aktörlerin hangi gerekçelerle veri kaynağı olarak seçildiği ve bu veri kaynaklarının toplum üzerindeki etkisi de eserde detaylıca açıklanmamıştır.

Karşılaştırmalı olarak İtalya, Almanya ve Rusya örneklerinden beslenerek Türkiye'nin 1930'lu yıllardaki modernleşme sürecini inceleyen Atalay, araştırmasında cumhuriyetin önceli olan Osmanlı Devleti'nin yönetim şeklinin kültürel kodlarına değinmemesi de eksik bulunan yönler arasındadır. Kitabın son bölümünde İsmet İnönü dönemi ve çok partili hayata geçişle birlikte Atatürk'ün kültleşme eğiliminin düşüşe geçtiğine dikkat çeken yazarın 1930'lu yıllar olarak sınırlılığını belirlemesi ve ardından yaşanan siyasi iklimi yüzeysel geçerek bir karşılaştırmada bulunmaması eseri tarihsel açıdan zayıf bırakmıştır.

Kemalizm'in üretici motorunun 90'lı yıllardan sonra devletten daha çok sivil toplum düzeyinde ilerlediğini kaydeden Atalay bu tarih sınırlamasını Uğur Mumcu ve Bahriye Üçok cinayetleriyle tetiklenmesine bağlamaktadır. Bu cinayetlerle yaşanan İslâmcılığa karşı tepki Kemalizm'in sivil toplumda artış göstermesiyle devam etmektedir. Fakat İslâmcıların iktidarında da yeni bir sivil dinin eskisinden etkilenecek oluşturulduğunu vurgulayarak bunu anlatmak için yeni bir kitap yazacağını da müjdelemektedir (2024, s. 331).

Kaynakça

- Albayrak, M. (2010). Kemalizm'in düşünsel temelleri ve tarihsel oluşumu. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 26(77), 307–344.
- Atalay, O. (2024). *Türk'e Tapmak: Seküler Din ve İki Savaş Arası Kemalizm* (8. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Düzce, M. (2017). Emile Durkheim'da bir sivil din olarak milliyetçilik ve vatanseverlik. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 645–653. <https://doi.org/10.17719/jisr.2017.1924>
- Hanioğlu, M. Ş. (t.y.). *Kemalizm'in tarihi kökenleri*.